Als ge niet.... dan!

Kees van Bruggen

bron
Kees van Bruggen, *Als ge niet.... dan!*. Brusse, Rotterdam 1917

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/brug007alsg01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

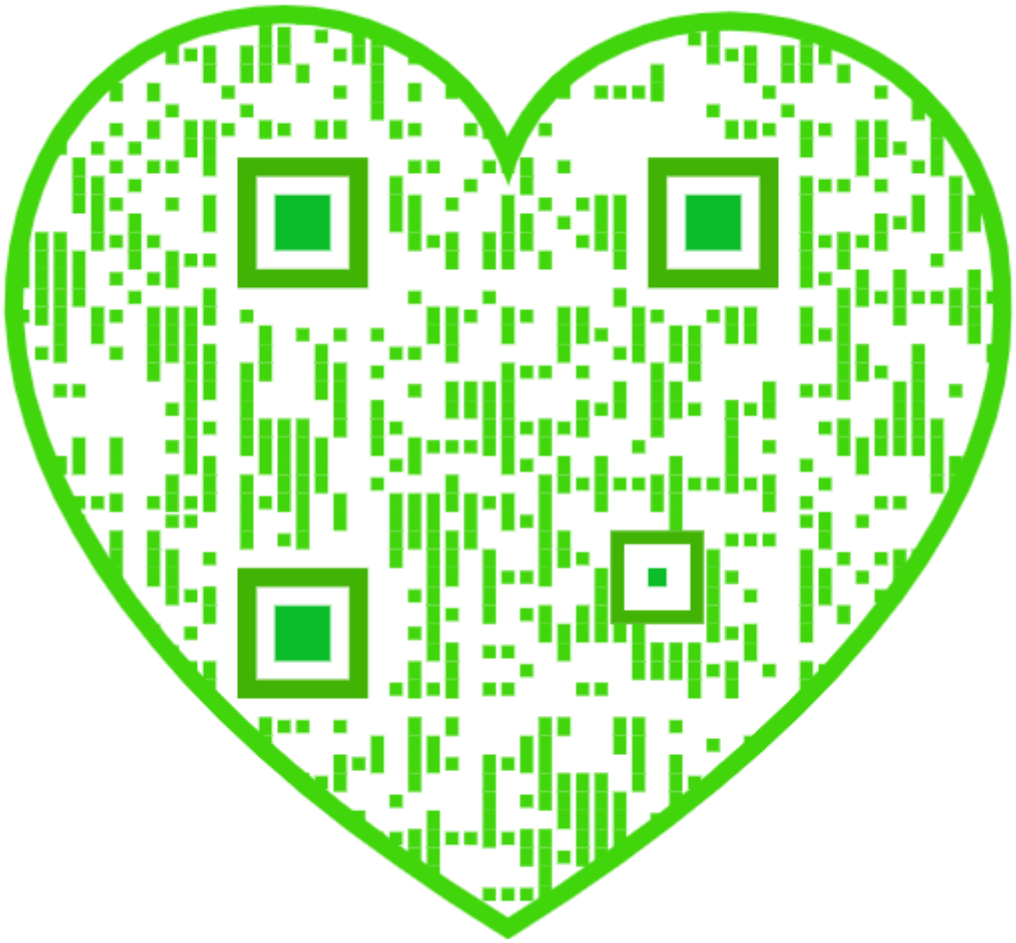

Eerste boek

Hoofdstuk I

Wanneer de Man besef zou hebben gehad van hetgeen onder zijn oogen gebeurde, hij zou het wezen, uit de struiken dicht vóór hem ongewacht opgedoken en nu vol-zichtbaar in de open ruimte tusschen hun beider hinderlaag, ongeveer zóó hebben kunnen beschrijven:

Vooraan de kop, geëmballeerd in verwilderd zwart haar, waar temidden de twee oogdonkerten de schichtige schittering hadden van steenkool. Er waren geen armen. Op hun plaats hingen flarden van een muisgrijs uniform over de holle schouders. Op de stuntelig strompelende beenen was de romp van een angst-barende onbeholpenheid, zonder armen om de rechte houding te verklaren, zonder handen om toe te grijpen.

Het vreemde wezen, nauwelijks bevrijd van de takken, die hun bruinend gebladerte ritselend achter hem weder dicht trokken, dook in het opene opnieuw naar den grond. Zóó kon nog nimmer een mensch gevallen zijn. Als een zwijn snuffelde 't over den bodem naar voedsel, maar de logische bezigheid missend van hongerig-gravende voorpooten, scheerde 't met den gulzig-rondbijtenden mond, oneigenlijk - een worm die zijn weg zoekt - over de mulle aarde van het bosch.

Er groeiden daar, in de vochtige delta der verwortelingen van een ouden beukenknoest, zwermpjes paddestoelen bij elkaar. Naar deze bleef de armlooze vratig happen, tot ze de een voor den ander schielijk verdwenen waren en alleen de korte

melkwitte stompjes over stonden op den bruinen grond.

Knorrend als een dier, had de menschelijke gestalte zich nogeens opgericht en was, gespannen zoekende tusschen de stammen, het bosch verder in gedrongen.

Maar de ander, die gade sloeg, zou van al 't gebeurde niets verstaanbaars hebben kunnen vertellen. Nog wezenloos lag hij daar voorover op zijn handen, vergeten wat hij er deed. Op zijn rechterslaap plekte het brandgat van den kogel, die hem 't geheugen had weggeschoten.

Gezien had hij alles. Hij zag het bosch overal om hem heen, de weg-herfstende struiken, de rulle bruine grond, en de wit-uitgezaaide, nu melk-bloedende stompjes van het kolonietje paddestoelen. Den man had hij ook gezien, ineens uit de struiken in het opene gestort. Om zijn mond stond nog de trek van een vergeten schrik.

Nu hoorde hij 't zich verwijderend geschilfer der laarzen-voeten door de bladerdorte, en zijn oogen volgden het vreemde wezen dat, tevreden grommend om den voedseloogst, verder speurde tusschen de stammen van het bosch,

Alles was in den toeschouwer als een jong-geboren ervaring, die geen naam had en geen plaats, nergens verwortelde met een ervaring in het verleden. In zijn hoofd waasde even om: dat dit wezen overeenkomst had met hemzelf: het ging rechtop, het bewoog zich, voedde zich, - maar als een kind nam hij thans eerst waar, wijl de ander ze niet bleek te bezitten: de armen en handen bij hemzelf.

En die bleef hij nu betasten met een gewaarwording als ging 't hem niet aan, en was het eigenlijk buiten hem.

Lang bleef hij zoo. Dan begon de nieuwe ondervinding hem te verontrusten. Hij vergeleek zich zelf, zijn geheele lichaam, met dat van dien andere. De bewustwording dat hij den vreemde had zien eten, gaf hem een sensatie van honger. Ineens brandde dat gevoel fel in zijn maag, hij werd er onwel van en doodsflauw.

De oogen geloken, ging hij zitten in het gras. Onder de ruime bladerspreiding der plechtig-onbewogen beuken, leek hij daar neergezet om de rust en de grootschheid van het bosch beteekenis te geven. Zoo was hij geruimen tijd het midden der ongeziene schilderij, eer hij met langzame bewegingen, afwezig, ertoe overging, zijn ransel van den rug te gespen.

Eerst legde hij het zware pak naast zich neder, van den last opgelucht. En hij dacht aan niets anders meer. Dan kwam er leven in zijn oogen; met geconcentreerde aandacht, als deed hij iets moeilij[ks, b]egon hij den zak open te maken, al zijn gerei spreidend om zich heen: de laarzen, den borstel, het kammetje, een mes, een vuurslag. Één voor één bracht hij ze voor zijn tastende herinnering, - tot hij eindelijk verwezen naar een stuk dor bruinbrood zat te staren in zijn handen.

Maar hij speurde geen dadelijk verband tusschen dit voedsel en zijn honger. Het brood legde hij in het gras naast al het andere. Hij keek er niet naar om. Tot een kleine zwarte mier, zich met

klauterende pootjes over de glanzende broodkorst naar boven werkend, weder zijn aandacht spande. Met een schielijken vingerknip wipte hij het beest van het brood en begon ineens gretig te eten.

De Man, jong en blond, een knappe jonge man, zijn baard zag verzorgd en zijn kleeding onbesmet, droeg het uniform van een vrijwilliger bij den legerdienst: een sportpet van Engelsch grijsgroen tweed met gouden knoopen en eenig versiersel, een breedrandige grijze hoed, als distinctief een gele pompom erop, een bandelier met patronen om het lijf, een korte sabel, bruine schoenen, in puttees gewikkeld met de kuit en de knieën. Misschien ging hij tegen de dertig jaar. De plooi van zijn gelaat scheen die van een zacht en goed mensch, weekblond en met stille grijze oogen; er was om den zwakken mond de melancholische trek van wie naar liefde verlangend zijn.

Zonder bezinning at hij zijn brood; hij hield er halverwege mede op, alsof hij toen niet meer goed wist wat hij moest. Een roze zonne-avond, vloeiend door het beukengebladert', goot heel de verdure van het bosch onder een roodkopergloed, en was dan plotseling verdwenen. Over het hoofd van den man kwam een witte nevelbol gevaren, toen nogeens een.

Eindelijk lag hij, elkemaal omspoeld van witte dampen, die hem inpakten en weder zichtbaar lieten, slapende naast de vergeten uitstalling van zijn ranselgoed.

Hoofdstuk II

In den bleeken vroeg-morgen schrikte hij wakker. De woudstilte was uit elkander geschokt onder 't geweld van schielijke, ijle knettergeluiden en zware volle donders. Geschreeuw en commando's rumoerden tusschen de stammen. Toen een snelle wedstrijd van paffende knalletjes dichtbij, gillen en noodkreten... het werd stil!

Uit den afstand roffelden alleen nog de zware schoten kort achter elkander aan.

En opeens zag de ontwaakte jongeman een wezen van zijn eigen gedaante door de struiken breken, zijn vaart intemmen om rond te zien, dan, hem bemerkend, met een blank wapen storten op hem toe.

Hij verroerde zich niet. Het scheen hem alles niet wezenlijk te gebeuren, niet hèm te betreffen. Eerst toen de man vlak bij was, trok hij een gebaar van angst.

De aanvaller hield in.

- Geen beweging, of ik sla toe!

Vreemd bleef de jonge vrijwilliger zijn vijand aan zitten kijken. In zijn oogen schichtigde angst, maar hij deed geen trek om te vluchten of zich te weren.

Toen zag de andere man het brandschot in zijn slaap en hij vroeg:

- Ben je gewond?

Vaag tastte de zittende naar de zwarte plek aan zijn hoofd; er gloorde een gedachte door zijn oogen. Tot woorden kwam hij niet. In jammerlijk schreien brak hij in elkaar en viel bewusteloos over den grond.

In het bosch vernevelden de dauwschimmen naar

het dóórdringende licht van den morgenhemel. Geen ander dichtebij geluid vertroebelde den nerveusen ritsel van het stille boomloof; alleen van zeer verre bleef het holle getrommel der kanonnen de lucht verontrusten.

De tweede man zat naast zijn kameraad op den grond, bezig hem te verzorgen. Hij had een doek met vocht uit zijn veldflesch gedrenkt, daarmee verfrischte hij het voorhoofd van den bezwijmde. Naar de wonde, de kleine zwarte brandstip in den geel-bleeken slaap, keek hij langen tijd met aandacht, vermijdend eraan te raken met zijn bettende doek.

Deze tweede, een nog jonge man ook, had zeer stellig wat de menschen noemen ‘een ongunstig voorkomen’. Zijn gelaat, om een fijnen schedel gebouwd, als de tengere kop van een vogel, was uiterst mager; tusschen de jukken en de vooruitgeschoven kaak viel een blauwe schaduw; de oogen lagen diep-gekast in het scherp gebeente, en onder de sluike, donkere haren brandde het roode litteeken van een kerfwond. Evenals zijn kameraad, was hij in uniform gekleed, een kleur zweemende naar het bruine, zonder eenig opvallend versiersel of distinctief. Een hoed of kepi bezat hij niet meer; op zijn puntige kruin spreidde zich het vederbosje van ongeregelde zwarte haren, die zich om twee haarwortels niet orienteeren konden.

In zijn lange, grijperige spinnevingers knelde hij den doek, waarmede hij zorgzaam het gelaat van den gewonde bleef bestreelen. Er was een groote teederheid in zijn manier van doen; telkens keek

hij oplettender toe om het effect zijner verpleging te zíen, en toen de andere soldaat de oogen weder opende, glimlachte hij als een goed vriend.

- Wat voor landsman ben je? vroeg hij.

Onkennig zag hem de zieke in 't gezicht. De vraag scheen hij niet te begrijpen, maar een dankbare plooi trok toch om zijn mond, als wilde hij een vriendelijkheid bewijzen, die hij niet uitdrukken kon.

- Ik zal je niets doen, begon de man met het ongunstig voorkomen, om wat te zeggen. Maar verlegen zweeg hij weer, omdat hij geen antwoord kreeg; en een pooslang zaten ze zoo op elkaar te wachten.

Toen er dan niets kwam:

- Wij zijn vijanden, geloof ik, hernam de eerste. Jou hebben ze in 't eene leger gestopt, mij in het andere, toen ons op elkander losgelaten,

Hij zweeg even. Dan, een gedachte:

- Als straks een patrouille hier langs komt, moet ik je krijgsgevangen nemen - maar ze lijken wel ver, ver genoeg, af te zijn. Zoolang we hier met ons beiden blijven, zijn we kameraden.

Bemerkend dat hij niet werd verstaan, zweeg hij maar weer. Ongewacht begon nu de zieke zeer rad achter elkander eenige zinnen te zeggen, die hij zelf niet scheen te begrijpen. Dan dekte hij de oogen met zijn beide handen en snikte.

Op dat oogenblik sprong het vreemde, armlooze wezen tusschen de boomstammen uit. De gespalkte oogen wild in z'n woesten haarkop, keek hij, een verschrikt boschdier, toe... Zijn vluchtende schreden daverden weg over den vasten grond.

Hoofdstuk III

In het zakboekje van zijn kameraad vond Jean Rauque, bijgenaamd Jan de Steker, de volgende aanteekening:

‘Paul Joseph Dreyling. Leeftijd 28. Geboren Metz, 24 Mei 19 - Beroep: privaat-docent. Ongehuwd. 5 legercorps. 3 regiment. 4 bataljon.’

Dreyling had met geen woord kunnen duidelijk maken, wie hij was, waar hij vandaan kwam, hoe hij op deze plaats kwam geland. Van zijn schrik en ontroering bekomen, leek hij nu vertrouwen in zijn makker gekregen te hebben, die hem verpleegde als een liefdezuster, water voor hem halen ging, en na een lange afwezigheid terug kwam met een linnen zak vol vol: grauw brood, chocolade en cigaretten.

Samen aten ze en rookten. Zij spraken dezelfde taal, maar Dreyling's verwarde zinnen bleven volkomen onbegrijpelijk. Het scheen of hij ieder begrip opnìeuw moest over beleven, of elk ding binnen zijn bereik hem voor de eerste maal werd geopenbaard.

Met behulp van een boekje, dat aan de soldaten te velde was meegegeven, had Jean in verschillende talen vragen aan hem beproefd, hopende ergens een aanknooping voor verstandhouding te vinden. Met verwondering hoorde hij in iedere dier vier talen een antwoord, doch zonder verstaanbaren zin. Ontwarend dat de jonge vijand even goed zijn taal verstond als hijzelf, bepaalde Jean zich tot deze, met koppig geduld beproevende

zijn belangstelling te lokken, alsof hij een vogeltje temmen ging. In het zachte meisjesgelaat van den jongen geleerde stonden de grijze oogen onbewust als van een kind. Verwonderd had hij zitten toekijken terwijl Jean bezig was zijn zakboekje te lezen, verheugde geluiden van herkenning gevend toen de kameraad hem zijn naam voorlas en de verdere bijzonderheden van zijn staat en stand. Geheimzinnig zat hij erover te lachen, met kleine kreetjes van stil genoegen, maar blijkbaar zonder duidelijk besef.

Toen begon Jean zijn verhaal, dat hij meende schuldig te zijn.

- Ik heet Jean Rauque - uit Parijs - daar woon ik - en ik ben wat men noemt een ‘apache.’

- Je schrikt niet, hè? - omdat je nou niet meer weet wat het is, een apache. - Ze hebben je raar door je geleerde hoofd geschoten, jongen, - maar als je wìst zou je misschien ervoor bedanken, met me om te gaan.

Hij keek eens, en de ander antwoordde met een pijnlijken glimlach. Zou hij iets begrepen hebben? Jean vatte het op als een aanmoediging en ging voort.

- Toen de oorlog kwam, moesten ze mij juist hebben. Ha! de zoetste jongetjes halen ze uit hun winkel, achter hun lessenaars vandaan, hangen hun een ransel om den nek en jagen ze met de bajonet op 't geweer in tegen dergelijke kereltjes aan den anderen kant. Wat moeten ze dan niet blij zijn met jongens van mijn slag! Dat ik een wapen weet te hanteeren, in vredestijd heb ik er meer dan hun lief is 't bewijs van geleverd.

- En leuk vond ik 't. ‘Jan de Steker’, hield ik mij voor, daar krijg je nou precies werk voor je! Het verwonderlijkste is niet, dat ze jou er voor halen, je bent immers een man van 't vak, maar dat ze van weerskanten dat zaakje niet uitsluitend aan zulke toffe jongens opdragen! Ieder z'n ambacht. Dan konden de anderen aan hun werk blijven, en wij waren allemaal in ons gewone doen.

Lachend om zijn grapje, zag hij zijn makker aan. - Die begrijpt er geen jota van! dacht hij. Waarom zit ik me hier binnenst-buiten te keeren!

Toch scheen Dreyling iets verder te verwachten. Tenminste hij hief het gezonken hoofd langzaam op en keek den spreker vragend aan. Die nu, half voor zichzelf, half met de hoop den ander weder levend te krijgen, doorging met zijn relaas:

- Waarachtig, ik ben nog nooit zoo'n beste jongen geweest als onder dienst. Waar zat 'm dat in? Zeker niet in het eten en het goeie buitenleven - graven en verschansingen maken in afwachting van den vijand. Kantoorklerken knapten ervan op, als van een buitenpartij. Maar ik had geen behoefte aan een geregeld leven en frissche lucht. Als 't er aanzat namen we 't er in de faubourg ook goed van. Nee, nee - dat was het niet! Toch... van den dag dat ik naar 't front ging, werd ik een ander mensch.

Zijn blik keerde even naar binnen. Hij zat stil een tijdlang, toen:

- Nee, ik moet het anders zeggen, peinsde hij. Ik bleef die ik was: ‘Jan de Steker’. Maar de àndere menschen om me heen, die werden zoo anders. Die

leken net geworden wat ze mij altijd verweten hadden te zijn. Zij gingen ook op de loer liggen, ook voorbijgangers overvallen, ook dooden, en wie dat het beste en het meeste deed, dat was de grootste held! Op de parade kwam papa Manitou hun het kruis op de borst spelden en ons vertellen, dat ze twaalf man in hun eentje op een wachtpost hadden geregen aan hun bajonet.

Zie je, zoo kwam ik te leven in de omgekeerde wereld. In m'n eigen had ik het nooit zoo kunnen verzinnen. Wanneer iemand gezegd had: Jan, morgen gaat de wereld op z'n kop staan, al die brave menschen springen andere brave menschen, vijanden zonder dat iemand weet waarom, naar de keel, en jij krijgt een plaats van haantje-de-voorste met een vrijbiljetje voor het Hôtel des Invalides - me kop eraf, ik zou hem een peut voor z'n leugenachtige tronie gegeven hebben!

- En tòch waar! Ik had bloed kunnen zuipen, en ze zouden erom gejubeld hebben.

Weer zweeg hij even, niet om zijn kameraad aan te zien, of die iets van zijn overweging begreep, maar om zichzelf te raadplegen, hoe het ook weer was. En fluisterend, als was 't voor geen ander bestemd, ging hij voort:

- Het ging me als den jongen in de koekbakkerswinkel, die den eersten dag taartjes mag eten zooveel als hij op kan. Dan staan ze hem tegen de keel, voorgoed. - Ja, zóó was het! Nu zie ik het ineens! - Soms kijkt een mensch pal in z'n eigen hersens - jij ook wel eens, geleerde? Jij niet, jij ziet nou niks. Kijk jongen, ik praat maar wat voor

mezelf, en voor mezelf zie ik 't als bij een zaklantaarntje. De dagelijksche slachterij maakte me zoo week, dat ik in de loopgraaf iedereen achterna liep met al wat hij hebben wou. Ik was ieders knechtje, een Jan-draag-an voor de heele compagnie; ik verzorgde ze, ik verbond hun wonden, ik deed boodschappen, ik rolde cigaretten of stopte hun pijpen, terwijl zij maar loerden en stonden te schieten.

- Tja! maakte hij zijn gedachte af. Toen hield hij nog even op om zijn makker aan te zien, of hij tòch begreep. Z'n louche oogen in den vogelkop loerden den ander diep in den dooden blik. Onbewogen bleef de patiënt uitstaren, schrok toen ineens weg, en zijn hoofd kromp, als gestoken, terug.

- Je moet niet van me schrikken, patroon, hervatte Jean. Jij begint, geloof ik, heel langzaam te snappen, - je oogen kleuren wat bij. Maar ik, ik ben de gek. Ik zit hier te plapperen voor niks, als een ouwe juffrouw, die de biecht repeteert. - Hoe komt een kerel als ik aan zoo'n behoefte om te praten? - Weet ik het! - Misschien omdat ik zoo lang m'n mond heb moeten houden - vijf dagen en nachten achtereen dat we op de loer lagen met de compie, hier aan den rand van het bosch. Tot de anderen, die ook àl maar gezwegen hadden, onze loopgraaf binnenvielen, en ze allemaal molden, behalve mij. - Daarom làl ik nu zoo, en als jij me niet verstaat, mogen 't de vogeltjes, of misschien die rare snijboon zonder armen van zooeven, dien we nog wel weer te zien zullen krijgen binnenkort. - Weet jij wat een anti-sociale daad is, patroon?

- Och nee, viel hij zichzelf in de rede, niet eens een antwoord wachtend, jij weet niks meer, professor! - Met één blauwe boon hebben ze je de hersens lam geschoten, schijnt het, en daar ben je nu even stom als ik! Maar in de rechtsgeleerdheid kan je van mij nog wat opsteken. - Anti-sociale daden, daar weet ik het fijne van. M'n kameraad Pierre, dien ze verleden jaar pakten, die had 'n anti-sociale daad gedaan. En wat een! Z'n meid een por gegeven, toen ze met een ander ging. - De krèng! - Hij zit er twintig jaar voor op Cayenne, - als ze hem tenminste niet hier halen voor de groote karwei!

- Mooier college had je niet kunnen verlangen dan zijn proces. Meneer van 't openbaar ministerie en de advokaat tegen elkander in! En daar heb ik met me stomme kop dit van begrepen: waar niemand schade van heeft, dat is een sociale daad, en wat niet màg, omdat je er anderen tekort mee doet, dat is anti-sociaal. Voor anti-sociale daden ga je in de bak, da's recht. De maatschappij zit je op je kop als je doet wat zij niet wil. Daar is ze de sterkste voor. - Heb je wel opgemerkt, dat altijd gebeurt wat de sterkste wil? Of wij nu met z'n beiën een potje vechten, of dat er een van ons staat tegen een heele compie, of ik sta met de paternosters om en twee veldwachters achter me voor meneertje: - wie de vuisten heeft zegt hoe 't moet. En dat noemen ze dan ‘recht’ en schrijven 't op in een boekje, dat je er houvast aan heb.

- Maar zie je, is 't nu oorlog, dan duvelt de heele wereld over z'n kop. Je bent sociaal als je

doodslaat, en anti-sociaal als je thuis blijft zitten kopjes thee drinken. Wie tien kerels overhoop schiet, krijgt het kruis, wie er twintig aan kan, wordt bevorderd tot sergeant, en je kunt generaal worden met 'n steek en 'n gouwe kraag, als je maar genoeg kerels - die van den anderen kant dan - naar de weerlicht helpt. Toen iedereen sociaal was, moest ik niets van de bravigheid hebben, - nu iedereen ineens anders ging doen dan in z'n vredesaard lag, draaide ik dwars omver. - Alles wat ik weeks en braafs had in me, kroop naar boven. Ik schaamde me soms over mezelf. - Ben ik van nature dan zoo'n sentimenteele donder? - Zeker wel. Sla een kind en ik begin te huilen. Om een standje van meneer de pastoor in de gevangenis, heb ik me drie dagen lang voorgenomen m'n leven te beteren. Achter de Marseillaise aan liep ik als een bevend juffershondje mee in den troep.

- Ja, zoo ben ik! was zijn conclusie.

Jean stond op om iets wat hem hinderde in z'n keel ongezien weg te werken. Z'n handen krampten. Toen, met een grom, plaatste hij zich staande voor den zittenden makker met zijn starende oogen, die zelfs geen verwondering hadden:

- Nou! - Ziedaar! - Waar zijn we nou? Ik weet het niet. - Hoe heet dit verdomde bosch? Ik weet het niet. - Is het ver van huis of dichtbij? Ik weet het niet. - We hebben zooveel geloopen en gespoord, weer gespoord, weer geloopen, het kan net zoo goed in een cirkel geweest zijn als rechtuit, en verder. - Ik weet niet hoe ik eraan toe ben, en of ik morgen nog leef. - En kerels in

dat pak zooals jij er een aan heb, hebben ze me geleerd ‘vijanden’ te noemen. Die schiet je een gat in hun jas, of je spit ze aan je bajonet. Als ze zoet willen zijn, doe je ze de paternosters om. Jij deed hetzelfde, toen je nog je verstand bij elkaar had...

- Maar hier zitten we nou bij mekander, doen elkaar niks, en ik ben je gezworen kameraad, die je hoofd koelt met m'n brandewijn, en je probeert aan 't praten te krijgen met m'n geklets.

- Zwijg je? - Ja, hou je kop maar dicht. - We kunnen 't gezellig hebben zoo.

En bij hem knielend op den grond, nam hij het hoofd van den Elzasser tusschen z'n dunne handen, bekeek aandachtig de zwarte schroeiplek in den slaap, en keerde zich af om te slikken...

Hoofdstuk IV

Nu het moordgedonder der verre kanonnen niet meer gromde in de lucht, was het bosch stil als een kerk geworden. Hoog over de open plek van bleekgroen gras, stonden de beuken bewegingloos het goud van den herfst te wachten; vlak-schilferende bladeren sloten, laag over laag, het zonlicht weg, en de beide kleine mannen beneden zaten in een koele grot van geboomte.

Jean had begrepen dat zijn vriend, in geenerlei besef van zijn toestand, z'n verstand terug moest krijgen als een kind, door iedere ervaring tot het nieuwe begrip gebracht en door ieder begrip tot het woord. De woorden waren in zijn hoofd, maar zij hadden hunne beteekenis verloren, en de dingen waren onder het bereik zijner zintuigen, maar droegen geen naam. De dingen en de woorden, de begrippen en hunne namen, moesten tot elkander worden gebracht, als stukjes van een legkaart die men tot een plaatje voegt.

Geduldig zat de apache bij den jongen geleerde op den grond, wees de voorwerpen aan, noemde hunne namen. Op hetzelfde oogenblik was het verband teruggevonden; het woord, in het geheugen herschapen, had opnieuw zijnen zin gekregen. Elk uur bracht honderden begrippen in Dreyling's werkelijkheid terug: het bosch, de voorwerpen zijner uitrusting, zijn kameraad, de inhoud van zijn zakboekje gingen voor hem herleven, en het werd hem allengs mogelijk over hetgeen in zijn omgeving was, verstaanbaar zich te uiten. Al wat daarbuiten

viel, niet door eenig voorhanden document aan het oogenblik was verbonden, bestond nog niet voor den patiënt, en de leermeester gevoelde wel dat het niet hèm gelukken zou, al zulke verdoolde voorstellingen terecht te brengen.

Toch, tot zijn verwondering, werd ook hij-zelf rijker bij 't geduldig volbrengen van zijn taak. Hij eigende onder 't ordenen der hersenschatten van den geleerde, zich velerhande begrippen toe. Hij was als een redderaar van vreemde boeken: hun bestaan alleen reeds léérde. Naar gelang het brein van den geleerde zich ordende, vermeerderde ook het geestelijk bezit van den kameraad... 't Leek als was dit alles aan losse lettertjes gevallen, en terwijl hij, de apache, daar aandachtig weder woordjes van samenlei, werd hij zich zelf van het bestaan dier woorden voor het eerst bewust, en besefte hij tegelijk hun beteekenis. In hun ijver waren zij twee speelkameraden die te zamen de wereld ontdekten.

En allengs, in hun gezamenlijke gedachte, kwam ook het beeld op van den wonderlijken wilde zonder armen, dien zij beiden even hadden gezien. Ook die, begrepen zij, moest een afgedwaald soldaat zijn, langer reeds dan zijzelven in het bosch achtergebleven. In welken toestand leefde hij nu? Door de vreeselijke verminking van zijn lichaam, miste hij elk middel om zich te helpen, behalve zijn grazende mond, die prooide naar kruiden en paddestoelen. - Misschien zou hij thans tòch van honger omgekomen zijn...

- Wij moeten hem gaan zoeken! vond de ge-

leerde, peinzend. Hij heeft niemand die voor hem zorgt.

Tegelijk stak hij dankbaar de hand uit naar den makker, die telkens wanneer hun kleine voorraad opgeteerd was, naar nieuwe levensmiddelen speuren ging in de loopgraaf. Bijzonderheden van zulke plundering in de ransels en zakken zijner overrompelde kameraden gaf hij nimmer, en de ander vroeg er niet naar, steeds bezig de wereld zijner omgeving en in zijn hoofd met tastende intuïtie te ontdekken, en met elkander in samenhang te brengen. Wanneer Jean weg was, zat hij vaag voor zich heen te kijken. Maar dan opeens kon zijn aandacht òplichten om een insect of een bloem, en wanneer de maat terugkeerde, drongen allerlei verbijsterde vragen om antwoord. Het vertellen schoot er dan bij in.

Maar op hun gezamenlijken tocht door de toegegroeide wildernissen van het woud, kruisten zij onverwacht een loopgraaf, waar tientallen soldatenlichamen in ondenkbare houdingen verdoken lagen: het afschuwelijk mêlée van een handgemeen. Als sprongen gordijnen wijd-uiteen, zoo ging den jongen Elzasser plotseling een panorama open van zijn vroegere wereld: de weken van het zenuwslechtend waken achter aardwallen, de overrompeling als onder een vallend gewicht: - lijf tegen lijf drongen de vechters elkander in den zandkuil! - zijn overstelping onder aard en lijken...

De soldaten die hier lagen, waren niet van zijn eigen partij. Zij droegen andere uniformen dan het leger waartoe hij behoort had, zij waren zelfs van

een ander menschentype, met gelere huidskleur en schuin gesneden oogsplitten.

Toen daagde in hem ook, hoe lang en hoe ver de legers elkander hadden nagedrongen, met treinen en krachtkarren, in overjaagde nachtmarschen, onbarmharig gedreven de beschaafde wereld door, naar de woeste steppen, de donkere bosschen van een verwijderd werelddeel, - als gingen zij daar de schande van hun doen verbergen.

Van dit werelddeel kon hij zich den naam niet bezinnen. Het was een land van zomersche hitte en winterschen ijsgloed; deze gele menschen behoorden er thuis. Hij vroeg er Jean naar, maar die wist geen antwoord.

- Ik ben maar een jongen van de vlakte, zei hij. Een knappe vent die Parijs beter kent dan ik. - Maar wat daarbuiten ligt gaat me niet dàt aan. - Ze hadden me kunnen sturen waarheen ze wilden, mij was het àl eender. - Eens heb ik twintig dagen achtereen in een beestentrein gereisd, en al de anderen waren even pienter als ik: we wisten niet waarheen we gingen. Alleen dat we daarginder opnieuw kerels tegenover ons zouden zien, ‘vijanden’ zooals ze die noemden, daar moesten we dan mee zien af te rekenen, - Onderweg oefenden we ons in worstelen. Een meende te weten dat we naar Japan gingen, hij had weleens aan Japansch worstelen gedaan. - De blagueur! Ik mepte 'm met één peut voor de wereld.

Hij lachte om de herinnering aan zijn lef.

- Japanners! mompelde de geleerde voor zich uit, afwezig, als wist hij niet wat hij zei.

- Zijn dat Japanners die daar liggen? - Zal wel. Ik heb zoo'n gele kerel met m'n twee vingers in z'n loensche oogen geprikt, toen hij me in den kuil te lijf wou. - Zóó... Van zijn wijs- en middelvinger maakte hij een vorkje. - Hij was dadelijk stekeblind en ik had hem aan m'n bajonet, - Of 't een Japanner of een Rus of een Turk was, ik vroeg er niet naar. Het warme bloed spoot me in 't gezicht. - Bah!

De gedachte walgde hem. Maar, met een gebaar van onverschilligheid:

- Kwam het niet krek eender uit?... We waren de tel kwijt.... Geen van allen hadden ze me wat gedaan... Alleen droegen ze een ander uniform... Tegen zoo'n uniform vecht je dan maar, niet tegen menschen. Je bent net een politiehond - saa! - en dan bijt je. - O, ik spreek niet van mezelf, - leek hij zich te verontschuldigen, - maar als 't anders was, hoe zouden de ànderen 't kunnen doen?

Hij zweeg even, en zijn gezicht stond nadenkend gespannen. Dan, het wegtrekkend in een pijnlijken glimlach:

- Me dunkt ze hebben ons niet met den chemin de fer circulaire rondgereden - we zijn een stevig eind van huis!

Dreyling liep stil-peinzende verder. Hij scheen met alle inspanning bezig de wereld verder te openen, die op 't gezicht van de loopgraaf voor hem ontsloten was. Zijn kameraad stoorde hem niet.

Zwijgend wrongen zij zich nog uren verder door de takken en struiken, zonder meer precies te weten, waarheen zij gingen of wat ze zochten. Wat wilden

ze van dien angstwekkend-verminkten en verwilderden man? Zouden zij hem redding kunnen brengen, - of begeerden zij redding van hèm?

Het boschgedeelte waar zij nu liepen, leek met alle middelen opzettelijk vernield. Granaten, met het zware geweld hunner opengeborsten energie, hadden kraters in den bodem gewroet, waar boomstronken, ontworteld, gespleten en gescheurd door brisante ladingen, hun spichtige spookfiguren uit hieven. Soms leken het jammerende armen, of gedaanten van wanschapen reuzen, die stolperend over den ongelijken grond gestruikeld waren, reddeloos neergesmakt over hun verwarde beenen. Met hun gedrochtelijke lijven sperden zij het pad, of ineens stond de muur omhoog van een wortelwereld, mèt de aardkluit die zij verweven hield uit den bodem gescheurd door den stortenden stam. Maar door het woedend geweld der zware projectielen was, als hagel door een storm, de bui gegaan der geweer- en mitrailleursalvo's. Stammen, takken, bladeren, opgewoelde wortels, de bodem zelf, - alles was doorponst met gelijkmatige ronde kogelgaatjes. Voor geen tegenstand was de vuur-vliegen-zwerm geweken, geen grasscheut, geen bloem hadden zij van hun rupsenvraat verschoond.

Een heesterbosch van in den grond gestekte versche takken was aangevlamd en vanzelf weer gedoofd. Een zwarte ziekte leek het levend gewas te hebben aangeteerd. Striemen prikkeldraad omdorenden de kunstmatige heg; daarachter lag een wal van zandzakken gestapeld, ter beschutting van een batterij.

- Pas op! hield de kleine Franschman zijn makker terug. - Daar zijn wolfskuilen!

Schielijk, te laat gewaarschuwd, gleed de ander weg onder het dek van losse takken. Jean liet den arm, dien hij gegrepen had, los. Dadelijk sloot de valopening zich weder toe...

Onder in den kuil gromde een vreemd geluid. - Wat was dit!... Leefde daar nog iemand? Het leek een worsteling...

Rap wierp zich de apache op den grond en kroop naar den rand van den val. Beneê, op den bodem, hield zijn makker een ander wezen omvat. Beiden, roerloos, staarden elkander aan.

Er was nòg iets! Over de spiets, het loerende wapen van den wolfskuil, stak het verwrongen lijk van een Russischen soldaat in zijn lange wijde jas, - de beenen onwezenlijk achter-weg gebogen, de romp van den rug uit door de moordende lans gespietst, waarvan de punt was blijven steken ergens in de dikte van den schouder.

De apache vloekte. - Zijn jullie gèk geworden! schreeuwde hij den kuil in. Heb je nòg niet anders te doen dan te vechten!

Maar hij zag: de andere daar was het weerlooze vreemde wezen zonder armen, en zwijgend liet hij zich af in de diepte om hulp te brengen.

Hoofdstuk V

Jean bediende nu twee heeren. Hij had zich zeer natuurlijk geschikt toen uit het wilde, harige wezen, dat zwammen op den grond en bessen uit de struiken graasde, in enkele uren een Engelsche professor geworden was, een beroemdheid in zijn vak, dien de Elzasser bij name kende:

- Professor James Dickensen van Oxford, plantkundige.

- Hm! gromde de apache zijn conclusie, en hij ging maar weg om wat voor den maaltijd te halen.

Toen hij beladen terugkeerde, vond hij de beide geleerden in gesprek. Met verwonderlijk gemak bleek Dreyling nu ook weder de vreemde taal van den professor te hanteeren. Maar deze was in staat, Jean een paar vriendelijke woorden in de zijne te zeggen over zijn goede diensten.

- Pardi! was al wat de verbaasde Franschman kon antwoorden, en hij had zich liever maar weer teruggetrokken.

Het gelaat van den vreemde had, verzorgd, de wilde verschrikking verloren; zijn hoog, breed voorhoofd in den zwarten haarkrans imponeerde den apache op onverklaarbare wijze.

Toen begon daar aan den rand van den wolfskuil de wonderlijkste picnic, die ooit door menschen is gehouden. De Elzasser, thans aan de instructie van zijn geleerden vriend overgegeven, moest opnieuw alle namen leeren van de dingen die Jean had meegebracht.

Een prachtige vondst! Hij had een proviand-

wagen kunnen plunderen en in een mandje allerhande lekkernijen bijeengevonden, door de echtgenoote van een officier aan haar man te velde toegezonden. Zoo genoten zij het grove bruine soldatenbrood met boter uit een bus, paté en geconserveerde worst met honig en Fransche kaas, en als dessert een ananas, die Jean met zijn groot zakmes uit een blik te voorschijn kerfde.

Op natuurlijke wijs, zonder zich daar verder vragen over te stellen, schikte Jan de Steker zich in zijn knechtsrol. Kinderlijk verheugde hij zich over de heerlijke dingen die hij thuis gebracht had, en vergat er zijn deel van te nemen, terwijl hij geduldig den professor hielp. Hun gesprek voerden de anderen hem terwille in het Fransch. Professor Dickensen trachtte te raden, welk vak de Elzasser beoefend hebben kon; diens gladde taalkennis bracht hem op het woord ‘philoloog’, en op het oogenblik zelf wist de ander, uitgelaten:

- Ja ja, ik ben philoloog! - Maar alsof het woord verdampte, herhaalde hij het nogeens: ‘Philoloog!’... terwijl alle vreugdglans uit zijn oogen wegsmeulde.

Stil werd het even.

- Ik moet uw toegevendheid inroepen, begon de Engelschman, om Dreyling's aandacht te verlevendigen. De granaten hebben niet veel van me overgelaten. Het is geen plezier, een kogel te ontmoeten, die met een goed stuk van je rechterarm het volgend object opzoeken gaat, maar mij liep het al bijzonder tegen dat ik juist met een hulpverband om den afgeschoten stomp, mijn linker arm

óók nog opgeven moest! Ik zou onmogelijk kunnen zeggen of de kogels die mij zoo onbehoorlijk bejegenden, vriendschappelijk of vijandelijk waren bedoeld. Er regenden er van allerlei door elkander, overal vandaan en net waar ze maar neerkomen wilden. Mij persoonlijk gunden ze in elk geval niet veel goeds. Ik kon niet anders denken of professer Dickensen kreeg een ongezochte gelegenheid, voor het vaderland den heldendood te sterven.

Een goedig-humoristisch glimlachje verlichtte zijn gelaat terwijl hij dit zeide; hij scheen geneigd boven alles uit, als ging 't hem zelf niet aan, alleen het wonderlijke van 't geval te zien. Niets kon lakonieker zijn dan de scepsis, waarmede hij voortging:

- Wat de diplomaten met me voor hadden, toen ze mij onder de wapens dwongen en hierheen brachten, weet ik niet. Laat ons alleen hopen dat ze 't zelf weten en verantwoorden kunnen. Ik droeg hun geen kwaad hart toe - zelfs op het oogenblik - naar ik meende - van mijn vertrek naar het hiernamaals; alleen jeukte de nieuwsgierigheid in me, die ge in een wetenschappelijk man zult willen vergeven. M'n hoofd stak vol met vragen, en langzaam, langzaam voelde ik ze wegbloeden, tot ik er niet meer was, die vragen kòn.

- Maar ik keerde in mijzelf terug, hervoer hij lachend. Hoeveel dagen kan dat wel hebben geduurd? M'n afgeschoten stompen waren redelijk genezen, en m'n baard verlangde naar den barbier. Eigenlijk, begrijpt ge, voelde ik niet veel voor het leven dat weder aanvonken ging, en ik dacht er-

over, mijn wetenschap te gebruiken om kruiden en zwammen uit te zoeken, die er een eind aan konden maken. Toevallig viel 't anders uit. De honger maakte me gretig op een frisch partijtje *Agaricus Campestris* - 'k heb het ruim met tranen begoten, overigens! Blijdschap, woede en spijt tegelijk! Grazen over den grond is niet pleizierìg voor iemand die beter gewend is. Ik zal u beiden, nieuwe kameraden, dankbaar zijn voor wat hulp bij mijn maaltijden en straks voor een schaar om mij een meer menschelijk voorkomen te geven.

- Hoe hebt u...! verwonderde de Elzasser zich. Maar hij maakte den zin niet af, over zijn oogen toog weder de doffe schil die daar was wanneer de gedachte hem verliet.

- Ik zou geen moed gehad hebben!... prevelde hij toch na, aarzelend, alsof hij zijn woorden niet vertrouwde. - Ja moèd... hoe hebt u den moed gehad te blijven leven!...

De Engelschman glimlachte pijnlijk.

- Och, veel moed was er eigenlijk niet voor noodig. Het mankeerde een beetje aan middelen om er een eind aan te maken. Een mensch zonder armen is wezenlijk weinig waard, maar ik hoop later met mijn voeten iets te leeren. - Bovendien vond ik eenig genoegen in het bestudeeren der vegetatie van het bosch. Ze is niet bijzonder, - toch bleef ik er wel mee bezig. Zoolang ik nog over m'n volle vermogens beschikte, tenminste.

- Want weken en weken achtereen, ging hij voort, als een beest, - mìnder dan een beest, naar voedsel zoeken, blijkt voor den geest weinig ver-

kwikkend. Ik verloor tot mijn laatste Engelsche eigenschap: het gevoel voor betamelijkheid, vermeed uit schaamte, uit schuwen afkeer, iedere mogelijkheid om menschen, - vrienden of vijanden - te ontmoeten, me verschuilend in de struiken, opgehitst door de haastige ritseling van opmarcheerende patrouilles, het hijgend in de struiken voorbijscheuren van vechtenden, en jammerend van doodelijken angst, angst die geen vorm had en geen rede, bij de nachtelijke kanonnades aan de boschranden. Hongerig prooit zoo een wolf om nachtelijke dorpen. Het restant menschelijkheid, mij door drie maanden loopgraafleven gelaten, ging er uit.

Alle drie zwegen.

Aan den Elzasser was niet te zien of hij eenigen indruk van het verhaal had opgenomen. Zijn oogen stonden dof naar den spreker gericht, en toen deze ophield, gloorlachte hij afwezig, als om een vergeten beleefdheid in te halen.

De kleine Franschman echter, kon zich niet rustig houden. Onder z'n sluik, stoppelig haar bewogen zijn oogen met schichtige glanzen, zijn witte tanden beten nerveus op de spitsen van zijn stug snorretje; vast en weder open neep hij zijn dunne gele vingers, alsof ze iets grijpen wilden dat telkens wegglipte.

De professor zag ernaar, terwijl hij met goedigen humor zijn verhaal afmaakte:

- Tóch - daar ben ik nog! Ik was niet voortdurend in staat mijn toestand te beseffen - gelukkig! Sòms maar. Ik kon ineens de geleerde weer

worden, belangstellend in de planten: de overijverige botanicus uit een grappenblad. Ik zag dat zelf en moest er om lachen. Ook wel stemde de vergelijking mij bitter, die ik dan maken kon tusschen mijn vroeger zelf en dit van nu. Behoef ik te zeggen, dat ik walgde van mijn hulpbehoevendheid? Maar ik zakte van lieverlee in afstomping weg, in een dierlijkheid waarvan ik - dat werd het vreeselijkste - de voorstelling voortdurend behield! Ik gromde als een dier, en ik wìst dat ik gromde als een dier!

Met een korten, driftigen ruk sprong de Franschman overeind. Hij scheen wat te willen zeggen, maar kauwde op de kaken, perste de handen samen in z'n zakken, zonder tot woorden te kunnen komen. In z'n diepe scherpe oogkassen neep hij de tranen weg. Dan met een heftigen schouderschok, keerde hij zich om en liep heen om zijn ontroering te verbergen.

- Hij is een goed mensch, sprak de professor, hem naziende.

De Elzasser gaf geen antwoord. Er groeide een gedachte in hem; uit zijn oogen lichtte ze aleer zijn mond haar sprak:

- Ik heb u gezien! stamelde hij. En met zelfverzekerdheid, alsof hij nu eerst vastheid had gekregen door zijn eigen woorden: - ik heb u gezien! Ik heb u gezien!

- Het zal drie dagen geleden zijn, hervatte de Engelschman. - Zeker.

- Waarom vroeg u geen hulp?

- Wanneer een beest door menschen is opge-

vangen en mishandeld - losbrekende, heeft hij op zijn gewonde pooten met zijn ellendig ziek lichaam het bosch weder kunnen bereiken, - hij zal zeker het gezelschap van menschen niet zoeken. Maar met schrik en angsten in ieder mensch zijn vijand zien, den vriend bijten die hem wil goeddoen. - Begrijpt ge dit?

Hij zweeg even. Met zachte oogen vervolgde hij:

- Meer dan eens, méér dan eens heb ik menschen gezien: overal gewonden, vechtenden, verdoolden, allerwege in het bosch. Eenmaal zag ik een pleegzuster bezig met een stervende; een baar was in de nabijheid, een dokter met hospitaal-bedienden aan 't zoeken naar gekwetsten op de verzamelplaats in de struiken. Ik had hun kunnen toeroepen: red mij! help mij die ellendiger ben dan iedere stervende! De klacht stolde in mijn mond. Ik had geen anderen wil dan te vluchten. Schaamte, angst, verwarring - ik weet het niet...! 't Heeft geen naam. Ik kòn niet. - Een pooslang hield ik mij, toeziend, in de heesters gedekt. Toen kwam, geritsel speurend, een der Roodekruis-soldaten in mijn richting. En als een schuw boschgedierte ben ik gevlucht, zonder te weten waarom, waartoe, waarheen...

- Zoo ving mij de wolfskuil... sloot hij zijn gedachte af.

De ander antwoordde niet, in stil beiden op het vervolg.

- Nu had ik, hernam de professor, niets anders dan mijn dood te wachten. Bewegen kon ik niet; er was geen mogelijkheid meer, weg te komen. Ik

wist ook niet of ik dat wilde. - De doode soldaat op zijn piek in den grond was afschuwelijk. Zijn lichaam leunde tegen mij aan, ik kon mij niet zoo wenden dat ik van hem verlost raakte. Hoe benijdde ik hem zijn dood! Want mijzelf voelde ik zinken in het drijfzand van den waanzin...

- Toch... waarom riep ik niet toen ik stemmen en schreden hoorde dichtbij? - 'k Had alleen het instinct behouden om te luisteren, om te weten: daar zijn menschen, mènschen, alweer mènschen! Ja menschen! - en mijn instinct, om hulp te roepen bleef zwijgen. Misschien wenschte ik het einde. Versuft en gelaten wachtte ik het althans. Spoedig genoeg zou het komen.

- Toen viel een lichaam boven op mij neer... ik verdedigde me... met het eenige wapen dat mij was overgebleven... mijn mond...

Jean Rauque, bijgenaamd ‘de Steker’, teruggekeerd, was zwijgend weder gaan zitten. In gulzige happen brood verbeet hij z'n huildrift. - Werd hij door hun hulpeloosheid als een meisje verteederd? Hij, kerel die 't met heel Parijs, met de wereld zèlf had willen opnemen! Met alles wat machtiger was dan hij - màcht immers kon hij niet verwerken!

Maar een kind, maar een zachte lieve vrouw, een hulpbehoevende maakte hem week, dat wist hij.

En deze twee groote, geleerde kinderen, de een met zijn leeggeschoten schouders, de ander met zijn leeggeschoten brein...

Hij deed een gelofte, die hij niet uitsprak...

Wat men van hem hoorde was alleen een vloek:

- Sacré Nom!...

Hoofdstuk VI

De gesprekken met den Engelschen geleerde vulden voor Dreyling de wereld opnieuw. Een wonder was 't! Menigmaal bracht het teruggekeerde begrip als een kameraad het woord mede dat erbij behoorde, en in vele talen tegelijk - zooals talrijke kristallen onmiddellijk zich vastzetten aan de ééne pool, die dipt in verzadigde oplossing. Menigmaal ging het ook omgekeerd: het woord, eenmaal genoemd, bracht het begrip terug.

Jean vertelde eens van den wagen, waaruit hij zijn lekkernijen had en die nog heel wat voorraad borg, waarop zij maanden lang zouden kunnen teren. Op hetzelfde oogenblik, wist de Elzasser wat het is: een wagen. Hij beproefde er de definitie van en voelde: nu zouden woord en begrip ook nimmer meer uit zijn hoofd verdwijnen.

Terwijl zij den Engelschman, door hen beiden verzorgd en van nieuwe kleeren voorzien, in het kamp achter lieten, ging de philoloog met zijn vriend den apache mee om met eigen oogen den wagen te zien. Zij drongen door de aan rag geschoten prikkeldraden, wier scherp-gedoornde ranken machteloos tastten in de lucht, langs de loopgraaf vol onbegraven dooden, tot waar een paar boomstammen, over den kuil gelegd, een brug vormden. Daarover bereikten zij het achterterrein, nog op velerhande wijzen versterkt en van hindernissen voorzien. Ver terug, loerde de zware batterij, achter haar zandzakkenwal: - waren het rondgehelmde hoofden die daar bultten boven den regel

uit? Maar neen: de bedienende manschap was in de vlucht uitgestrooid over het ruige veld ginds. - Daar aasden de vogels.

De batterij verdedigde een wagenpark van twintig overhuifde karren, deels nog gevuld met den aangevulden voorraad voor den troep.

Aan de opschriften meende de apache Russisch materieel te herkennen. Hij vroeg er den taalgegeleerde naar.

- Of Jean dan wist, waar zij zich bevonden?

De Franschman schokte de schouders op.

- Wie er dan oorlog voerden, en waarom?

- Ze hebben vergeten me permissie te vragen, antwoordde de ander, lakoniek. Hij vond zijn makker dwaas. - Daar krijgt ie 't weer! dacht hij.

Toen begon hij toch goedig wat te pruttelen, als tegen een lastig kind, dat maar vrààgt.

- Ik ben geen professor, bromde hij gemelijk. Ze hebben me een pak aangetrokken, en ik ben meegegaan. Mij 'n zòrg! Ons werd niet gevraagd of we 't goed vonden, wat ze met ons uitvoerden kon me ook niet schelen. Eigenlijk was ik een beetje blij ook, met goed fatsoen van Paulien af te komen.

- Paulien?

- Och ik klets maar. - Weet ik 't!

- Misschien is 't mij ook zoo gegaan, peinsde de ander. Heeft professor goed geraden, dan ben ik lector in de oude talen... dat weet ik nu ook wel zeker. - Dan kan ik ook niet veel belangstelling gehad hebben in oorlog en zulke dingen.

- Doèt er niet toe, gromde Jean de apache. Hij

was bezig een weggeworpen ransel te onderzoeken, waaraan hij al zijn aandacht besteedde.

Maar de taalgeleerde ging op zijn onderwerp door:

- Laten we dien oorlog nu eens reconstrueeren. Ik ben Duitscher, professor is een Engelschman, jij bent uit Parijs. - Drie. - Hier zijn Russen: zeker, dat zijn Russen... en we hebben Mongolen gezien: Chineezen of Japanners vermoedelijk. - De halve wereld moet aan den oorlog deelgenomen hebben. - Zijn ze nog ergens in gevecht? We weten het niet. Hier in den omtrek blijft alles rustig; we hooren geen kanonnen meer, niemand komt de dooden begraven, naar gewonden zoeken. Niemand schijnt ook meer belang te hebben bij deze batterij, bij deze voorraden. - Hoe volkomen raadselachtig is dit alles!

- 't Lijkt me in ieder geval een heel eind uit de bewoonde wereld! giste Jean. Hij hield een portretje in de hand, dat hij langen tijd bekeek, eer hij 't driftig van zich afwierp.

De Elzasser lichtte de wenkbrauwen in verwondering.

- Een vrouw... zei Jean.

Het antwoord drong in den ander niet door.

- Ik zal er den professor naar vragen, meende de taalkundige, afwezig. Want hij was bezig alle dingen die hij zag: de wagens, de veldkeukens, de munitiekisten, te collationneeren tegen de woorden in zijn geheugen, tot zijn brein weder klaar ieder begrip tegen een woord uitwisselde en woorden tegen begrippen. Naïef zat hij te spellen, zich verheugend over zijn vondsten:

- Kijk!-daar-is-een-kist. - Wat-zit-er-in-die-kist? - De-kist-bevat-verband-middelen. - Er-is-een-rood-kruis-op-geschilderd. - Wat-beteekent-dat-roode-kruis? - Weet jij wat dat Roode Kruis beteekent, Jean?

Verwonderd, of hij dacht voor den gek gehouden te worden, keek de apache zijn makker aan. Dan begon hij, beter van vertrouwen, goedig op zijn manier uit te leggen, wat dit roode kruis beteekende - aldoor het beeld van de vrouw achter in z'n hoofd.

Sprakeloos gingen zij een poos later naar hun bivak terug, met allerlei voorraad beladen. Den professor vonden zij in een boschje gebogen over lage kruiden met witte, vleezige bloempjes.

- Zie eens! trok hij hun aandacht, hoe opmerkelijk dit plantje zijn zaden rondstrooit. - Daar zijn de peultjes, telkens drie aan een trosje. Plotseling opent zich zoo'n hulsel. - Hoe? Door welke kracht? - Zie! - Men zou haast zeggen: een gespannen gas. Juist als in een granaat. - Daar gaat er weer een. - En evenals een granaat spat dit kleine omhulsel een regen van kogelvormige zaadjes uit. - De mensch heeft niets uitgevonden wat niet reeds was in de natuur. Alleen: de natuur bedoelt het goed: het in ruimte verspreiden van goed zaad voor nieuwe vegetaties.

De beide terugkeerenden vertoonden hun schatten; men besloot een plek dieper in het bosch op te zoeken, verder verwijderd van de loopgraven en werken, waar de gesneuvelden lagen te vergaan.

Rond een ruischend vuur, koperrood lichtend onder het gedonkerd gebladerte, gebruikten de drie mannen hun avondmaal. De Elzasser bracht zijn vraag ter sprake, en de professor, beminnelijk, was dadelijk bereid te doceeren:

- Persoonlijk, begon hij, ben ik weinig vechtlustig van aard, en de philologie leidt evenmin als de plantenkunde tot het opvatten van wapenen om daarmede anderen te lijf te gaan. Wij geven van den oorlog gaarne de schuld aan de diplomaten, maar zouden de diplomaten er wel in slagen volken tegen elkander op te drijven, indien ze niet geholpen werden door zekere instincten, even duidelijk onder dusgenaamd beschaafden op te merken als onder wilden in Afrika of Australië: om elkander, louter om het pleizier van dit te doen, als lichaamsoefening, of ter verhooging van het zelfwelgevallen, te bevechten? De diplomatie sprankelt de vonken - en niet altijd van haar vernuft - in het kruit, maar het moet dan toch kruit zijn, anders zou het niet zoo gewillig ontbranden.

- De apache gromde wat; welwillend hield de professor op om te luisteren. Bij een onverschilligen uitval bleef het:

- Och wat!...

- Wat bedoelt onze makker? vroeg de Engelschman.

- Ik bedoel dat ze net zoo ver zijn als...

Weder bleef hij steken, niet in staat te formuleeren wat hij wilde zeggen. Toch, vriendelijk knikte de professor, terwijl hij voortging:

- Zeker, zeker! Ik meende ook te zeggen, dat

wat wij zoo ‘beschaving’ noemen... Ik mag wel even doorgaan, zeker...

Hij zweeg een oogenblik, eer hij hernam:

- Mijn botanische studie gaf mij weinig aanleiding me voor zulk spelen met vuur te interesseeren. Eigenlijk heeft die kleine plant van zooeven mij voor het eerst zoolang ik de natuur bezie aan menschelijke oorlogen herinnerd - tenminste zoolang de menschelijke oorlog zich niet met bijzondere opdringendheid herinnerde aan mij! Sinds in Engeland de conscriptie is ingevoerd, wist ik: ook mij kon de beurt toevallen, in dienst van de dipiomatie eenmaal met een geweer en een bajonet erop uit te gaan. - Nu ja! Heb ik de mogelijkheid dat zooiets werkelijk gebeuren zou ooit in ernst gevoeld? Neen, zou ik denken. De meest gewichtige dingen gaan buiten ons om, als bezigheid van ànderen. Onze betrekking tot de gemeenschap worden wij ons waarlijk zelden bewust. Van het buitenland interesseerde mij het meest, wat mijn eminente collega's aan de andere zijde van de Noordzee, of aan de andere zijde van den oceaan, met zooveel scherpzinnigheid in de natuur opspoorden en navorschten; wanneer wij elkander bijwijlen op internationale congressen ontmoetten, dachten wij er heel weinig aan, nog eenmaal aan weerskanten van een prikkeldraadversperring ons te zullen bezighouden met het rondsproeien van mitrailleurkogels. Ons internationalisme was van een ander soort en wij hielden dit geloof voor het ware. - Tot dan de zoo àndere werkelijkheid kwam! Neen, geestdriftig kan ik die niet hebben aanvaard. -

Vertolk ik mijn stemming goed, dan is het min of meer buiten mij omgegaan, buiten mijn eigenlijk zèlf: 't was een ander die het soldatenpak aantrok, leerde schieten, een lange reis maakte, loerde, schoot en doodde, en die gewond onder een boom bleef liggen, wachtende op den onwilligen dood.

De vuurgloed zakte glorend omlaag; het rood speelde niet langer in de donkergroene bladernesten. Jean, met een tak, rakelde de verkoolde houten op, dat glimwormen erlangs schoten en vlammetjes blauw en geel optongden boven de onzichtbare gasjes van het hout. De nieuwe takken die hij erbij wierp, knetterden fel, met korte knalletjes in de stilte. Starende naar het vuurspel zaten een tijdlang de drie mannen in hun eigen denken gebroed.

- En zoo, hervatte de geleerde glimlachend zijn overpeinzing, weet ik dan van deze oorlog eigenlijk weinig anders te vertellen dan dat hij er is, of godgeve, geweest is. Voor een geleerd man, ik moet het erkennen, is het heel dom, maar al schijnt het uitgemaakt, dat men een geleerde en een soldaat tegelijk kan zijn, - de vereeniging van botanie en internationale politiek, lijkt moeilijker.

De anderen zagen hem een schokkende beweging maken met de ledige schouders. Toen, gelaten in zijn machteloosheid, hernam hij:

- Wanneer nu mijn kameraad Jean zoo vriendelijk zou willen zijn, die mier van mijn wang te nemen, die met z'n gekriebel m'n aandacht afleidt, zal ik u verder onderhouden over het weinige wat ik zoo gelukkig ben wèl te weten.

Jean haastte zich het kleine zwarte beest te van-

gen; hij liet het spelende over zijn hand loopen, die hij telkens keerde wanneer het de vrijheid zocht.

De Engelschman zag even toe, en begon:

- Om te beginnen - dank voor den dienst! - zou het interessant zijn te weten: waar bevinden wij ons op het oogenblik? - Hebt u er een idee van, waarde collega?

De philoloog, in zijn gewone zelfverzonkenheid, bemerkte niet dadelijk dat hij werd toegesproken. Toch, zonder nadere aanleiding, scheen hij dat plotseling te voelen, en met een woordenrijkheid, die vreemd in hem aandeed, nog vreemder wijl zijn stem afwezig, als van verre komend bleef, antwoordde hij:

- Ik heb er geen 't minste vermoeden van. De piketpalen van mijn geheugen zijn ingetrokken; er is nergens houvast voor me, nergens aanknooping. - Misschien werd het mij mogelijk me te orienteeren, indien er menschen om ons heen waren, menschen van dit land. 'k Heb, geloof ik, een goed oor voor talen, en mijn geheugen herinnert zich bij de minste aanleiding weer de woorden en accenten. Maar noch gij, professor, noch Jean behooren hier thuis, moeten we wel aannemen. Ik zelf ook niet. - Zoo ben ik dan midden onder de boomen, zooals ze overal groeien konden, met twee kameraden die evengoed in Australië of Zuid-Amerika konden zijn. Hoe ik hier kwam, ligt buiten mijn gedachte.

- Mogelijk niet heel en al, wanneer we den draad volgen, Denk eens na: zijt ge per spoor, in marschen, per boot, in automobielen hierheen gebracht?

- Ik heb de voorstelling in mij, zeide de Elzasser, zacht, alsof hij weder wegdroomde, van iets geweldigs. Iets waarin ik onderging - niet meer wàs. Het was geluid, en beweging, een verbijsterend geweld, - alles tegelijk. Ik was geen enkeling meer, ik was deel van een kudde, het atoom eener massa... eener massa, die door uitwendige machten werd uiteengebrijzeld. - In m'n hoofd nevelt alleen verwarring. - Ik voel een felle steek... en plotseling invallende verdoffing...

Het vaag gebaar van zijn hand ging naar de brandplek op den slaap. De wonde, toegetrokken, was er nauwelijks nog zichtbaar.

- Toen, hernam hij, levendiger, moet ik geloopen hebben, lang, lang achter elkander, hard geloopen. Tot ik, uit een boschje komende, tegenover een vreemd wezen stond. De schrik herinner ik me... En ik herinner me een man die mij te lijf wilde...

Beurteling zag hij zijn beide makkers aan, met vragende oogen. Dan, fluisterend, als voor zichzelf, liet hij volgen:

- Al het andere is verloren...

Weder was er geen ander geluid dan de ruischende vlammen. Door de bladeren ging de stille trek van de luchten, die in den avond zich verplaatsen. Een ritsel huiverde er en suisde uit...

- Het zal moeilijk zijn uit te maken, zei de Engelschman met zijn bedaarde ironie, wat beter is: z'n hoofd of de beide armen kwijt te raken. Geen van beide te verliezen schijnt wel het beste, - maar daarop is de wereld niet aangelegd. Wij ver-

trouwden onzen wil aan de kogels toe, die zoeken niet uit wat het best uitkomt voor ons heil. Zoo hebben wij beiden toch iets mogen behouden. Dat is veel, - wij hadden immers àlles kunnen verliezen! Bovendien verheugen wij ons in het gezelschap van Jean, die armen en beenen gespaard heeft, en een zoo lief gebruik ervan maakt. Wanneer onze maatschappij nu maar niet zóó groot wordt, dat we haar reglementeeren moeten, en Jean in zijn vroegere eigenaardigheden terugvalt...

De apache keek somber voor zich heen.

- Ik wéét wel dat ik een boef ben! zeide hij.

- Zooiets heb ik niet willen zeggen, maakte de professor goed. Ieder leeft zoo'n beetje naar zijn natuur, nietwaar? en het komt er maar op aan of de omgeving zich daar meer of minder goed toe leent.

Het zwijgen, dat volgde, werd pijnlijk, en de goede geleerde maakte er een eind aan, zeggende:

- Mag ik even voortgaan met mijn verhaal? Misschien sporen we zoo gemeenschappelijk op, waar wij eigenlijk zijn, en hoe wij er zoo komen konden. Dicht bij huis is het zeker niet. En dat hebben we te danken aan de nieuwste poging om den oorlog te - 'humaniseeren', zooals men dat met een welwillend woord noemt.

- De gedachte was zóó. Iedere geweldadige opeenstorting der volkeren geeft de menschheid aanleiding, nogeens weder hoofdschuddend en vol goede bedoeling bij elkaar te komen en te beraden: of daar nu niet wat aan te doen zou zijn! Héél véél blijkt er niet aan te doen: het beest is te wild om het te temmen, -

doch men toont over en weer z'n goeden wil. Er worden dan maatregelen besproken om, wanneer het opnieuw tot vechten komen mocht - ook deze twijfel is welwillend - althans zoo ‘menschelijk’ mogelijk te vechten. Sinds de mensch de machine ook voor den oorlog heeft uitgevonden, kan hij daar niet goed meer tegen op. Het blijft altijd vleesch tegen ijzer. Men bepaalt dan: ijzer wordt toegelaten, maar geen ontplofbare kogels: die zullen unfair zijn. - In den volgenden oorlog blijken de ontplofbare kogels toch door alle partijen in groote hoeveelheid te zijn gemaakt en goede diensten te bewijzen ter bereiking van het doel: de vernietiging van zooveel mogelijk menschen aan den ánderen kant. - Nieuwe afspraak vervolgens: wèl ontploffende kogels dan, maar zeker geen walmverspreidende bommen en verstikkende gassen. Tot ook die gassen weer hun nut bewezen hebben, eerst bij de partij die ze het eerst tóch bezigde, vervolgens bij de andere die ze namaakte, na heftig de eerste van barbaarschheid te hebben beschuldigd en uitgemaakt voor al wat een scheldmond vinden kan. - Met hetzelfde welwillend optimisme komt men van voren af samen, en weer andere dingen, inmiddels uitgevonden, worden naar het verboden hoekje verbannen, dat wil gemeenlijk zeggen: in het openbaar zullen ze niet worden gemaakt, ze blijven bij de reserve, waarmede iedere oorlogvoerende de tegenstanders op zijn beurt wil verrassen.

- Als blijken van edele gezindheid, zijn zulke samenkomsten ongetwijfeld moedgevend, liet de professor met humor volgen. Hij voelde zichzelf

praten voor een gehoor, dat hem niet geheel volgde, toch sprak hij verder voor het genoegen, zijn deductie af te maken. - Zij toonen tenminste, betoogde hij, een opkomend besef van de tegenstrijdigheid van oorlog en beschaving, al ziet met dit besef de beschaving geen kans, van den gruwel af te komen. Willen is iets anders dan kunnen. De menschheid toont, waar 't haar gezamenlijk welzijn betreft, haar goeden wil alleen door de misgrepen van haar onmacht. Zij is geen meesteres van haar middelen. Nu eens handelt zij als geheel, dan weder als een samenstel van deelen, die botsen; zij vreest voor haar eigen wetten, en is zich niet immer even helder bewust van haar collectief doel.

- Nu was er dan echter weer een goede gedachte in de geheele menschheid gevaren. Oorlogvermijden, men zag het wel, daar kon het nog niet toe komen. Bij humaniseeren moest het blijven, voorloopig. En zoo scheen al een heele vooruitgang bereikt, wanneer de afschuwelijke ervaring der vorige algemeene Europeesche krachtmeting vermeden worden kon. - Toen was men namelijk met mortieren en geweermachines gaan huishouden tusschen de schoonste monumenten eener vroegere beschaving. Kathedralen, paleizen en raadhuizen, als van steenen kantwerk in den hemel hooggebouwd, de stille praal van slapende oude stadjes, - het was alles weggesproeid door felle kogelbuien, en toen de overwinnaar op de puinhoopen stond, bevond hij zich niet bekwaam een even heerlijke schoonheid te herbouwen als hij in

wapenbroederschap met zijn vijand had verwoest. - En hij was inmiddels weer een beschaafd mensch geworden, moet ge niet vergeten!

Om zulke bittere ervaringen te ontgaan, zouden de legers - want daar kon men ook alweer niet buiten; onder elk voorwendsel werden zij opnieuw gerecruteerd en uitgerust - zouden ze voortaan als welgeordende duellanten op een stille plek in de wereld hun krachten meten dààr, waar weinig te bederven viel. Natuurlijk: het overleg was menschenwerk, het reikte zóóver niet, dat men 't eens worden kon, wààr dat dan wel zou zijn! Want de machtigsten onder allen wilden het recht niet opgeven, op hun eigen tijdstip een vijandelijk land op het lijf te vallen en zooveel schade toe te brengen als met projectielen die onverwacht regenen, te bereiken zou zijn. Toch slaagde men erin, een vernuftig accoord te treffen over ‘verboden zones’. Waar wèl gevochten worden zou, men kon het moeilijk bepalen, men bepaalde dan althans: waar nièt zou worden gevochten.

- En eindelijk kwam de gelegenheid, deze nieuwigheid in de practijk te beproeven. Aan vertoon van ridderlijkheid ontbrak het sinds de vredesconferentie in geen enkel land. In verbaasde bewondering stond de wereld voor een tournooi van louter edelaardigheden. Elkeen zou zijn dierbaarste belangen, of wat men daarvoor hield, opofferen aan de algemeene schoonheidsbescherming...

- Dan brak het uit! De legers zochten de hun aangewezen woestenijen op. Alsof men op manoeuvre ging ergens op een hei of in een moeras,

waar in de wijde ruimte geen kwaad is te stichten. En, telkens zich stootend aan de verboden kringen, waarbinnen de beschaving als een kloek haar schoonheden dekte - joegen de dreigende cohorten de een na de ander de velden van Duitschland en Rusland over - een drift van elkander bestokende buien - en het geweldig onweer gudste los over deze verlatenheid, waar wij met z'n drieën als leege stofjes neergeworpen zijn!

- Siberië! riep de philosoof uit, en zijn oogen glansden in levende vreugd over de gelukte herkenning.

Hoofdstuk VII

Door het bosch avontuurde een smal, wispelturig riviertje. Boomwortels, boven het schielijk water soms als prieëlen uitgebouwd, vlochten de steile, ondermijnde oevers in elkaar. Daar bleven dan dijkjes drijfsel hangen voor de vorschen, die 's avonds kwaakten en naar de groene vliegen hapten, waterpest en kers wiesen in stille kommetjes, - tot een hoos van het hoog-afbruisend regenwater ze wegslierde, heel de kloof schoonspoelend van gewas en nestelend gedierte.

In een slinger van het stroompje - er was daar een groene open plek - maakten de drie mannen hun kamp.

- Zie hoe we zelf iets van strategen geworden zijn! merkte de Engelschman op, die met zijn welwillend gesprek de beide anderen in hun bezigheid met takken en plaggen gezelschap hield. Zou een generaal, ons het vínden van deze plek verbeteren? Aan alle drie kanten beschermt ons vriendelijk riviertje onze legerplaats tegen overval, en zie hoe we van hier een heerlijk vergezicht hebben door de boomen!

- Wat zou er te vreezen zijn? vroeg de philoloog, zijn kinderoogen verwonderd over de opmerking van den professor.

- Professor heeft gelijk, viel de Parijsche apache hem bij. Ik houd liever uitkijk naar één kant dan naar alle.

- Te vreezen, neen. De Engelschman werd ernstig. Wat heeft iemand te vreezen zooals ik!

Het weinige wat van mij over is, zullen zelfs menschen wel heel laten. Voor den dienst word ik zeker niet meer geprest. - Evenwel bestaat de mogelijkheid dat de wolven minder consideratie zullen hebben. Het gaat tegen den winter.

- Winter?! verbaasde zich de Elzasser.

Het woord scheen een opening in zijn gedachten te maken. Vaag herhaalde hij het: ‘winter!’... ‘winter!’... - Toen werd het helder in zijn hoofd en hij zeide:

- U zult toch niet voornemens zijn, den heelen winter hier te blijven? We moeten immers zoo spoedig mogelijk naar de beschaafde wereld weer terug!

De apache bromde iets onverstaanbaars, terwijl hij voortging met taaie slingerranken de sparren van het huis te verbinden. Maar de professor glimlachte sceptisch over den philoloog heen:

- Beschaafde wereld?...

- Nu, zooals u 't noemen wilt, ging de ander hierop in. In elk geval zullen wij weer aanknooping moeten zoeken met de menschheid.

- Waarom? viel de apache uit. In zijn stem was bittere vijandigheid, zijn oogen lichtten.

En de geleerde wist geen antwoord.

Zwijgend werkten zij een poosje voort. De professor scheen vol dwalende gedachten, terwijl hij naar de plantjes keek, die groeiden om de plek waar hij zat.

- Waarom? herhaalde hij, als voor zich heen. Dan zich richtend tot zijn kameraden, begon hij op zijn rustige, uitleggende manier:

- Vrienden, voorloopig, wil het mijn voorkomen, hebben wij geen reden met bijzondere dankbaarheid naar de wereld terug te verlangen. De wereld heeft ons verdeeld in vrienden en vijanden. Wat is daarvan over? Wenschen wij daar iets van terug? Volgens de groepeering der legers, waartoe wij behoord hebben, zijt u, Jean Rauque, mijn vriend, en, u professor, mijn vijand. - Wat voelen wij daarvan? Mag ik voor mezelf spreken: niets! Mijn anti-sociale bondgenoot Jean is zoo sociabel als een engel geworden, ik zou nooit een liever verpleger in mijn hulpeloosheid kunnen wenschen. En met hoeveel genot voelt onze gewonde taalgeleerde zijn spraakvermogen terugkeeren; ieder uur gaat een stukje van de wereld opnieuw voor hem open, en ik vermoed dat hij ons, zijn vijanden, daar dankbaar voor is, ook al hebben wij er maar indirect deel aan. - Komt deze gezegende staat van dingen nu geheel door onzen veranderden toestand? Omdat wij niet langer losgeraakte leden zijn van bataljons, die ieder met hun eigen leus en in hun eigen uniform voor een onbekend doel op elkander in worden gedreven? Omdat wij nu, drie menschen in de wildernis, op elkaar aangewezen zijn? - Het is toch, dunkt me, anders. Toen ik nog armen had en als soldaat loerde naar het dijkje aan den anderen kant, ben ik menigmaal 's nachts uit de loopgraaf gekropen om een ongelukkigen vijand te redden, die op Niemandsland tusschen twee vuren den dood lag tegen te krimpen. Welken wrok voelden wij tegen die menschen? Op het oogenblik zelf waarop wij

met gevelde bajonetten elkanders leven bedreigden, had ik kunnen uitroepen: ‘reik me toch liever de hand, arme kerel! Waarom ben je ooit uit je kantoor, je studeerkamer, je school, je laboratorium weggeloopen!’ En die anderen - ik verbeeldde 't me misschien - dachten hetzelfde. Dat de eene mensch de vijand kan zijn van den andere, het is een dwaas begrip, we weten niet hoe in de wereld gekomen, en er niet uit te krijgen door twintig eeuwen Christelijke propaganda en honderd jaar internationaal snelverkeer. De koopman vindt zijn handelsvriend tegenover zich in 't veld, aan wien hij nog juist de meest hoopvolle offerte in koffie heeft gedaan. Een Duitsche kellner spietst den Engelschen lord aan zijn bajonet, van wien hij een maand geleden buigende zijn crown fooi ontving. Ik met mijn slechte oogen, ik meende in de loopgraaf ginds mijn beroemden collega te zien van de transformatie-theorie. Toen ik hem op het congres te Koningsbergen een jaar geleden ontmoette, heb ik hem verheugd de hand gedrukt; 't was mij een eer naast hem aan de feesttafel te zitten, en het charmant compliment van een zoo eminent man over mijn werk maakte mij gelukkig. - Welke macht heeft toch die Babylonische gevoelsverwarring onder de volken, onder de menschen gebracht?

- Onder zulke omstandigheden, ging de professor met zijn zachte ironie voort, doen we zeker het best een beetje voorzichtig te werk te gaan in onze relaties met dat ding waaraan we ontsnapt zijn: de wereld. Onder ons drieën hebben wij de

rust van het duizendjarig rijk bereikt. Ik weet zeker: zoolang ik mijn armen missen zal - en wanneer de natuur mij niet laat profiteeren van een inconsequentie, gelijk ze de kikkers doet, zullen ze wel niet weder aangroeien - zoolang blijft mijn Parijsche vriend de zachtmoedigheid en teederheid zelf. - Wat u betreft, geleerde collega, misschien verlangt ge zoo sterk naar de zoogenaamd beschaafde wereld terug, omdat ge begeert de volle maat van uw weten en kunnen terug te krijgen. Of u daarmede alles gewonnen hebben zult, ik waag het te betwijfelen. Wij moeten op onze hoede zijn voor een wereld die ons zoo vreemd behandeld heeft. Misschien, indien wij hier naar onze nieuwgewonnen zachtmoedigheid - die beter in onzen aard ligt en mij althans zeer goed bevalt - leven, komt zij zelf, die menschenwereld, eenmaal ons opzoeken, ons opnieuw storen met haar niets ontziende bemoeizucht. Of dit ons aangenaam wezen zal, ik betwijfel het. Eer we 't weten zijn we in de barbaarschheid terug.

- Wil dat zeggen... viel de taalgeleerde opgewonden uit, en zijn blik stond groot van verbazing, - wil dat zeggen dat de beschaafde wereld...

- Die ons uit ons werk haalde en met sabels bewapende... argumenteerde de plantkundige, kalm en zeker.

De Elzasser staarde in de ruimte.

- Ja... gaf hij toe.

- Als ge u voorstellen kondt, hoe nameloos ik door die beschaafde wereld heb moeten lijden! Toen mijn troep, door de Japanners achtervolgd,

de loopgraven ontruimde, de batterij aan den vijand overlaten moest, bleef ik liggen zonder armen, in de draadversperring. Er was geen andere wensch in mij dan te sterven. Na dagen verdooving, gebeurde het wonder. Ik begon opnieuw te ademen, tóch nog; - ik leefde! En het grootere wonder: ik verlangde niets anders dan: te leven. - Te leven! - Ik was in staat op te staan, mij te ontwringen aan de stalen geesels, die mij pijnigden met de schorpioenengreep hunner gevlijmde angels. Alléén, de eenige levende, stond ik voor de loopgraaf, die geplempt lag met doode vrienden en vijanden. Ik zocht naar een makker, van wien ik hulp verwachten kon. Geen enkele ademde meer. O, een enkele zachte kreun van smart... het zacht-loeiend gekerm dat mij de vorige weken ziek en ellendig had gemaakt, het zou mij welluidend hebben toegeklonken! - Maar niets! Toen, vluchtend voor den weder aangrommenden donder der kanonnen, het geweergeknetter. dat als hagelslag op ruiten was, stortte ik het bosch in. Uren, uren achtereen rende ik, tot mijn ooren het geluid hadden verloren, en de donkerende nacht tusschen de boomen mijn verdergaan stremde. Leven wilde ik! - Hoe? - Een nacht lang, een nacht tot den rooden morgen, zat ik te zinnen over één ding: dat ik wilde leven blijven... en waarom?... en hoe? - Toen de zon er was - de vogels begonnen te tjuiken, het verre vuur leek een aangename ondertoon in den adem van het bosch - was ik nog niet verder, maar voor 't eerst, gulzig, zonder weet bijna van wat ik deed, begon ik mijn honger te dempen met

de eetbare zwammen, die groeiden tegen een boom vóór mij. Het besef dat ik handelde als een beest, was toen volkomen uit mij weg. Eerst toen mijn lichaam zich bevredigd had, keerde mijn bewustzijn terug, en ik schaamde mij, en ik huilde ellendig.

- Vreeselijker werd het iederen dag. Als een lijder aan dollehondsbeet was ik, die telkens zijn brein voelt helder worden, en dan weet, wéét: straks keert de aanval terug, dan bijt ik in alles wat voor den weg komt, dan raas ik, dan schuim ik als een gek! - Een volgend uur, in mijn honger, was alle klaar besef van dien toestand geweken. Allengs zwijmde het verstand uit mij weg. Mijn afzichtelijke verminking, de vervuiling mijner kleeren, de verwildering van mijn haar en baard, - ik merkte ze nauwelijks meer. In de onderlagen van mijn gevoel, geloof ik, bleef het toch nog wel. Het vernederde me, het werkte mede, mij te verbijsteren van ellende. Mijzelf hoorde ik toen grommen als een varken, mijzelf zag ik grazen naar bessen en zwammen, toch buiten staat - gelukkig! - de vernedering ervan geheel te realiseeren. Wanneer ik wegsprong, voor ieder geluid, mij verschool in de struiken bij het zien van een mensch - dan zweemde de vraag in mijn arm hoofd: waarom doe ik dat? ik ben een mensch en geen dier; ik kan van hen, wezens als ik, hulp verwachten! Maar 't maakte mij alleen nog schuwer!

- Vroeger bezat ik eens een kat, verwilderd nadat ze eenmaal was weggezworven. Met berouwvolle oogen keerde ze terug, toch kon ze mijn vriendelijkheid niet meer verdragen en vluchtte,

schichtig, bang geworden voor mijn liefkoozing, voorgoed...

- Zóó was ik. Ziedaar wat de menschheid, de beschaafde menschheid, mij heeft aangedaan. En ge zult mij ten goede houden, dat ik voor mijn deel eenige reserve in acht neem jegens haar. - Mijn verlangen is, voorloopig, mijzelf te zijn. Ik zegen de omstandigheden, die u beiden noodzaken, hetzelfde te beproeven.

Hoofdstuk VIII

De apache had zijn arbeid neergeworpen; ineengedoken zat hij te luisteren; de smalle, spitse vogelkop ver vooruitgestoken boven zijn nauwe borst; zijn oogen vuurden onder de zwarte haarpluim, die als een rietdak zijn laag voorhoofd beluifelde.

- Bah! spuwde hij uit. Hij sprong op, trok zijn armen en schouders ruggelings in een minachtende geste, en liep weg achter het hout.

Verwonderd bleven de beide anderen toezien naar de plek waar hij was verdwenen. Maar onmiddellijk keerde hun kameraad weer terug, en als in een uitdaging begon hij:

- Ja! de maatschappij...

Hij hield even op, een redenaar die met enkele beginwoorden de aandacht zijner toehoorders vastlegt, gereed aan te vangen zoodra het stil wordt. En wezenlijk kwamen de overwegingen snel achter elkander uit zijn mond, met een naar wel lijken moest geprepareerde welsprekendheid, welke hij, staande blijvend, met armbewegingen opwekte, steunde, vermeerderde:

- Mij heeft ze immers niet willen hebben, de maatschappij! - waarom zou ik naar haar teruggaan? Ze heeft mij alleen geroepen toen ze mij noodig had om te moorden! Dàárvoor was ik goed genoeg! - Met wijze gezichten zeggen de rechters: dat wij de maatschappelijke orde niet begrijpen. Begrijpt zij ons? Doet zij er moeite voor? - Bah!

Op den grond vóór hem spuwend, deed hij een dreigende stap vooruit.

- Ik zie nóg m'n moeder, ging hij voort. M'n moeder was... je kunt dat niet met een behoorlijken naam noemen, wat ze was. - Ik zie haar met haar diep-donkere oogen: - oogen die een man gèk moeten gemaakt hebben - me aankijken of ik een raadsel was. Maar ze begréép! Tòch begreep ze, dat zag ik. Voor hàár was ik géén raadsel! De oogen van haar, had ik ook, en ik was een zacht, lief kind met een groot, groot hart...

Een geste maakte den zin af, die ineens, in zijn schaamte voor sentimenteele woorden, was gestuit. In de vlammen staarde hij langen tijd, als om na te denken:

- Wat wòrd je wanneer je moeder 'n... En ik kon niet verdragen dat iemand roerde aan de vrijheid van m'n wezen. Mijn moeder - ik aanbàd haar als een minnaar! - beet ik de handen stuk wanneer ze mij dwòng - en schreiende zoende ik het bloed weg van haar wonden. De meester op school deed z'n best een klassekind van me te maken. Zijn we dan allen klassekinderen? Kan niemand zien dat sommige naturen 't niet harden, dat ze wild worden van al wat ze bindt? - Ik schopte den meester, ik vocht met hem, ik was met m'n smalle, tengere figuur sterker dan hij! - Al m'n energie stond dan gespannen! - Op alle rustige, zoete jongens oefende ik mijn kracht en vlugheid, Géén kon mij aan. En géén was er die begreep, dat een zacht woord me deed smelten van tranen... Geweld, geweld was het eenige wat ze hadden! Orde hun eenig doel, regelmaat hun leven,

middelmatigheid hun ideaal, dwang hun middel voor alles!

Weder spuwde hij zijn stopwoord uit: Bah! - doch dan kwam een zachter bedenken, een overwegen als voor zichzelf, en verbaasd luisterden de beide mannen op den grond het toe:

- Misschien was dat goed, voor wie de maatschappij ingaan als hamels in een kooi. De pastoor noemde mij het zwarte schaap in de kudde. Ook hij wist niet, zag niet, dat ik huilend te bidden lag voor de Moeder Marie, om mij de kracht te schenken, mijzelf te overwinnen, te temmen. - Temmen! - Ik mezelf!

Driftig, een gekooid wildbeest, liep hij heen en weer, telkens rukkende met de schouders, als om iets lastigs af te schudden, dat hem hinderde. Z'n uit den rug naar voren geplante lange nek, als een ent-stek uit een boom, stak zijn jukkigen vogelkop wonderlijk vooruit; om zijn vliegend laag voorhoofd warde het blauw-zwart haar, waar de oogen onder-uit gloorden als diamanten spitsen.

- Temmen!... Mijn lieve goeie moedertje bad mee met me. - Zij alleen wist, wat zichzelf-temmen beteekende! Waarvoor dan? Om welk doel dan toch? Wie had gelijk? De maatschappij of ik? Waarom zou zij juist gelijk hebben, - ik niet? Mocht ik dan niet wezen wat ik was, en zij wèl? Had zij 't in haar domme meerderheid bij 't rechte eind? Hoe vergeefs hadden ze getracht me te leeren, overal: op school, op de catechis, in de kerk: gedwee-zijn, geduldig-zijn, wezen als iedereen, ordelijk gaan in de rij! O, ik heb het wel geprobeerd. Ik

wou - ik zweer je meneeren - ik wou ‘een goed mensch’ worden, zooals ze het noemden...

Met zachte, verlangende oogen staarde hij voor zich uit. En fluisterend viel uit zijn mond de napeinzing:

- Ik wàs een goed mensch! Zachter, inniger, gedweeër, meer bereid voor iedereen goed te zijn, die het voor mij was, kon niemand wezen. Ik huilde wel dwaas om mezelf, omdat ik me goed en zacht voelde, en omdat ik dat zoo niet blijven mocht op mìjn manier. Want als ik mij uitleefde, stonden zij gereed met hun dwang. Ik moest met geweld in het vakje geperst. Altijd geweld, altijd met geweld! Nimmer hebben de menschen een ander middel dan geweld! De meester met den stok, de pastoor met z'n zonden, later de rechter met z'n gevangenis. Voor alle kwalen maar één remedie: geweld! - geweld! - En eerst dacht ik, toen ik een kleine jongen was: zij zullen wel gelijk hebben met z'n allen tegen mij. Wat ben ik, arme donder, dat ik 't beter weten zou! Ik griende van woede over mijn slechtheid. Als een heilige, wilde ik mij kastijden. - Toen, later, kwam de verbittering, en wie eenmaal verbitterd is, nooit zal hij meer genezen. - M'n eerste gevangenisstraf kreeg ik om een steek dien 'k een jongen gaf toen hij een rat kwelde. Ik mòcht niet steken! Stelen om te leven - ik mocht het niet! Ik mocht m'n meid niet verdedigen tegen den agent die haar sarde. Een jaar om me te ‘corrigeeren’! En iedermaal als ik maanden, jaren kreeg, om in de gevangenis na te denken, kwam ik tot de slotsom: het wàs niet slecht wat ik deed. Want

wat had ik ànders moeten doen, wat had ik anders kùnnen doen! Het was bitter onrechtvaardig, mij te straffen. - Zoo wrokte ik, en kwam als een wreker uit de gevangenis, niet als een gelouterde, zooals zij bedoeld hadden. Opnieuw, en altijd, toonde de maatschappij zich vijandig. Zij was nerveus, ze was bang voor mij. Ze lokte mij uit, zij tàrtte me, mij te verzetten tegen haar! Ze wilde me klein krijgen door me stuk te slaan. En ik zwoer: - dat zou nooit, - nòòit!

Grimmig lachte hij. Met z'n spitsen kop, z'n loerende gezicht, geleek hij een zwarte wolf. Beurtelings keek hij den professor aan, die met zijn gelaten gelaat aandachtig wachtte op het vervolg, dan naar den taalgeleerde, wiens blik in zichzelf gekeerd bleef. De schelle schamperlach van den apache deed hem opzien:

- Ha-ha-ha! nu komt het prachtigste. Daar heeft ineenen de maatschappij *mij* noodig! Mij den deugniet, den verworpeling, den schuimer, den dief! Ik moet - 't is om te stikken van den lach - ik moet voor hààr vechten! Ik moet, anders dwingt ze me - natuurlijk dwingt ze me. - Ze haalt me uit de cel voor het nieuwe wonder van haar dwang. Want een wonder is 't! Wat eerst niet mag, wordt een eer, een onderscheiding. Word ik eerst beboet, in bewaring gezet wanneer ik een revolver draag of een ijzeren beugel - ziedaar: ik krijg een geweer, een bajonet, ik krijg patronen en kogels - haha! van alles het beste en ik mag ze gebruiken ook! M'n lichaam wordt geoefend dat het goed loopen kan, ik word stevig gevoed, prachtig ge-

kleed, ik leer boksen en schermen, schieten en steken. Dat mag ik nu naar hartelust, nee, méér - ik moèt!

- Ik moèt! Alweer moèt ik! Nu precies het tegendeel van wat ik vroeger moest! Men zal mij straffen wanneer ik weiger. De beste burgers, die anders op me spuwen, worden m'n kameraden. We dragen allen hetzelfde pak, het is een eer, zegt men, dat te dragen. We hebben allen hetzelfde doel, we bekwamen ons voor dezelfde besogne. En op een dag rukken we uit: koperen muziek, vlammende vaandels in de vroolijke lucht, officieren met getrokken sabels blinkende voorop. Een generaal, rond in 't goud, komt ons inspecteeren, noemt ons z'n kranige jongens, prijst bij voorbaat onzen moed. Wij voèlen ons! En in die eendere eer, die eendere taak, het eendere pak, vreemd voor ons allen, is mijn kameraad rechts een brave schoolmeester, die geen mug kan doodslaan, m'n kameraad links een slachtersknecht met trouwe hondenoogen! 'De eer' - zegt men - soldaat te zijn! We hooren 't, - begrijpen doet niemand. 'Hoera!' roepen we - waarom? Niemand weet het. Weer speelt de muziek; we marcheeren; meisjes strooien ons vol bloemen. Dames die zich anders omdraaien wanneer wij aankomen, wuiven kussen naar ons met de vingertoppen. - Waarom? Wat gaan we doen? Het vaderland verdedigen? 't Lijkt een zin uit een schoolboekje. Verstaan doen we 't niet. Niemand verstaat het. - Wie is onze vijand? Wij weten het niet. Niemand weet het. - Voor welk doel zullen we strijden? Wij weten het niet. Nie-

mand weet het. - Het *is* maar zoo. De wereld is, hoe dan ook, omgewenteld. Wat nimmer mocht, màg, moèt. Wie nimmer bloed stortte, zal bloed vergieten. Schouder aan schouder met mij in hetzelfde gelid, staat mijn rechter!

- En, alweer, doorzie ik het: 't is de maatschappij, die maar één middel kent: geweld! Nu treedt ze niet in haar georganiseerde macht op om een enkele in verzet tegen haar wet en gebod te vernietigen, - nu heeft ze een andere maatschappij - een wereld van andere menschen, die anders willen - tegenover zich, en beiden, bonden waarin het individu is ondergegaan, kennen maar één middel: geweld! geweld!

De Elzasser sloeg zijn verbaasden kinderblik naar Jean op. Ging hij iets zeggen? Maar de ander waaide met een driftig gebaar ieder verweer bij voorbaat van zich af. Hij moèst uitspreken. En weder, als een redenaar, vond hij zijn woorden gereed, gereekst, voor zijn snelle tong:

- Ik voel een neiging om nu, opnieuw, dienst te weigeren. Het walgt me, in de rij te staan. Ineens zie ik het diep-belachelijke van dit alles. Zóóveel braverds, wier eenig doel is geworden: te dooden! In hun oogen - zagen zij zichzelf - zouden zij op 't oogenblik niets beters dan mijn gelijken zijn. Moordenaars, drijfvuil als ik! En ze weten niet - hoe zouden ze kunnen begrijpen - dat ik hen veracht, dat ik weer, nu zij zich geschaard hebben bij mìj, geheel ànders ben. Ik ben altijd anders dan zij, hoe zij zich wenden en verkeeren! Ik zou niet in hun schoenen willen staan, kudde-schapen die zich laten

ompraten in wolven! Ik alleen blijf die ik bèn. - Is er dan geen harmonie mogelijk tusschen mij en dezen? Neen! Hun maatschappij walgt me, ook nu ze mij liefkoost en prijst.

- Ergens op een afstand is de vijand. Wij zien niets. Alleen de velden zien we, vol groeiend graan. Maar onze kapitein, die een kijker heeft, moet ze van verre hebben bespeurd. Er komt een sein uit een vliegmachine. Wij graven ons in, wij trekken een versperring. En wachten. Bijna onhoorbaar rommelt het geschut. Boven onze hoofden jagen de verkennende vliegers elkander achterna. Twee, vijanden, vlerken tegen elkander in. Een bliksem van 'n kerel, Gallot, laat zich op den ander vallen als een valk op een duif. In elkander gehaakt, een kluw rag, veeren de twee zwarte vogels ergens omlaag. 's Avonds, in het kamp, fluisteren de soldaten, die gezien hebben, wat er van die twee menschen is overgebleven.

Jean hield even op. Een meewarige glimlach glansde wonderlijk over zijn schuwen vogelkop. Zacht leek hij als een meisje, maar tegelijk beangstigend om te zien... Z'n oogen brandden naar binnen; over zijn nederig voorhoofd plooide een wolk. Hij slikte een ontroerende gedachte weg... Dan:

- Ik was onder hen. De eerste die uit de loopgraaf sprong en hem, den vijand, opving, was ik. In m'n armen hield ik hem, den vijand... Niet meer dan een flard willoos vleesch... Onze kapitein opende haastig zijn zakken en ging de opnamen ontwikkelen. Wij konden hem begraven, hem en

den andere, van onzen eigen kant. Ik keerde me om en spoog op den grond -.’ Wat scheelt je?’ vroeg een kameraad, die mij bleek zag worden. Maar de sergeant keek mij aan, of hij geen termen vond, me te straffen.

't Waren de eerste die ik zag. Na weken raakte je eraan gewend. Elken dag vielen er van hèn, van òns, honderden. Wraakverbittering en zelfverdediging wisselden af. Eindelijk werd het een onwennige gewoonte: te dooden. Voor iederen aanval waarbij 't op handgemeen aankwam, kozen ze ook mij. Vakman, nietwaar? Ik kende alle knepen. Ik leerde de anderen hoe ze een tegenstander met gespreide vingers de oogen inboren moesten, dat ze verblindden. - En overigens was ik een beste jongen. Er kwam een generaal over om mij vóór het front te decoreeren. Het ding is weg. - Bah!

Hij spuwde op den grond, alsof daar iets walgelijks lag. Zonder een woord meer te zeggen, verdween de apache in het bosch.

Hoofdstuk IX

Langen tijd zaten de beide anderen zwijgend bij het verglommen vuur. Hunne oogen volgden de gouden schichten, die verschoten langs de dunne takjes van het brandhout en wegsmeulden aan den top. De apache keerde niet terug. Toen de Elzasser eindelijk een woord wilde zeggen, bemerkte hij dat de professor in slaap was gevallen. Als een schrikkelijk monster lag hij met z'n romp zonder armen tegen een boomstomp; zijn slapend gelaat scheen echter vol vriendelijke gedachten.

Met een vaag gebaar langs z'n rechterslaap, waar de zwarte schroeistip was van den kogelingang, trachtte de eenzaam geblevene zijn bezinning bijeen te zamelen. Het gelukte hem niet, zijn gedachten te concentreeren. Hij had honger en er was nog hard brood in den zak, dien Jean Rauque vol had meegenomen. Doch de begeerte, die voedsel zocht, en de wil om het te grijpen, vonden elkander niet. Zoo bleef hij zonder een daad voortdurend naar de vuursprankels staren, tot hun vonkend gezwerm ook hem mesmeriseerde in den slaap.

De nacht was ten einde, toen geweerschoten hen wekten, en op hetzelfde oogenblik vier mannen op hem en den professor aanvielen. Daar zij geen tegenweer vonden, aarzelden de vier soldaten hen langer vast te houden. Toch vonden zij het geraden 't bevel af te wachten van iemand, die thans deftig uit het bosch in de open plek trad en met een gebaar, dat wel uit den hemel leek te komen, hen beduidde, de verschrikte geleerden los te laten.

Kennelijk was de vijfde man de aanvoerder der vier soldaten. Hij droeg geen uniform, maar een grasgroen jagerspak met beenwindsels en een vilten hoed van belachelijk klein model, waaruit een fazanteveer bewust-komiek naar boven priemde. Aan een bandelier, dat zijn borst omkruiste, hing een geweer; de loop stak naast zijn hoofd uit zijn linkerschouder recht op. Het requisiet paste zonderling bij den man. Alsof 't bij zijn lichaam behoorde. Alsof deze mensch zonder het geweer niet goed denkbaar zou zijn. Midden op z'n borst flonkerde een gouden eereteeken, eveneens een der vanzelfsprekendheden van zijn persoon.

De man sprak tot de soldaten enkele woorden, of eigenlijk hij pafte ze onder de oplichtende rechterhelft van zijn geknipten knevel uit, zooals een geroutineerd rooker de wolkjes van zijn pijp ventileert.

Daarop keerde hij zich tot de beide aangevallenen.

De situatie zou spoedig en zonder moeite opgeklaard zijn geweest, wanneer niet plotseling Jean Rauque uit de struiken was gevallen en, meenende zijn makkers te moeten verdedigen, den jager een bekwamen vuistslag in het gelaat had geplaatst. Als vier automaten kwamen de vier soldaten nu in werking tegen Jean; zij hielden z'n armen en beenen vast, zoodat hij zich niet verroeren kon. Bezeten, lag hij giftige verwenschingen uit te spuwen.

Weldra had de jager zich hersteld en een houding gegeven. Hij begon in een onverstaanbare taal het woord te richten tot de beide geleerden. Realisee-

rend dat zij hem niet begrepen, probeerde hij een andere taal, zooals men een anderen sleutel probeert in een slot dat niet open wil. Zijn Fransch was goed; hij sprak het met groot gemak, zoodat Jean, in zijn onbekwame houding op den grond door de vier mannen nog altijd vastgedrukt, verbaasd opkeek naar iemand, die zoo volkomen iedere gelijkenis met een Franschman miste en zich toch vlot bediende van hun taal.

Met een stijf armgebaar had de vreemde den raren hoed van het hoofd gelicht, daarmede den Engelschen professor groetende. Nu eerst had hij hem herkend als een man van beschaving en een weerlooze. Plechtig, van zijn gewicht overtuigd, stelde hij zich voor, waarna hij het antwoord van den toegesprokene bleef wachten. Het kwam echter niet. Een oogenblik was er toen een gespannen pauze. Maar de jager zette zijn hoed weder op en, alsof alle plichtspleging nu was afgeloopen, ging hij op den grond bij het uitgeglommen vuur zitten, de soldaten een teeken gevend hun gevangene los te laten. In een houterige houding zich opstellend, wachtten zij verdere bevelen, gemaakt, naar wel scheen, om slechts op een bevel zich te bewegen.

Jean, snel opgesprongen, wrijvend aan zijn pijnlijk gestriemde polsen, vroeg in een ruzietoon, uit welk recht de fijne meneer met zijn marionetten hun rust was komen storen? Blijkbaar prepareerde hij zich voor een nieuw gevecht, mocht het antwoord niet bevredigen.

Maar de professor beduidde hem, z'n mond te houden. Alles zou worden opgehelderd, en was

hij niet zelf begonnen door zijn onverhoedschen aanval?

Ontevreden, hield de apache zich apart, terwijl de deftige vreemde, opnieuw staande, nogeens omslachtig, met veel reverentie voor zich zelf, begon te vertellen, wie hij eigenlijk was.

- Graaf Plepkow von Niesterstrom, van de Bulgaarsche legatie te Berlijn. In hun begrijpelijke ontsteltenis hadden de heeren hem zeker minder goed verstaan, en of hij het voorrecht mocht hebben ook hunne namen te weten?

Zonder vormelijkheid noemde de professor den zijne; de Elzasser, alsof hij niets gehoord had, bleef er volkomen buiten; de apache bromde iets onvriendelijks, waarop de vreemdeling de hoffelijkheid had geen acht te geven.

Daarna, met negatie van de beide anderen, begon hij zich te onderhouden met den professor. 't Was hem een voorrecht, een bondgenoot te ontmoeten, en nog wel een zoo eminent auteur als de Engelsche hoogleeraar, wiens naam hij meende vaker te hebben hooren noemen. - Pardon - hoe was die naam ook weer? - Juist! juist!... natuurlijk... wie kende professor Dickensen niet! - De eigenaardige wijze van zich te introduceeren, door geweerschoten, en een overrompeling, moest men hem niet ten kwade duiden. Sinds eenige dagen losgeraakt van de legermacht, bij welks generaal hij als gast het genoegen had den oorlog mede te maken, zwierf hij in de bosschen rond, waar de kans op onaangename verrassingen ongetwijfeld grooter was dan die op een zoo gelukkige ontmoe-

ting als hij het voorrecht had - dit woord gebruikte hij om het andere - te genieten.

Zijn eigenaardige lijfwacht bestond uit vier Pommersche grenadiers. Hij had hen betrapt terwijl zij bezig waren een gestroopt wild varken op een vuur te braden. Een gestrenge berisping was hun natuurlijk niet ontgaan; daarna smaakte het varken voortreffelijk; de braven waren verheugd geweest, hun aandeel met den graaf te mogen deelen.

Deze zonderlinge geschiedenis vertelde de graaf met een zekeren humor, als een goede mop, zonder zelf te beseffen, waar eigenlijk de aardigheid school. In zijn gevoel, had het varken eerst een rechtspositie gekregen door zijn tusschenkomst. Het jachtrecht was een adellijk recht, en wie er zich overigens aan vergreep, pleegde strooperij. Dat zulke verhoudingen in deze wildernis niet opgingen, ontsnapte hem - hoewel toch niet volkomen... er bleef in zijn brein iets dat tegelijk ernstig en om te lachen was, en van harte lachte hij met den professor mee, wiens mondhoeken zich plooiden tot een fijnen bijval.

Daarna viel de graaf stil. Hij wriemde eens aan zijn kort, stekelig rechter snorpuntje, terwijl wolken van diep nadenken over zijn voorhoofd onweerden.

- Het moest, kwam toen als resultaat zijner overwegingen, voor een schrijver, een kunstenaar mocht hij wel zeggen, een heel ding zijn, zich in den oorlog te begeven, wat toch eigenlijk geheel buiten zijn eigenlijk vak of bezigheid lag, nietwaar?

Dit ‘nietwaar?’ was wezenlijk als een vraag

bedoeld, en de professor meende tot eene kleine terechtwijzing verplicht te zijn.

- Mijn vak is botanie, merkte hij welwillend op.

- Botanie...? De graaf keek dom om meelij mee te krijgen.

- Mijn naam heeft u in de war gebracht, hielp hem de Engelschman. Mijn beroemde landsman Dickens is al eenigen tijd dood.

Alsof er een grap gezegd was, explodeerde de graaf in een lachbui. Hij kon niet dadelijk tot bedaren komen. Maar evenals tevoren, viel hij zonder overgang in een geweldigen, imposanten ernst terug, waarvan de volle romantiek op zijn voorhoofd geteekend stond.

- Vreemd! zeide hij. - Het leven was vreemd. Ook hij, graaf Plepkow, gelijk hij reeds het voorrecht had gehad op te merken, had een andere loopbaan dan de militaire gekozen; zijn métier bracht meer mee den oorlog door overleg te helpen vermijden, of zoo men wilde: dien door het stellen van eischen te màken - volstrekt niet echter, zich met bloedvergieten op te houden. Ook in deze dingen kon men spreken van een wetgevend en een uitvoerend gezag. Had hij zich dus mede in het avontuur begeven, het was om zijn oom, generaal Sienjevitch, een genoegen te doen, tevens om zich door eigen aanschouwing een idee te geven van den exceptioneelen en zeer merkwaardigen toestand tusschen anders elkander vriendschappelijk gezinde volken, welke toestand men oorlog noemt. Volgens zijn opvatting behoorde het tot de taak der diplomatie - en hij beschouwde het als een

voorrecht deze gelegenheid tot voltooiing zijner opleiding voor een gewichtige gezantschapspost te hebben gevonden - den oorlogstoestand uit ervaring te leeren kennen, zooals een rechter de gevangenis dient te kennen, waarheen hij zijn delinquenten verwijst. Buitengewoon interessante dingen had de veldtocht hem doen beleven, buitengewoon interessant! Hij zou niet gaarne den slag aan de Jennissei hebben gemist.

Alsof hij voor zichzelf sprak, en ook inderdaad zorgeloos geheel met zichzelf bezig, begon de graaf nu een uiteenzetting te geven van de taak, naar zijn opvatting, der diplomatie.

In 't algemeen, gelijk hij reeds het voorrecht had op te merken, moest haar voorname opdracht zijn, botsingen onder de volken te vermijden, zoover dat met hun eer vereenigbaar was, en hij kon zeer goed medegaan met het streven der zoogenaamde vredesvrienden, zooveel mogelijk verschillen uit den weg te ruimen door onderhandeling en arbitrage. Men kon bezwaarlijk voor ieder gering belang de beschaafde wereld dérangeeren, die er behoefte aan had in internationale eendracht voort te werken aan de cultureele taak der menschheid. En teminder zou dit verantwoord zijn, wijl niet meer, als in barbaarsche vroegere eeuwen, de legers samengesteld waren uit huurlingen, wier uitsluitende bezigheid het was, zich in dienst van nu deze dan gene oorlogvoerende te stellen voor den duur van een gewapend conflict, maar de edelste burgers aller natiën zelven - gelijk de beroemde hoogeleerde, dien hij het voorrecht had op even wonder-

lijke als ongezochte wijze te ontmoeten - hetzij vrijwillig, hetzij door de wetten van hun land gedwongen, in de gelederen plaats namen. Der diplomatie was het een voorrecht geweest, sinds den vorigen bloedigen en verdelgenden oorlog een beperking tot stand te brengen van het terrein, waarop zou worden gestreden; bezwaarlijk echter zou het zijn, ook een schifting te maken tusschen de burgers van een land terzake van den weerplicht, op basis van hun maatschappelijke of cultureele waarde. Ongetwijfeld vertegenwoordigden niet alle burgers maatschappelijk dezelfde waarde, zoodat het gewis niet onverschillig was of een kunstenaar of een geleerde aan het vuur werden blootgesteld, dan wel een boerenarbeider of een stratenmaker. Van sommige menschensoorten - zijn vier metgezellen leverden het klaar bewijs - kon men zeggen dat zij meer bijzonder voor het gedisciplineerd optreden met de wapenen schenen aangewezen. Doch hoe uiterst moeilijk was het, een criterium te vinden, de lijnen rechtvaardig te trekken! En dan, nietwaar? - in de ure des gevaars rekende ieder burger 't zich tot een voorrecht... en juist de besten zouden dat het sterkst voelen... de wapenen te mogen opvatten tegen de vijanden van zijn land! Ook dit was een schoon, een heerlijk schouwspel, en het gaf zeker niet geringe wijding aan den arbeid der diplomatie in moeilijke dagen: te zien hoe op het eerste teeken, hoe 't ook uitviel en waarheen 't ook wees, de dapperen naar de grenzen, welke ook, snelden!

De graaf kuchte van inspanning. Hij méénde 't.

Voor de gepolijste ironie, die lichtjes gleed over 't gelaat van den Engelschman, was hij blind. Het kwam niet in hem op, onder zijn college in abstracto, dat anderen een andere meening konden hebben. Zijn schaakspel werkte met houten figuren: ze roerden hem niet.

En nadat hij even pauze genomen had om het bloed uit zijn rood hoofd te laten zakken en zijn breede basis op den grond te verplanten, vervolgde hij vol ambitie zijn uiteenzetting, die nu trachtte duidelijk te maken, om welke belangen de volken, na een korten vredestijd opnieuw elkander uitputten.

Niemand echter luisterde meer. Zoodat na eenigen tijd de graaf, tot bezinning rakende en het gezelschap rondziende, zijn betoog sloot met de zakelijke vraag, of men misschien wat te eten had, want hij had honger.

Hoofdstuk X

Het nu uit acht personen bestaand gezelschap had in de eerste dagen moeite om zijn evenwicht te hervinden.

In de kleine wereld van drie, die het boschleven begonnen was, vond elk zijn scherp-aangewezen plaats: de Engelsche professor het denkende hoofd, de apache de handelende, aldoor zorgende hand, de Elzasser taalgeleerde - voor wien ieder ding dat onder zijn oogen kwam nieuw, elk woord een openbaring uit een niet-gekende wereld was - het object, als een kind, van beider liefdevolle verzorging.

Tenzij men een clown had kunnen gebruiken, waartoe het kleine gezelschap zich minder grif leende, vond de diplomatieke graaf geen emplooi dat hem paste.

Maatschappelijk gezien, was hij als een kind, en zeker niet méér toerekenbaar. Er viel niet te twijfelen aan de goede trouw zijner uitingen. Niemand twijfelde ook. Maar daar men bij een zoo evident misverstand den diplomaat moeilijk zoo ernstig nemen kon als hij het, met recht voor zichzelf, verlangde, bleef botsing iedermaal niet uit.

Vooral Jean kon het met den nieuwen gast slecht vinden. Deze man stond aan het andere einde zijner natuur; een tegenvoeter. De Bulgaar bleek ook niet van zins een vinger zijner gezonde handen uit te steken ten behoeve van de kleine gemeenschap. Hij liet zich vanzelfsprekend bedienen. In zijn eigen omgeving zou dit als een deugd, als een

bewijs van welgemanierdheid zijn beschouwd. *Noblesse* - immers - *oblige!* Geen houtje droeg hij aan voor het vuur. Gedeoeuvreerd als hij zoodoende bleef, zou hij wellicht in korten tijd tot een diplomatieke Bouddha versteend zijn, indien niet gelukkig de jacht tot zijn vermaken en gebruiken hadde behoord, zoodat hij, zij het tot zijne eigen ontspanning, zelfs nog wat bij kon dragen nu en dan tot de algemeene menage.

Wat de vier brave Pommeren aangaat, die bleven zijn *chose.* Het waren goedmoedige lui, allen omtrent de dertig, en eender als tafelpooten; ze waren gelijk gekleed, leken op elkaar als paarden op elkaar lijken - alleen een boer kent het eene voor het andere - ze deden alles op dezelfde manier, en wanneer zij spraken, verstonden alleen zij elkander. Niemand anders werd uit hun dialect wijs, zelfs de taalgeleerde niet, - wiens gezondheid, trouwens, voortdurend zorg gaf. Willige automaten, lieten zij zich alles opdragen, ook door Jean, die schik had in hun logge geduldigheid.

Maar tot den graaf stonden zij in een bijzondere verhouding. Zij moesten geschapen zijn als een aanvulling zijner soort, een noodzakelijk requisiet, zonder 't welk hij geen edelman zou zijn geweest. Schoon ze hem op geen enkele manier bestonden, hun taal de zijne niet was, zijn land niet het hunne, bleven deze menschen alle vier op volkomen gelijk de gelijkvormige wijze gefascineerd door zijn titel: graaf. Daardoor stond hun verhouding dermate vast, dat er geen verschudden of verwegen aan geweest zou zijn. Zij waren de heipalen die zijn

adel stutten. Om hun soort te imponeeren, was de graaf geschapen, daar bepaalde hij zijn houding naar, zijn manier van optreden, zijn spreken, zijn gebaar, zijn gelaatsuitdrukking. Hij deed dit even ongedwongen, uit een hem niet meer bewuste gewoonte, als zij hem gehoorzaamden. Zoo scheen wel sinds 's werelds aanvang zeker te staan, dat deze lieden elkanders supplementen zouden zijn: dat er geen graaf bestond zonder zulke boeren om zijn graafschap te releveeren, en dat er geen boeren konden zijn, zonder een Heer, tot wiens verheffing zij waren wat zij waren. De idee: graaf sloot dien toestand in. Het leek een wonder dat deze menschen, de vier en de eene, elkander nu zoo precies in dit doodgeloopen bosch hadden gevonden. Doch het zou een nog grooter wonder zijn geweest, indien zij elkander nièt hadden gevonden. Afzonderlijk waren zij immers niet goed denkbaar.

Hiermede is ongeveer de beschouwing weergegeven van den goeden Engelschen professor, wiens gelaat soms glanzen kon van een fijne, geheimzinnige ironie. De Elzasser zocht in zijn hersens, waar hij zulk een schouwspel vaker had gezien, maar zijn herinnering weigerde, zoo bleef hij er vreemd voor staan. Voor Jean Rauque evenwel was het geval een durende ergernis, ieder moment dat hij ernaar keek, - en hij kon er zijn oogen niet van afhouden.

Zoo had dit vijfhoofdig stuk feodaliteit den samenhang der gemeenschap verbroken. Als een zwaar brok vreemdigheid lag het op de stemming. Ieder voelde duidelijk: de graaf en wat bij hem hoorde als een uitrusting, als zijn reden van bestaan,

als zijn definitie: dit vreemde collectieve wezen had geen deel, en zou het nimmer krijgen, in de engere samenleving, welke eenige dagen gemeenschappelijke ellende van toch ook zeer uiteenloopende wezens in het bosch, had tot stand gebracht. Met al z'n hebben en doen was hij rechtstreeks verbonden aan de menschengemeenschap, daarbuiten; hij was er een deel van gebleven, een staal, een monster: zooals een meteoor deel blijft van een vreemd hemellichaam, al valt ze op de aarde. De wijsgeerige abdicatie van den Engelschman, de spuwende - en dat deed hij vaak - verachting van Jean den apache, zelfs de duistere ongewisheid van den taalgeleerde, die geen geleerdheid terugvinden kon in zijn vage hoofd, wijl de samenhang tusschen gisteren en heden ontbrak, - zij hadden alle hun beslotenheid in zichzelf, waren iets eigens met eigen grenzen. Den Bulgaarschen graaf echter bleef iedere zelfstandige houding vreemd. Hij dacht er niet over, in het bosch zijn geluk te vinden, noch peinsde hij over de groote verandering in zijn leven en vroeg zich mijmerend af, wat het betere zou zijn. Niets, eenvoudig, scheen veranderd, nu hij zelfs in deze wildernis nog een graaf was gebleven, die jagen kon, bevelen en door mechanische sujetten werd bediend.

Op 'n morgen openbaarde zich de menschenwereld! Jean de apache was bezig den professor te scheren, die geduldig zich verzorgen liet; de knieën binnen de saamgevouwen handen, zat de Elzasser naar den grond te staren, gelijk zijn gewoonte was; de vier geduldige Pommeren haalden

in lederen emmers met den regelmaat van een baggermolen water uit het ravijn van de beek naar boven voor het bad van hun graaf. Met zijn dom gezicht naar de vroege roode zon, lag deze nog te slapen op zijn gestreepte paardedeken.

't Was de Elzasser, die het eerst opschokte van de bons. Maar zijn verlamde tong kon niet zeggen wat hem ontroerde, en zoo zat hij daar dwaas in den afstand te luisteren, buiten staat zich te bezinnen naar wàt.

Toen plofte het tweede kanonschot vlak bij. De graaf, uit zijn slaap opschietend, verviel in zijn meest natuurlijke houding: een uitbarsting tegen de vier onschuldige waterdragers. Sidderend bleven zij in de houding staan. Alleen hun emmertjes waagden 't nog te druipen.

Maar de professor en de apache zagen elkander aan en dachten hetzelfde. Zij dachten:

- Daar is de menschenwereld weer! Ook hier kan zij ons niet met rust laten!

Dichtbij en uit den afstand bomden de ontploffingen; de bosschen deden de knallen weerdaveren her en der; een roezig geruisch was er onderdoor, alsof reuzen in de beladen takken sloegen van alle kanten tegelijk.

De graaf, nu eerst paf wakker geworden, interpreteerde het gerucht op zijn manier.

- Men zoekt mij! riep hij verheugd. - Goddank, ze hebben mij gemist en het spoor eindelijk gevonden!

En zoo zichzelf tot het centrum der wereld, het doel van alle menschelijke bemoeiing geprocla-

meerd hebbende, knalde hij de zes schoten van zijn revolver los, ten teeken van de gelukkige herkenning.

Kort daarop viel alles stil, en heel dit geroffel van schoten en slagen door de bosschen leek een vergissing te zijn geweest.

Door zijn trawanten gevolgd, ging de graaf op zoek, aldoor roepende: dat hij daar was!

- Ja, ik ben het - graaf Plepkow von Niesterstrom! - en hij maakte jagersteekens, virtuoos gilde hij allerlei dierengeluiden door de boomenstilte, op de takken schoot hij zijn revolver nogeens af, twee-, drie malen naar alle hemelstreken. Bezeten, als een profeet tegen zijn Heer, gilde hij zijn naam uit:

- Ik ben het! graaf Plepkow von Niesterstrom! - Plepkow von Niesterstrom! - Wiedaar? - Goed volk hier! - Ja! hier ben ik! - Hier ben ik...

Zijn vier makkers vonden daarin niets vreemds. Zij hadden niets vreemd te vinden. Zelfs lachten zij niet. Ook zij waren overtuigd dat hun graaf zeer gewichtig was; door zijn verloren-gaan leed de menschheid een verlies van belang, en het leek de meest natuurlijke zaak dat de wereld zich inspande om hem terug te vinden.

Evenwel, dit deed de wereld niet. Alles bleef rustig. Zoo rustig, dat men de sensatie kreeg, ineens doof geworden te zijn na al het voorafgaand rumoer.

Toen daalde in den graaf het zelfvertrouwen. En een schemer ging in hem op: het kòn toch iets

anders geweest zijn! Iets wat op hèm geen betrekking had. Schoon niet dadelijk was te gissen: wàt? - Wat kon het zijn?

Het meest waarschijnlijk leek hem ten leste: opnieuw zouden twee partijen elkander hebben bevochten, in of naast het bosch, met een nog onbekend resultaat. Al peinzende hierover, zocht hij verder. Dat groote troepenmachten nog weder zich hadden gelegerd en ingegraven in het bosch, tegenover elkander, met hun geduldig mollenwerk elkander besluipend tot het oogenblik voor den aanval kwam, - het leek hem toch weinig waarschijnlijk. De schoten waren toch geen salvoschoten geweest. Twee oorlogsinstrumenten van ongelijk kaliber, een licht en een zwaarder, hadden geroffeld en geknetterd tegen elkander in. Wat kon dit zijn geweest? Waarom was dit zoo plotseling opgehouden?

- Sir!... kreet onverwacht de Man in den boom.

De graaf schrok op. - Wat was dat voor een zonderlinge stem?

Ook de vier boeren waren blijven staan, starende het boomendak in, vanwaar, uit de bladerdikte, de stem had geroepen.

Er werd nu een man zichtbaar, die zich met beide handen aan een dikken tak vast hield. Men zag een rood hoofd en de grijpende handen. Maar het achtergedeelte van zijn lichaam verdween diep in 't gewas, in een heel niet meer natuurlijke houding, alsof het daar vastgehouden werd en uitgerekt.

- Sir! Sir! - Help me! gilde de Man.

Waarop de graaf, begrijpend dat er wat gedaan moest worden, in zijn beste Engelsch antwoordde:

- Well!

Daarbij bleef hij met genepen oogen en een misbillijkend gezicht, als beviel hem de boel niet, tusschen de takken turen. Desgelijks deden zijn volgers. Tot zij met hun allen ontdekten, dat daar in den top van 't geboomte een vliegmachine verward stak, en de man, die maar om hulp jammeren bleef, met de voeten verstrikt hing in de stalen draden der vlerken. Hij moest, indien hij de handen van den tak los liet, met het hoofd naar omlaag vallen, en zag paars van inspanning om zich, terwijl zijn lichaam wonderlijk werd gerekt, te handhaven.

- Sir!... Sir!... Five thousand pound if you rescue me!... I am Forbes, of the *Daily Crier!*

De stem wrong, schor en verstikt, zich door 's mans keel; de graaf wist er niets van te maken. Hij gaf zijn soldaten een wenk, en terwijl hij, platonisch geïnteresseerd, als naar een sportwedstrijd, toekijken bleef, trachtten de soldaten, op elkanders schouders klimmend, de eerste boomtakken van grijpbare dikte te bereiken. Sulze, een zware boer, met geduchte kauwkaken, bleek een verwonderlijk goed klimmer. Toen hij eenmaal greep had voor zijn dikke handen, enterde hij als een onbevallig kameleon de takken langs naar den hangenden vleermuis boven. Het ging er nu om, de voeten van den vliegman los te lichten uit den strik, zonder een zoo zwaren neerschok te bewerken, dat de

handen van den man loslaten zouden. Daartoe moest Sulze weder een omweg nemen naar een hoogeren tak, langs den zijne terug naar den boomtronk en vandaar, ondernemend, opnieuw naar het middeneind van den sterken stronk, die de vliegmachine aangeregen vasthield.

De verongelukte gilde het uit, terwijl de redder rukte aan het stalen want. Toen opeens kwam de soldaat van hevige schrik bijna neer! Daar - daarboven hing nog iemand... en die loerde stil toe, den kop aan een langen nek uitgestoken, de witte tanden blinkende in een grijns!

De graaf - ziende dat zijn man duizelde, en niet waaròm - moedigde hem aan met een vloek en een commando, die veel op elkaar geleken.

Dit was juist wat de Pommer noodig had om bij zijn positieven te komen. Hij zag, toen hij hem nader bekeek: die andere was dood! en zijn domme boerenhoofd was gerust.

Een pootige ruk warde den uitgerekten vreemdeling los uit zijn strik. Zijn lichaam slungelde over de takken naar beneê, maar de handen hielden het niet, - rechtstandig schoot hij omlaag. Die beneden zagen hem ruischend verdwijnen een eind in het struikgewas, dat hem veerkrachtig, als met sterke armen, opving.

- Well! zei de diplomaat nogeens, op dat oogenblik.

Maar aangezien hij verder geen Engelsch kende, zeide hij ook niets meer, terwijl de ander, door de vier soldaten uit de doorns getrokken, lijkbleek op de sidderende beenen kwam.

Hoofdstuk XI

En zoo was opnieuw de kolonie bezwaard: met Thomas Forbes van de *Daily Crier* te Baltimore, den eenigen journalist wien het gelukt was het wezenlijk oorlogsterrein te bereiken, vol plannen het naastbijzijnde telegraafkantoor te overstelpen met zijn singuliere reisverhalen.

Men merkte het eerst aan hem op de tallooze zakken van zijn khakipak, dat ruim en slodderig zijn slungelig lichaam verborg. Overal zaten er de zakken op vastgenaaid, en waar niet het vierkant was van een geplooiden zak aan den buitenkant, kon men het stiklijntje van een zak binnen-in volgen. Zoodat het wel leek of deze oorlogscorrespondent hoofdzakelijk uit zakken bestond. De practische dracht stelde hem in staat zeer vele papieren mede te voeren, tot zijn legitimatie, zijn inlichting en voor de uitoefening van zijn papier-verslindend bedrijf onmisbaar, benevens argumenten in banknootvorm en in goud.

Verder was, onder zijn kleppen-pet, zijn als uit hout gehakt gezicht. De voorgebergten van zijn sterken neus en een langen slappen kin staken er ver uit naar buiten, in iedere zijner dorre wangen plooiden naast den mond twee diepe, daar ingestreken voren, die de expressie van zijn gelaat voorgoed als iets ernstigs vastlegden.

Zijn geschoren jongensgezicht was overigens van geen leeftijd. Hij had twintig en zestig kunnen zijn. Alleen uit de afgewerktheid, de kwaliteit zou men zeggen, van zijn huid, kon wie warenkennis

had opmaken, dat hij licht de veertig gepasseerd blijken zou.

Met verbluffend gemak vouwde de nieuw-gekomene zijn lange beenen onder zich, beginnende, of men hem erom gevraagd had, te vertellen. Goedig wierp de professor zich weder op als vertaler voor de niet het Engelsch machtigen, daarbij zin voor zin in zijn aarzelig Fransch overbrengend. Met de Duitsche boeren, op wier gezichten geenerlei belangstelling glansde, behoefde niet te worden gerekend.

Het begon met een soort apotheose van de *Daily Crier.* Dit meestgelezen blad van Amerika had zijn correspondent met een blanco crediet, eersteklas passage, de beste aanbevelingsbrieven, speciale introducties bij alle opperbevelhebbers, een onbepaalde volmacht, naar de Oude Wereld gezonden voor het oorlogsverslag. Al deze gewichtigheden, onder den indruk waarvan hij telkens door den neus begon te praten, scheen de journalist tot verheerlijking zijner zending te behoeven; als met medailles behing hij er zijn persoonlijkheid mede.

In onderscheiding met den graaf, voor wien alles vanzelf sprak - wat hem iets kinderlijk-natuurlijks, een zekere sympathieke onnoozelheid gaf - lichtte de Amerikaan het belang zijner ikheid met omslachtige uiterlijkheden toe, op deze wijze een onbenulligheid bereikend, welke de ander als een natuurlijke begaving van zijn vaderen had meegekregen.

Van huis uit een weinig beschaafd man, en zich

daarvan onderbewust, achtte hij het noodig iedere bijzonderheid zijner beschaving te vermelden: hoe hij was uitgerust, welke menschen hem aan boord gemeenzaam hadden bejegend, en - meer een handig dan een ontwikkeld iemand - gaf hij van zijn knappe daden en plannen dezelfde uitstalling. Voorzeker voelde hij, bij instinct, ieder bewijs van zijn nieuwen staat als aanzienlijk en gewichtig persoon, als een overwinning op den weinig innerlijkbeschaafden burgerman, die hij eigenlijk was. Zoodat hij telkens door 't geen hij debiteerde omtrent zichzelf, openbaarde waar 't bij hem haperde, - de zwakke steeën aanwees zijner maatschappelijke en geestelijke constitutie. Hij lapte aan zichzelf. Zijn armzalige innerlijke architectuur dekte hij onder opdirkerige tooisels, nimmer tevree met zijn kaal Ik.

Op zijn reis naar Europa had de milliardair X... hem in zijn statiehut te lunch genoodigd; aangaande de bevalligheden der beroemde en schoone tooneelspeelster Miss Dorothy kon hij dingen vertellen... maar hij was gentleman en zou den naam eener vrouw niet in opspraak brengen; alle passagiers en schepelingen, tot den gezagvoerder van het schip toe, waren nerveus geworden uit vrees voor onderzeebooten, toen men de Engelsche kust naderde, - hij alleen kende geen angst, en zijn vastberadenheid had elkeen gerust gesteld, met uitzondering van zijn collega van de *New-York Combustible*, een belachelijke nieuweling in het vak, die nog nimmer een groote reis gemaakt en kruit geroken had.

Het overkomt meer menschen, zichzelf te beschouwen als het middelpunt van elke wereld - ook de Wereld zelf - waarin zij komen te verkeeren, - maar deze wàs werkelijk het middelpunt. Kon de wereld een beter doel hebben dan zich uitsloven op zijn genese? Wat ze dan ook met ijver deed. In zooverre de Graaf een graaf was, kon hij dit alleen zijn door het natuurlijk complement van anderen die géén graven waren. Zijn persoonlijkheid was daarmede afdoend verklaard en onderscheiden. Bij den correspondent van de *Daily Crier* echter, kon een zoo eenvoudige synthese niet dienen. De moeite, die hij zich gaf, om te wezen 't geen hij wàs, derangeerde al wat maar in aarde en hemel kon bestaan in zijn omgeving en daarbuiten.

Zoo bediende hij zich met overtuiging van de versleten beeldspraak van zijn vak: ‘de Koningin de Aarde’... de ‘Openbare Meening’... ‘de machtigste Groote Mogendheid’ en dergelijke, overtuigd van hun volkomen geldigheid, - althans in het geval van hemzelf en het blad ‘dat hij de eer had te vertegenwoordigen.’ Gelijk alle bedorven kinderen, greep hij te ver. Een charmante oppervlakkigheid en een handig aangeleerde beschaving zouden hem een aangenaam gezel in den omgang gemaakt hebben, had hij zich daarbij kunnen bepalen. Maar het zijn sterke beenen die niet over 't paard getild willen worden. Zijn ziel was een advertentie-pagina, zijn geest tuitte over van ‘Gemengd Nieuws’.

Uit zijn Amerikaanschen afstand, had hij het vechten, alweder, van de nauwelijks tot rust gekomen Oude Wereld beschouwd als een amusement

voor hem en zijn landgenooten. Wat hun gevoelsaandeel betreft, kon het evengoed op de maan zijn gebeurd. Zij keken ernaar met hun telescopen en pasten zelf op, in zulke domheid niet te vervallen. Het geval bracht geld voor den handel en voor de krant interessante ‘kopij’. In zijn verbeelding zag hij zich ontvangen als bij een bokspartij om het wereldkampioenschap.

Dat viel tegen. Vechtend Europa stelde hem te leur door niet op het oogenblik van zijn aan-landstappen zich te derangeeren om zijn wenschen. Hij zou 't niet vreemd gevonden hebben, zoo er een wapenstilstand ware gesloten tot hij zijn vermeende bestemming op den eersten rang van het schouwspel had bereikt. Tot zijn verbazing gingen de dwaze natiën door met hun strijd, alsof er niets was gebeurd, de ministers en gezanten gaven ‘niet-thuis’, de generaals hielden hem ver achter het front, en zijn telegrafische fantasterijen lagen onder censuur.

Om iets buitengewoons te doen, had hij een militair vlieger omgekocht, hem mede te nemen over de Russische en Siberische steppen heen naar het verre strijdterrein. Dat was de man, die ginds nog in de boomen hing. Zij hadden een Maximkanon op hun vliegtuig, dat de journalist had leeren bedienen. Doch een luchtschip was hen achterna komen brommen met een zwaar kanon, bruut argument tegen alle seinen die zij gegeven hadden om te doen weten welke gewichtige lading hun monoplaan droeg.

Ziedaar. De beschrijving van het gevecht bleef natuurlijk ‘kopij’ voor de krant, die mocht hij

niet verklappen. De heftige kanonnade hadden zij gehoord.

Zoo zat hij daar nu als een zeker niet verwachte gast, die wel graag na de emoties wat rust genieten wilde, alvorens hij het genoegen hebben zou het aangenaam gezelschap te vereeuwigen in zijn blad.

Hoofdstuk XII

Voor de harmonie in het kamp bleek de aankomst van den Amerikaanschen journalist curieus bevorderlijk.

Terwijl professor Dickensen met zijn naïef geduld den Elzasser onderwijzen bleef in alle kundigheden, waarin deze eertijds knap was, en Jean de apache hen als een pleegmoeder verzorgde, heroïk onverschillig voor al wie er verder nog waren, hielden de Bulgaarsche graaf en de Amerikaan elkander in evenwicht, gelijk grootmogendheden doen, wier legers en vloten even sterk zijn.

Wel dreigde die geladen toestand menigmaal met felle explosies, doch de Graaf, blijkbaar beducht dat zijn tegenstander toch de betere wapens had, ruimde dan het terrein. Hij ging met zijn trawanten, van wie niemand last had - want zij spraken alleen onder elkander in een taal die niemand verstond, waren alle vier even dom en deden met beestige goedigheid iederen dienst waarvoor zij geprest werden, - gevolgd door hen vieren stevende hij uit op de jacht. Gemeenlijk kwam hij met een goed stuk wild en een hersteld humeur terug.

In een idioom, dat nergens op leek, op geen Fransch en geen Engelsch, maar van beide iets had, leerden de diplomaat en de vertegenwoordiger van de ‘Koningin der Aarde’ elkander verstaan. Wijl ze veel tijd doorbrachten met woorden zoeken, gingen hun gesprekken meestal niet vlug. Voor den Graaf was dit een juist bij zijn mentaliteit passend voordeel, wijl hij nu gelegenheid vond

wàt hij zeggen zou tegelijk met het hoè te bedenken. De zwaarzinnigheid zijner meeningen, de gewichtigheid van zijn positie en de afgrond-diepte zijner geheimenissen, verdroegen geen kwieke voordracht. Het was in de practijk zijn gewoonte geworden, ieder woord zoo uit te spreken alsof er nog tien andere achter verborgen lagen. Zoodoende scheen het poovere voorpostje dat zich vertoonde een geduchte legermacht in den rug te hebben, en wie zich imponeeren liet door de graviteit van 's graven air, - 't welk in de menschenwereld altijd met meer geluk was beproefd dan pleiten kon voor de snuggerheid der menigte - mocht wel denken, dat juist de imbecile onbenulligheid zijner conversatie er het diepzinnig belang aan gaf. In dit opzicht had de Graaf het getroffen, en zijn gevoel van eigenwaarde was gestegen door zijn gemakkelijk succes.

Hier stond de journalist tegenover met een overstelpende levendigheid. Ook zijn gedachten lagen niet klaar; hij maakte ze al schrijvend en sprekend, daarbij een zwerm van woorden voor de hand vindend, - woorden die, hoewel zij elkander vaker tegenspraken dan aanvulden, ieder voor zichzelf een vasten indruk maakten, nimmer lieten ze twijfel open, zekerheden waren zij alle, - want hij wist alles, hij kende alles, hij had alles gezien, alles gelezen, alles ondervonden. Iedere gedachte, die de diplomaat listig voor zich hield, de journalist sprak haar uit; hij tastte met gedachten, hij zocht met gedachten, hij peilde met zijn gedachten, hij dacht met gedachten, - hij ving gedachten met

gedachten, zooals men eenden met eenden vangt.

Terwijl die twee daar in het verwijderd bosch, van de wereld en alle goede menschen verlaten, hun bannelingen-leven leidden, omwonden zij elkander met de spinsels hunner hooge politiek. De journalist belaagde, belegerde den diplomatieken graaf met zijn vragen, zijn tastende alwetendheid; de vertegenwoordiger van Z.M. den Koning van Bulgarije te Berlijn hulde zich in zijn zwijgende diepzinnigheid als in een romantische almaviva, en beiden waren zij even eerlijk overtuigd, dat zij, voor zich, àlles wisten: het wel en wee dezer wereld, dat zij het geheime uurwerk bespiedden dat oorlog maakt en vrede.

Zij realiseerden zich als Groot Man, de een aan den ander. De wereld spouwde open in hunne gesprekken, vormde zich zichtbaar, wàs opnieuw wat ze was...

Zoodat zij beiden, volkomen gelukkig en verheerlijkt, in de wildernis allen glans vonden die hun aanzien behoefde.

Hoofdstuk XIII

Op den groenen rand van het beekje was de Elzasser in 't zonnetje blijven zitten. Hij was alleen. Z'n beenen deden zoomaar wat, ze slingerden langs de grasjes met hun uitgeschoten pluimen, en in z'n hoofd, z'n arme bleeke blonde hoofd met het zwarte stempeltje op den rechterslaap, ging niets om. Dat was te zien aan z'n lichaam, dat geen poging tot een houding had, aan de passieve krachtloosheid van z'n hals, die niets dee, aan z'n stille glanslooze oogen, ze keken nergens naar...

Ze keken nergens naar. - Maar toen kwam in hun gezichtskring een ongedurige zwarte stip te zweven, soms als een slingerding hangend bevestigd, dreigende nader of weer in veiliger afstand schietende weg.

Het was er weleens niet meer, dan merkten de oogen het niet; dan opeenen schoot het geval van terzijde weder aan, bleef zweven op één hoogte, boorde zich recht-aan in het midden van 't gezichtsveld naar voren, glipte dan nogeens voorbij, almaar tastend, als wilde 't iets, tergend ongedurig.

Het was een vlieg.

De geleerde echter wist niet dat het een vlieg was, en niemand was er in de nabijheid om het hem te zeggen. Het ding hinderde hem een beetje, iets was er toch dat hem hinderde, 't schemerde vaag in zijn brein, dat er iets hem hinderde, al kon hij niet vatten wàt; hij miste den schakel van oorzaak en gevolg.

Doch toen bleef het ding aanhouden, almaar

naderbij zwevend, en nogeens snel weg, als om zich te doen missen - en viel plotseling met een felle vlucht aan, tot vlak voor het oog, waar het zich hangende vastbond, bezeten van den wil, de aandacht te trekken van den aandachtloozen man, - die maar met z'n beenen te schommelen zat boven de pluimpjes van het in zaad geschoten hooierige gras, overigens nauwelijks levende in de zijnde wereld.

En nu sloeg hij met de hand... een vage beweging. Een oogenblik was het dààr-zijn van het hinderlijke beest in zijn bewustzijn geweest.

Het liet zich hier niet weer uit verjagen. Door den slag verschrikt, was het snel omlaag gevallen, in den lichtkring van de zon, die een warm plekje aan 't maken was op de knie van den geleerde.

Op diens grijze, viltachtige soldatenbroek glansde een matzilveren lichtrondetje uit de boomen. Precies midden daarin was het vreemde ding komen vallen. Ook hier vol ongeduur, kroop het rond, telkens, de pooten gespalkt, poozende, - dan vorderend, met een gretig schokje, als had het, nieuwsgierig, ginder iets opgemerkt.

Toen de vage blik van den geleerde toevallig daar heendwaalde, zag hij 't ineens. Van een gouden bruin was het vliegenlijfje, daarover floersten de twee paren geaderde zilveren vleugeltjes, zóó doorzichtig, dat de gouden en groene geledinkjes en het snelle gekrieuw der zwarte hakige pootjes zichtbaar bleven tusschen de nerfjes van het vlies.

Nogmaals een onzekere afweerbeweging maakte de hand... het kleine dier rukte even omhoog...

in dezelfde seconde weder neergestreken midden in den lichtkring op het grijze vilt. Daar voelde 't warm en lekker.

Nòg had het geen naam. Toch herkende de geleerde iets. Hij herkende het griezelige groengouden geledenlijfje, de vliezen vlerkjes, hij herkende het nerveus gebaartje, waarmede het beest de voorpootjes borstelend over de vergulde oogen streek.

Toen zakte hij in een duister peinzen weg, hoe het toch wel heeten kon, hoe in zijn eigen taal, hoe in alle talen die hij kende...

Onderwijl zag hij het kleine gedierte de achterpooten krachtig strijken over elkander, ze strengelden zich ineen, alsof ze niet meer loskomen zouden. Dan ineens stond het nog weer op zijn zes breed-uitgeschoorde stelten, stevig, als gekleefd tegen 't vilt, - gereed tot een energieke daad.

Tusschen z'n monsterlijke oogbollen, daalde uit zijn kop een haardun slurfje... het plantte zich op het warme gespannen laken van de knie... het boorde zich recht daarin met een kracht, die niet week.

- Hij gaat steken! lichtte het op in den geleerde. Tezelfdertijd wist hij: 't is een vlieg! een vlieg die gaat steken!

Door deze zekerheid bestuurd, klapte zijn hand kort en gretig op het zonneplekje neer, maar miste den vlieg, - die in een zijwaartschen ruk wegschoot, kringen trekkend om het hoofd van den vijand, in een gonzend pleizier ontkomen te zijn.

De man zat nu in gespannen aandacht. Zijn

oogen volgden het onrustige beest overal waar het hing; het cirkelde op zingende zwingen door de zonnebundels, toefde - trillend op de vlerken - in een warme lichtschoof, zette een seconde zich te rusten op een varentip, en schoot ongedurig weder verder, dan capricieus naar benee in een wijden brani-zwaai over 't water, uit het gezicht en weer weerom, het nam nogeens de proef op de warm-doorstoofde knie, maar vond er geen behagen, dan glipte de stip schuin-uit naar een schoenpunt, en op de andere, die afhingen in het gras, en met vroolijke, onberekenbare sprongen danste het alleweeg door de leegte die boven 't water was, - een bronzen blinkend ding, glorend van goud en van groen, rondgezwaaid aan een onzichtbaar koord...

Hoofdstuk XIV

De vlieg... de vlieg nam den geheugenloozen man mede naar een loopgraaf...

Hij ontwaakte er onder de lijken. De groote, slijkige laars van een zwaren voetknecht verpletterde zijn gezicht; op zijn lichaam lagen armen en rompen gestapeld: een bloedige berg, die den adem hem toe-drukte.

Toen hij bewoog, werd alles zwaarder, alsof weer anderen stortten erbovenop. Kluiten aard kwamen met de dooden mee, zij bedolven zijne voeten, hij kon zijn beenen niet meer vrij maken. Met de volle armen - hij lag op den rug - had hij de dooden omvangen en gewrongen van zich af. Telkens kwamen zij koppig terug, als levende logge worstelaars. Hun ledematen drukten zandzwaar aan alle kant, hij kon er zich niet van bevrijden... stroomen zwart bloed dropen over zijn gezicht uit de iedermaal querulant terugkeerende vleeschpoppen.

Wat was dit? - Wat zag hij daar voor zich? - Lag hij daar nog in dien put, geplet onder walgelijke lijken, die stuk gereten en met opene wonden, zijn lichaam beleekten met hun vocht? - Daar sloeg een groote hand klinkend in zijn gezicht, als wierp zich een vechter op hem, en hij weerde zich fel-driftend... hij wentelde zich om... hij tilde zijn rug omhoog om den vijand af te werpen. - Er waren er drie... er waren er zes... wel twintig waren er...! Met hun allen hadden zij zich over hem gestort, worstelden zij met hun opgezette lij-

ven, waaraan honderd armen en beenen uitstaken... Daar bovenop plofte het rulle zand - het was een graf... zij lagen er allen handgemeen, borst aan borst, in te vechten! - Waaròm vochten ze? - Waren zij vijanden? - Wie was die man met de groote van wit nat klevende hand? - Wiens hoofd woelde daar in den slikkerigen grond? - Een kop, een zwarte kop - hij zàg hem - grijnsde met porceleinen tanden. Paars-zwart waren de lippen daaromheen. Waarom drong dit zwarte hoofd zich koppig tegen zijn lendenen, geperst door den harden wil van een bruut?

Zijn torschende rug, den last verwerkend, dreigde opnieuw neer te breken onder 't gewicht. Maar de vleeschmassa begon te wriemen, de lijven lieten elkander, wegglijdend, los, - en ongewacht stond hij vrij, rechtop in den walgelijken hoop!

Waar bevond hij zich? Was dat zijn werkelijke toestand? - Of had hij het maar in een vizioen gezien? - Of had hij het wezenlijk eenmaal, in een vroeger oogenblik, beléefd?

Hij tastte langs zijn beenen: het uniformgoed was warm van de zon, onder hem glansde de beek om het indolent-zwierend watergewas voorbij,... de kleine groene vlieg wiegde zich, al strengelende zijn nerveuse pootjes, op een varenblad,... dan schoot ze nogweer omhoog, achtervolgd door haar onrust, zwevende in een spiraal, tot ze als een gouden lichtje stilhangen bleef voor de oogen van den man.

Ja, - het moest een werkelijkheid zijn! Al het

afzichtelijke leefde nogeens voor hem op. Dat eene tergende beest voor zijn oogen, dat beest - het wilde iets van hem... het vervolgde hem tot binnen zijn hersens, - daar vermenigvuldigde 't zich: - drie,... hònderd waren het er - een myriadendrom gonzende glinsterende horzels! Op zilveren vliesjes trilden ze, en trokken kringen, en stonden stil - ze verschoten in de lucht in bezige zwermen - ze zetten zich op de kleederen van de lijken, ze zogen zich vast aan de wonden van de lijken, ze dronken zich vol aan het walgelijke vocht van de lijken, - hij zàg het: ze vraten hun het vleesch van 't gezicht, boorden zich in hun vochtige ooghoeken, wriemden in hun bloederig haar...

Wat wilden deze gouden duivels in het opene graf?

Om zijn levende hoofd, dat niet denken meer kon, leeggeloopen van bloed, wolkten ze in en uit. Hun cirkels trokken ze dichter om hem heen, en in de opening van zijn oor boorde er zich een vast met een gulzigen zoem!

Maar hij moest zich bevrijden van dezen lijkenstapel... de kwellende monsters schudden van zich af! - Wat was er met hem? - Droomde hij maar? Waren dat geen doode verminkte menschen, en waren dat geen vliegen die aasden op hun gif? - en was dit niet de aarden wal waarachter ze - om welke reden dan ook? - zich verscholen hadden om te sterven? - Zijn handen klauwden zich tegen den rullen zandhoop omhoog... hij trad op de lijken en ledematen, die glisten onder

hem voort... Toen overlegde hij, te gaan waar de stapel het hoogst lag, het naast bij den rand... over de ronde rollende koppen, over witte genepen handen, over borsten en ruggen, krakende onder zijn stap, trapte hij zich naar boven,... tot hij vluchten kon, vluchten zonder weet van wat hij zag, wat hij deed, wat hij moest...

Maar de kleine gouden vlieg bleef snorren om zijn hoofd; zijn hersens gingen open, helder licht werd het binnen-in. Hij ook zag nu wat de anderen hadden verhaald: de professor, de apache... een stille glimlach van herkenning beglansde zijn bleek gezicht... legers, die voortrenden door eindelooze vlakten, - en er waren geen wegen meer, overal lagen de bruggen in de rivieren en vaarten die zij overspannen hadden, als verlaten, onbruikbaar kinderspeelgoed. Ze moesten, onder 't rettelen der schietmachines, telkens weder worden opgebouwd,... en de steden stonden leeg, en er was geen graan, geen vee in de velden,... door gebergten ging het, waar de tunnels verstopt, de passen door rots-stortingen toegestulpt lagen,... van de hoogten sprongen, in wijde fonteinen, de zingende granaten omlaag,... waar ze ploften bespatte het bloedend vleesch van honderd menschen de rotsen! - soms, onverwacht, zwond een gelid, dat zingend naar voren drong, in wolfskuilen weg. Gespietst, als vreeselijk stervende insecten aan een speld, hingen hun wringende lijken op de schurkige speer; - dan gromden overal de batterijen, regimenten renden door regens van staalscherven en kogelsproei uit de schietmachines de ver-

nietiging in, regiment achter regiment, - tot het vijfde... het zèsde... het tiènde, òver de lijken - wòn!

Waarom dacht hij daaraan? Waarom zoemde die vlieg dat alles in zijn hoofd terug? Waarom bleef het niet liever donker daarbinnen?

Maar als bij een licht dat opengespat was, zag hij de horden zich reppen naar den dood, ongetelde mierenzwermen, die de vernietiging zochten, gedreven door een vreemd instinct. In de lucht, onder den grond, op de rotsen, uit alle bosschen loerden de loopen; uit den hemel zelf borsten-open wolken van gif... bloedloos braken de volle, gespannen levens over de aarde ineen!...

Op heel den tocht had hij ze gezien - ja, dàt moest het zijn - de kleine bronzen vliegen. Vàn de krengen der paarden, die aan den weg bleven liggen, aasden ze naar de versche menschen-wonden. De gekwetsten kwelden ze met hun jeukende steken, hun tergend gezing beangstigde hunnen doodsstrijd, en 's nachts, wanneer de tenten gespannen waren voor de zware, gedrukte rust, onder geschutgebrom en tirailleursvuur, dongen ze treiterend af op den slaap!

Half tusschen droomen en waken, gonsden de vragen door het hoofd van den zittenden man aan de beek, vragen waarvoor hij geen antwoord wist. Ze lagen vooraan in zijn herinnering, als had hij die vragen pas gehoord, en hij nam zich voor, den professor erover te spreken. Voor zichzelf kwam hij er niet uit.

Op dat oogenblik, terwijl hij, vermoeid, napeinzen bleef, zette zich de kleine bruine vlieg nogeens in het lichtrondje op zijn knie, plantte beraden zijn slurfje neer, en stak, zonder zich te haasten, door het laken in het vleesch...

Hoofdstuk XV

Dit werd een nieuw begin...

Van den steek had de droomende man niets bemerkt. Hij had geen aandacht meer voor het beest, dat na een poos voldaan zich retireerde, - nog eventjes zweven bleef in den lichtkring, en nu verder weg - hoe ver wel? - ergens tusschen 't hout aan de andere zij van de beek, aasde op een daar toevallig doodgebleven tor.

Er kwam geleidelijk een zoete stilte in het hoofd van den peinzer... het drong uit het binnenst van zijn verhemelte naar boven, en het smaakte naar bloed... tot het heel niet meer smaakte en heel niet meer wàs en de man achteruit gezegen lag in het gras, zoo diep en zwaar als een dood dier, dat zich oplossen gaat in de aarde.

In zijn hoofd echter bleef iets leven. Het behield den vorm van een kleine bruine vlieg, die maar kringde om zijn ooren in spiralen, welke telkens een sfeertje verder-weg hun einde hadden, zoodat hij wel mee moest, verder en verder, den gouden zwevenden duivel achterna... en er was geen eind aan dat verplaatsen... aldoor verder... eer het opeenen zijn doel scheen te hebben bereikt!

... Dat was in een tuintje met roode stokrozen. Aan hun wonderlijke vooze staken geregen, los naast elkander - vloeien bruiloftsblommen - stonden ze te gloren in den troebelen avond, die blauw was van laat, gestorven licht.

Achter den man, die nu zat in een rieten, door-

gezegen stoel, stond het huis zwijgende... een geknutseld huisje van vakwerkbalken met witte kalksteen gevuld. De vensters lagen wat dieper; achter de groene hekjes gloorden vuurroode geraniums, - zoodat ze nòg weer dieper geleken, als oogen. Beveiligend, hing het dak er wat over.

Met zijn boek zat hij in den rieten stoel, er kwam een buur voorbij, die groette, herkenbaar aan zijn stem, en doorging tusschen de hagen vol roode bessen en wufte witte winde.

Opstandige dingen stonden in het boek. - Hij las van een land dat verminkt was in den oorlog; als een afgeschoten lid, bleef de wonde schrijnen eener verloren provincie! De pijn maande om vergelding. Geen rust zou er kunnen zijn, eer de verloren broeders, thans hijgende onder des overheerschers juk, bevrijd waren teruggevoerd in de armen des vaderlands!

Zóó, schreef het boek. Het schroeide de wond nogeens aan met gloeiende zinnen; van vernedering sprak het en geslagenheid: den in eigen hoofdstad opgedrongen vrede... de krijgsschatting waarvan het land zich nauwelijks had opgericht. Eer kon er geen rust zijn in het gemoed van een goed vaderlander, eer de smaad was gewroken! Daarom de sabel gescherpt, de bajonet op 't geweer, het kanon bij den voet; - men leefde voort als in oorlog, - geen andere gedachte overheerschen mocht als de wraakgedachte!

Dat land en dat volk, zich beroemend op verfijning en beschaving, had om zijn wraak zich verbonden met een horde. Tusschen twee volken,

't eene lichtende van oude, graciele beschaving, 't gene plompe millioenenkudde van droomende zachtzinnige steppe-boeren, door kerk en heerschers geknecht, - tusschen deze twee woonde de overwinnaar. Hoe kon hij anders dan tot den strijd zich bereiden! Hij wapende al zijn mannen opnieuw, de beste jaren van hun jonge leven gaven ze willig om de tucht te leeren in het gelid, de eerste uren van hun nijveren dag wonnen ze 't geld voor krijgstuig, forteressen en schepen.

En in de stille vredige dalen tusschen de wijnbarende bergen, leefde het lieve volk der geroofde provincie, zijn wraakgedachte allengs vergetend. De kindertjes leerden op school de andere taal, zij stoeiden hun jeugd erin uít, voor hun liefste dingen had zij woorden, even troetelend als de andere die had. Zij reeds voelden geen hand des verdrukkers meer, noch zagen zij de armen van een vroeger vaderland uitgebreid om hen te ontvangen. Zij begrepen niets van deze hatende, sissende taal. Hun werk en hun aard was vredig, zij leefden een zachtzinnig leven. Wel inzet van den strijd konden zij wezen, deelen in zijn heftigheid niet!

In zijn verleefden rieten stoel vóór het witte vakwerkhuisje, zat de jonge bleeke man. Hij lichtte zijn oogen uit het boek, dat te duisteren begon in den waterblauwen stillen avond, hij zag naar den bruiloftstooi der stokrozen vóór hem. Een gouden hooiberg propte zich door den smallen weg; deftig, met nikkende koppen, trokken de zilveren ossen; de voerman, in 't voorbijgaan, zwaaide 't saluut met zijn langen lederen zweep.

Toen viel het licht van den hemel ineenen rood over het dorp... de gouden hooihoop gloorde in een amberen brand... en alle witte huisjes stonden vla-rossig te schemeren tusschen de donkere hagen.

Het volgend oogenblik lag alles verdronken in den avond...

Maar daar kwam, tergend, de kleine gouden vlieg nogeens zwerven om het hoofd van den jongen man, en haar zwevende lijf was als een lichtje, dat kringen schreef, - het priemde hem naar de oogen, het bleef, vlak ervoor, staan; met een ruk vort en terug opnieuw, eerst het eene oog, dan nog eens voor het andere, alsof het zich zocht te bezien daarbinnen in zijn blik. Het was pijnlijk en brandend... het vulde zijn hoofd vol ongeduur, zoodat hij opstond, het boek nederleggend, om het te ontloopen onder de boomen... Ontloopen echter kon hij 't niet... Zweven bleef het insect en slingers cirkelen rond zijn hoofd... het gonsde razend-makend voor zijn ooren... daarbinnen begon een gedachte te kwellen: of hij wel, rustig, daar zijn mocht - of het boek, het felle, hitsende boek, geen gelijk had, dat opstand predikte en vergelding?

Ieder jaar, wanneer de wervers kwamen om de jonge mannen in te schrijven voor het leger des lands, het leger van den nieuwen meester, vloden gezinnen over de grens. Om hun huis, om hun velden waren zij blijven wonen, langzaam de rust hervindend in de dorpen, waar toch eigenlijk geen verandering was geschied. Daar stonden trouw-

hartig de beveiligende bergen, ruig van wijn, het vrucht-brengende water vloeide van hunne flanken naar de gudsende beken benêe, straatjes klommen op en af met de glooiingen van de pas, en waar het dal zich verruimde, schoolden zich de huislijke buurtjes òm het kerkje met de vierkante spits: daar was de markt onder olmen, en niemand zag het gemeentehuis aan, dat daar een andere burgemeester zijn zetel had, die een andere taal sprak, en wiens boodschappen aan de burgerij anders waren gespeld. Men dronk in de herberg denzelfden groenen wijn, de vruchten van den bongerd bloosden even schoon, er wies geen ander brood dan tevoren op den akker, de schoolmeester achter zijn kuddeke kinders gewandeld, was dezelfde goedmoedige armeling gelijk tevoren, dankbaar voor een goed woord en een goed stuk spek met de Kerst. Alleen de veldwachter keek wat statiger ongeveer vijftien meter voor zich uit - wat hij daar zag begreep niemand, en niemand zag het mèt hem, die zijn blik nàmat - maar hij scheen het gewichtig en zijn waardigheid verstevigend te vinden, en men gunde hem gaarne de houding des gezags.

Toch, wie dienstplichtige zonen hadden, - hun laatste goed verkochten ze om over de grens te gaan. Hun kinderen dienden dan den overweldiger niet, zij dienden tegen den overweldiger. Zij schoorden de wraakgedachte, zij waren een offerande voor het geofferde land, dat de verlossing beidde door hùnne hand almede!

Het werd iedermaal een hervatting van de veete; de wonden brandden opnieuw; de gezeten luidjes,

zij die nièt weg konden, schudden zwaar hunne hoofden; de jongeren begonnen te vragen: waarom, waaròm zij weg moesten van hun bosch, hun huis, hun akker? - nu de boomen bloeiden, het wintergraan willig schieten kwam uit den grond?

Tot allengs verstierf de herinnering. Zonder opgewektheid, maar zonder bijtende haat, lieten zich de jongelingen inlijven bij het groote leger; hun hoeden met wingerd omkranst, hun liefsten in den arm, togen zij weg: een beek van jongemannen, door de kronkelende dalen. De ouden zwegen. Zóó ook was het goed! Hun geheugen sleet: - waarover hadden ze ook weer gemokt? - wat misten ze? - waarin verschilden de nieuwe bewindvoerders van de vroegere?...

Zij wisten 't niet duidelijk meer, - maar wanneer zij binnenkamers in den avond de oude vertrouwde taal weder spraken, dan zwollen de tranen hun in de oogen, - de tranen zonder goed-duidbaren zin...

Gongen luidden in het hoofd van den slaper aan den beekrand... de kleine groen-gouden vlieg was het glanzende bronzen bekken van den omroeper; het brandde in de middagzon en stukken geluid sloeg het uit, als vlàmmen! De omroeper proclameerde de nieuwe lichting; iedereen wist het reeds wel, en alleen de kleine kinderen renden buiten hun huis om het kostelijk geval.

Het volgend jaar zou zijn beurt zijn; dat maakte hem ernstig. Hij begon te denken over al dit mysterie van geworpen te zijn van één volk in het

andere, uit den grenskring van één land binnen den grenskring van een ander land, terwijl de menschen dezelfde gebleven waren, de bergen, de bosschen, de beken, het lieve gelid der eendere huisjes, - voor de kerk langs, en achter de hagen, - al hetzelfde!

Toen meende hij te begrijpen: - het lag in de taal... Maar hij kende ze beide, zijn gedachten waren in beide gevormd, hem klonk niet de eene dierbaarder dan de andere!

Hij had besloten dien middag, terwijl het gegalm van den omroeper vertrilde en zijn bekkenslag wegechoode achter het raadhuis, - hij had besloten de talen der menschen te bestudeeren, zóó tastende naar het eigenste van hun wezen. Niemand verhinderde hem, zijn land lief te hebben, zijn dorpje en zijn dal, en alle menschen waren even vriendelijk wanneer zij groetende langs kwamen: dat bleef alles eender, geen overheerscher kon hier iets aan tekort doen. Over de lange jaren heen begon ook de veranderde taal hem te boeien, iedere gedachte was verknopt ook in een woord van hààr, met hun allen formeerden ze zijn wezen zèlf. Zoo begreep hij anderen wel in hun haat tegen vreemde overheersching, maar begreep hij ook, in hoe korten tijd - één geslacht - zulke haat in genegenheid, weer een generatie verder in liefde verkeeren kan, - tot het idee ‘vaderland’ allen die in ééne taal dachten en gevoelden, omarmde...

Zóó werd gemeenschap!

Dan vulden zich zijn droomen met de stille studie aan de kleine hoogeschool: een eenzame buiten

studentendrukte op zijn kamer, zat hij. Tot ook voor hèm de veldwebel kwam, en het oproer van nieuwerlee uitsloeg in zijn hart. Zijn gevoel was àl zachtheid en verfijning; hij speurde in het taalweefsel de teederste aandoeningen der menschen.

Thans rees hier bruut voor hem op de geweldfiguur van het militarisme. Maar één doel kende het monster: geweld! Maar één middel: geweld! Onder den ijzeren dwang kermde zijn gewonde ziel; hij vloekte zichzelf om zijn kneedbaarheid; iedere betere gedachte zonk uit hem weg, terwijl hij in 't gelid marcheerde op het heete kazerneplein - rechts-om!, links-om! - op de snauwen van den driller.

Waarom liet hij zich machine maken? deel van een automatisch werkend geweldwerktuig?

Dan bedacht hij: òver de grens, in het andere vaderland, gebeurde hetzelfde. Elk vaderland wapende zich tegen andere vaderlanden. Elke gemeenschap weerstond elke andere: uit naijver, uit rassenhaat, uit bloote zucht tot de dààd!

Zóó stonden eenmaal, man voor man, de menschen tegenover elkander. Maar zij hadden zich verbonden in groepen en gewesten, zij hadden eenheden gesmeed van landen en machtsgebieden, grooter, geweldiger, machtiger waren die eenheden gegroeid. Raswanen schuimden in het bloed, - straks verbonden zich blanken tegen gelen of zwarten, - en in het stralende licht van de toekomst zag hij alle antagonistische eenheden opgelost, de menschheid zonder strijd verbonden om aller wèl!

In die gedachte had hij vrede gevonden. Hij liet

zich doèn. Het heden was niet te ontgaan; men kon niet wenschen, làter te leven, in een schoone, harmonische wereld. Was hij niet gelukkig, die Eenheid reeds zàg? Speuren mocht hij haar in de wezenskern aller menschen: de taal. Hun leven was daarin geknopt. Uit één wortel honderdvoud rijzende, breidde zich de taalvegetatie over de gansche wereld uit, en naar elkander heen groeiden weer de kruinen van alle afzonderlijke stammen - als bij dien wonderen vijgeboom van het Oosten, den Waringin - naar gelang de volken verkeerden met elkaar, gemeenschap en handel vonden met elkaar, samen over alle grenzen heen nieuwe dingen zochten, nieuw weten, nieuwe kunst! Moest het niet eenmaal onmogelijk worden dat zij dit gemeenzaam gewonnen weten aanwendden tot vernieling? dat zij hun dierbaarst door aller inspanning verkregen goed in haat en misverstand deden te niet?

Maar een fel geweld ging om in zijn hoofd: daar woedde de slag! Moordende scherven zwermden uit den hemel, giftige dampen kwalmden uit den bodem op, bliksems stortten zich op de legioenen, - in de zon schichtte het staal der blauwe bajonetten, talrijk als een oogst!

Ineenen viel alles stil. Er was geen wereld meer om hem heen. Iets drukte, perste hem, ontzaglijk duister en zwaar...

En nog enkel, aangehouden, brandde in zijn oor de fijne deun van een onzichtbare vlieg, die aas zocht...

Tweede boek

Hoofdstuk XVI

Ja, dit was wel een kamp.

Op een linnen ziekenbed lag hij, in de schaduw van een opgespannen zeil, tusschen twee punt-tenten. De onderklappen waren voor het luchten hoog opgebonden, en daaronderdoor kon de patient het strak-getrokken touwwerk zien van nog verre tentstraten, reeks aan reeks.

Was dit nu waarheid? - of was het àndere waarheid geweest?

Hij meende zich te herinneren... Een droom dan toch... waarin heel zijn leven, al zijn gedachten waren voorbijgegaan...

Ja, dat was een droom. Maar die droom eindigde... in een kuil vol lijken lag hij... hij schudde ze af... ze gleden telkens zwaar over hem neer...

Voor zijn strakke oogen zag de zieke het visioen. En het was niet van de koorts dat hij rilde...

Dan gleden er andere beelden door zijn hoofd. Een vlucht... een bosch... en nog andere menschen! Stil... kon dat waar zijn, van een Engelschman zonder armen? Had hij niet met hem gesproken?... En... iets van een vlieg... wat was er met een vlieg?...

Alle verband knapte af.

Toen zag hij, op-zittend, een man in de naastbije tent met zijn schoenen bezig. - Had hij dien man niet vaker gezien? Slank was hij en donker; over zijn als ingedrukt voorhoofd piekte het warrige haar.

... Zou hij roepen?

Maar juist toen hij daarvoor den mond plooide, begon als een vroolijke gast de andere een liedje te zingen; hij scheen zoo tevreden met zijn werk, en 't was heldere zonnige hemel, en de frissche wind wapperde door de tenten...

Wie was die man? - Wat zong hij daar wel?

Het luisteren vermoeide den zieke; in zijn verhemelte steeg de zoete bloedsmaak, en opnieuw duizelde hij achterover in slaap.

Toen hij wakker werd, zaten bij zijn bed twee mannen. De een was de donkere jongen met het lage voorhoofd, de andere de Engelschman zonder armen. Het was ineenen wèrkelijk.

Beiden tegelijk begonnen zij hem toe te spreken. Met vreemde oogen zag hij naar hen; hij kende ze, hij had hen onder heel andere omstandigheden als vrienden gekend!

Wat vroegen ze?

O, hij was heel goed; hij voelde zich heel goed. - Was hij ziek geweest? - Zeker, zijn hoofd bleef nog licht. Als hij zich oprichtte, duizelde 't. - Maar de heerlijke frissche wind koelde zijn achterhoofd. - Wie had hem zoo luchtig en welverzorgd hier gelegd?

De zwarte man met het lage voorhoofd ging in de tent, hij kwam terug met een groote witte kop heete thee. Twee beschuiten lagen op het schoteltje erbij.

Op zijn donker, mager gezicht was aldoor een milde lach, als van een ziekenzuster; hij manueerde zoo voorzichtig den theekop, waaruit hij den zieke drinken liet, heel zijn doen was dat van een zacht, zorgvuldig meisje.

Ook de andere man glimlachte mee, maar hij had geen armen om iets te doen. Hij wachtte tot de zieke gedronken had; toen vroeg hij of hij zich nu beter voelde?

Een wonderlijke vrede was in hen-beiden; het leek den patient of dit altijd zoo geweest moest zijn en blijven zou. Alles scheen natuurlijkerwijs zoo te behooren: met de zon, en de frissche koelte, en de tenten, wier gewasschen witte zeilen gezellig knetterden in de tocht.

't Was als midden op een blauwe schilderij: licht en onvaambare ruimte. En hij lachte, en hij vroeg:

- Of dit nu een droom was? of het andere?

Dan, in 't even zwijgen dat volgde:

- Heb ik geslapen? - Hoe lang?

De Engelschman glimlachte.

- Bijna te lang, zeide hij. Jean was bang dat je niet meer wakker werd.

De zieke dacht even. Hij begreep niet goed. Er was een woord in den zin dat er vreemd en wonderlijk in deed. Ineens herkende hij 't: ‘je’. Maar hij drukte zijn bevreemding niet uit, en, op den anderen man wijzend:

- Jean, - dat is hij?

De professor knikte.

- Zeker, ik ken hem wel, zei de zieke. Hij was in het bosch bij me, dacht ik... hij moet heel vriendelijk voor me geweest zijn.

Eenigen tijd lag hij te ademen. Toen bezon hij:

- Maar dit. Dit is het bosch niet meer. Toch ken ik jullie allebeide wel: hem, en u. - Ik heb u meer gezien, zooals u nu bent, zoo...

Hij wilde zeggen: zonder armen, doch hield het woord vast.

- Welk leger is dit? leidde hij af.

De beide mannen zagen elkander aan, glimlachend in gelukkige verstandhouding.

- Een leger is dit niet, antwoordde de professor het eerst. Moet ik ‘goddank’ zeggen? - Het zijn tenten.

Hij zweeg en luisterde:

- Hoort u dat geluid van bijlen in het bosch? Het gekraak van takken? - Ons leger is bezig boomen te vellen voor het winterkwartier.

- Een leger... tòch een leger... fluisterde de patient zacht. Zijn oogen trokken weg; hij verdween in gedachten...

Maar ongeduldig viel Jean de Apache in:

- We zijn in geen leger! er wòrdt niet meer gevochten. We zijn onder kameraden - o, deze tentenstad vol! De wereld heeft afgedaan! - Wij hebben - weet ge - een nieuwe wereld gesticht!

Zijn oogen, in geloofextaze, brandden. In een behoefte aan beweging sprong hij op uit zijn knielende houding bij het bed.

- Onze vriend uit Parijs blijft een opgewonden kind, - merkte de professor op. - Zóó slecht heeft de wereld hem behandeld, dat hij aldoor nieuwe stichten wil. - Hoe zullen wij 't onzen patient begrijpelijk maken?

Beurtelings hen beiden zag de zieke aan. Alles dreef weder in onwezenlijkheid weg. Zij spraken over dingen die lagen buiten zijn begrip; er moest

iets zijn gebeurd, waarop zijn ervaring geen sleutel meer had. - Wat was dat?

- Vertel! vertel! drong hij aan.

Op dat oogenblik zag de zieke tusschen de tentrijen door de figuren van een zonderlingen droom.

Twee mannen waren het, een van hen in een ruim khakipak genaaid, met zakken overal op zijn lichaam; de andere droeg een groene uniform met gouden versiersel en een hoed, waaruit een veer potsierlijk piekte. Een discours, met drukke handgebaren, bond hen; zoo kwamen zij, als op een schuttersstuk, achter de naaste tent vandaan, en hen volgden vier eendere mannen, die een stuk wild droegen, de twee-aan-twee gebonden poten geregen aan een stok.

Dadelijk herkende de zieke hen, maar juist de herkenning gaf de vreemde sensatie. Alsof ze nu geen werkelijke, daar loopende en pratende menschen waren! Zij konden evengoed opgestaan zijn uit een droom; iets van tooneelspelers hadden ze, die achter een coulisse uit geschreden kwamen, ineens in 't gezicht, door het felle kunstlicht waadden van het tooneel, dan weer verdwenen aan den anderen kant.

Plechtig, als droegen zij de fameuse druiventros uit het land van melk en honig, beenden de vier Duitschers met hun last. De zieke herkende ook hèn; hij wist wie ze waren: neen, zijn gezicht van vier menschen die daar gingen, was geen oogverbijstering. - Tegelijk zag hij hen verneveld wandelen, een onwerkelijk vizioen.

Toen echter, achter de tent om, kwamen alle zes bij zijn bed; zij drukten, de Graaf en de Amerikaansche journalist, hem de hand, terwijl de vier mannen met het stuk wild - een groot hert, dat uit den achteruit hangenden bek bloedde - erbij stonden zonder iets te zeggen.

- Ha ha! onze vriend is wakker!

Druk stappend in zijn groote laarzen, beval de Graaf de vier dragers, met het doode dier te naderen.

- Dat treft! Wij brengen een jachtbuit mee - kolossaal! En hij gaf met de vlakke hand een kletsenden slag op de flanken van het doode beest.

Maar de journalist had geen rust vóór hij de kwestie aan den professor had voorgehouden:

- Ziet u, de bok is tweemaal aangeschoten. Daar aan den schouder, en pats! - recht in het voorhoofd. Nu zeg ik...

- Daar kunnen we vanavond debating over houden, coupeerde de Engelschman rustig. Eerst dienen wij toch onzen vriend, nu hij zoo gelukkig herstelt, op de hoogte te brengen van de veranderingen, die de wereld sinds zijn inslapen heeft ondergaan.

Om beurten hen allen zag de zieke aan. - Hoe kon de wereld veranderd zijn? vroeg hij.

- Ik droomde van een klein gouden beest, dat mij meenam, eerst naar een gruwlijken kuil, waar lijken opgestapeld lagen over mij heen; maar toen maakte ik mij los en ik vluchtte. - Dan was ik plotseling in een lief, rustig dorp. De menschen groetten er zoo vriendelijk in den avond; stil hing

een roode zon tusschen de boomen te branden als een Chineesche lantaarn. Stokrozen stonden roerloos in den gloed. En zelf zat ik voor een huisje, ik las in een boek... ik heb mijzelf ook verder gezien... als student... als geleerde die les gaf...

- In den droom is uw geheugen teruggekeerd! verheugde zich de Engelschman.

Allen toonden een levendige belangstelling. De journalist groef een notitieboekje uit een zijner vele zakken en maakte een opteekening; de diplomaat, de eene hand in de andere voor zijn lichaam, leek zich gereed te stellen voor een speech; de vier dragers, nog altijd het beest tusschen zich in, bepaalden zich, als waren zij stom, tot gebaren. Alleen Jean de apache deed niets luids of opzettelijks. Een glimlach verblijdde zijn gelaat; toen haalde hij de schouders op, in meisjesachtige schaamte over zijn vreugde, en hij zei:

- Geheugen! - wat maakt het uit!

Nadenkend was de zieke blijven zitten op zijn bed. Als een afwezige sprak hij:

- Ik weet niet... Wat zou droom zijn, wàt geheugen?... Ik zie u allen om mij heen, ik heb u zeker vroeger gekend... nu weet ik weer alles. Het is nèt geschilderd. - Ik zie een bosch en een kamp... ja daarginder is het bosch nog... maar dit kamp is mij vreemd...

Hij zag om zich heen, als om te controleeren, en knikte vaag met het hoofd.

- Nee, de tenten, ging hij, afwezig voort, - de tenten heb ik vroeger niet gezien. Tenten heb ik niet gezien, dat weet ik nu wel zeker. Er was toen

een bosch om ons heen... een beek zie ik... het water kan ik hooren...

Toen zijn stem ophield, vernam men alleen het verre gehamer van de werkers in het bosch. Opmerkzaam bleef de zieke een tijdlang luisteren.

- Ik zie alles veranderd... alles... Uit de verte hoor ik gehak en geklop... daar moeten veel menschen bezig zijn met hout... Wat beteekent dat alles?... De wereld?... Hij zag den belangstellenden kring rond.

- De wereld... herhaalde hij, blijkbaar niet meer zeker van de beteekenis van het woord. Toen, vaster, vroeg hij:

- Heeft de wereld òns... of hebben wij de wereld teruggevonden?...

Hoofdstuk XVII

De professor gaf weder het antwoord.

- Gelukkig geen van beide, zeide hij. Die daar hout hakken, stichten een stad. Oorlogs-schipbreukelingen zijn ze als wij... bezig een nieuwe wereld te bouwen op het eiland waar het toeval ze heeft geworpen.

De apache had een instemmend gebaar, verrukt van de gedachte, als een schoolknaap, die iets heel schoons hoort, dat de toekomst opent. Maar de Amerikaansche kranteman was niet tevreden.

- Professor! riep hij. - Professor overdrijft weer. Nieuwe werelden! Er is maar één nieuwe wereld: *de* Nieuwe Wereld! Ik voor mij, ik blijf in deze nagemaakte tot er gelegenheid is weg te komen en mijn copij te seinen - zulke interessante copij als geen krant nog ooit heeft gehad! De *Daily Crier* wordt het eerste blad van Amerika - dat is van de beide Werelden!

Met ironische bedoeling merkte de Bulgaarsche Graaf op:

- De Nieuwe Wereld! - Wanneer de nieuwe wereld, professor, relaties aanknoopen wil met de oude - men kan nooit weten wat gebeurt - hoop ik in de gelegenheid te zijn de eerste diplomatieke stappen daartoe...

- Ik wil niet onbeleefd zijn, coupeerde de Engelschman. Maar... zijn stem werd ernstig - daarvoor beware ons...

Men hoorde van den Franschman een woord, dat veel op een vloek geleek.

- Sta mij toe, vrienden, hernam de professor, dat ik meer geregeld onzen patient op de hoogte breng. Onze discussie zal hem nieuwsgierig gemaakt hebben. Waar ik tekort schiet, moogt u aanvullen.

Zij gingen allen - ook de vier Pommersche boeren, die hun draagstok met de vracht hadden afgelegd - op het gras zitten rond het veldbed, en de professor begon.

- Onze Columbus was een vlieg...

De zieke richtte zich op.

- Een vlieg?... wonderlijk!

- Niet zoo wonderlijk. - Het was misschien dezelfde kleine gele vampier die u naar uw koortsdroomenland heeft gebracht. - Vriend Jean bemerkte haar. Ze klemde zich aan uw voorhoofd vast en zoog bloed naast die vinnige zwarte wonde daar. Haar vroegere aastochten had zij met vurige roode kraters gemerkt; de knie vooral bleek naderhand hevig geïnfecteerd en opgezet.

- Het beestje zelf konden wij niet betrappen, ging hij voort. Maar zoo schrikkelijk giftig als het was, verried het de gevaarlijke nabijheid van dooden. - We moesten weg, dat maakte zij ons duidelijk. En onze eminente medeburgers van de Bulgaarsche diplomatie en de Amerikaansche pers waren het met me eens: wij moesten daar vandaan, of bij één vlieg en één zieke zou 't niet blijven.

- Onze Columbus echter, verkoos mee te gaan. Om ons heen bleef hij cirkelen bij al onze voorbereidingen; terwijl wij van takken een draagstoel vlochten, onze tent uit elkaar namen, ons gereed-

schap samenpakten voor de reis. Hij scheen bijzonder aan ons gehecht, al gaf Jean zich een woedende moeite om hem te krijgen.

- Toen wij ieder met ons bundeltje gereed stonden - het mijne was degelijk op mijn rug gebonden - koos de gouden kweller mijn rechterschouder uit voor de reis. Die zonder armen doet toch niets, moet hij begrepen hebben. Ineens ontvang ik een raken slag van een hand. Ik kan niet veel hebben en wankel. Jean, die 't deed, beeft of hij een moord gepleegd heeft. Van schrik laat hij de vlieg, tusschen zijn vingers geklemd, weder los. Vroolijk in de zon, glinstert die ons vooruit, zingt een liedje om onze ooren, en krijgt weldra gezelschap.

- We moeten daar niet zijn! Een anderen kant uit! De lucht wordt ondragelijk. Dankbaar voor de waarschuwing, geven wij onzen gids nu voorgoed zijn congé, die gezelschap zoeken gaat bij zijn medeschepselen. En met onze bagage, trieste verloren wezens, sukkelen wij maar weer andersom door het bosch, hopende een plek te vinden waar geen menschen elkander hebben gedood. Dood of levend, - de menschen blijven onze vijanden.

- Zóó wordt het avond. Wij zien de zon een lichting in het bosch vol gieten met koperroode glanzen. Achter de ruimer gezaaide boomen ligt het veld, een wijdte zonder grenzen. Maar in een schrik laten wij ons allen, als verkennende soldaten bij onraad, plat op den buik vallen. Die ruimte is vol met witte tenten... een legerplaats is 't!

Den Amerikaan was het blijkelijk moeilijk gevallen gedurende deze mededeelingen aan den zwijgenden kant te blijven. Hij wilde wat zeggen. Hij moèst wat zeggen. En toen nu de professor even zweeg, gistte 't uit hem als gistend bier uit de ton:

- Ik zag 't het eerst!

Met zijn wijzen lach glimlachte de professor:

- Natuurlijk! Natuurlijk! - onze journalist zag 't het eerst, merkte hij bedaardjes op. Ieder heeft z'n vak op deze aarde waar hij in excelleert. Onze kleine kolonie is wel zoo gelukkig voor alles zijn specialiteiten te hebben. - Zoo wilde de Graaf dadelijk gaan onderhandelen, nietwaar? *C'est son métier à lui.*

- Pardon, maar...

Verder kwam de Bulgaarsche diplomaat niet. Doch 't was hem aan te zien, dat hij in deze twee woorden werelden verborg.

- Het spreken zou mij waarlijk gaan vermoeien, ironiseerde goedig de Engelschman. Want de Amerikaan had alweer teekenen van ongeduld gegeven: lang zou hij zich niet meer rustig kunnen houden. - Misschien, ging de professor voort, zich tot den journalist wendende, is onze eminente Amerikaansche gast even vermoeid van 't luisteren als ik van het spreken. Zouden wij niet kunnen afwisselen?

De ander, met zichzelf bezig - zijn eenig onderwerp trouwens - vatte de bedoeling om te plagen niet. Zonder een oogenblik te verliezen, viel hij dus aan, neigend welbehagelijk met het hoofd naar den professor, vervolgens naar de anderen:

- Als u dus toestaat... De heeren vinden het dus goed?

- U moet begrijpen - hier kreeg de patient op het rustbed zijn knik - u moet begrijpen, onze gewaarwordingen konden niet dezelfde zijn. Sommigen onzer zijn ware wereldverachters geworden. Ik voor mij, ik doe daar niet aan mee. Maar interessant is het! - ik zal er een buitengewoon interessante studie over schrijven. - Wat mij betreft: het gezicht van een kamp, van weer menschen, een leger, was mij niet geheel aangenaam. Ik had gaarne in dit kleinere gezelschap nog wat meer gelegenheid tot studie gevonden. Mijn reisdagboek staat vol met de merkwaardigste aanteekeningen. Toch: één voordeel zag ik dadelijk. Ziedaar de mogelijkheid een koerier weg te zenden! Misschien te seinen. Eindelijk de groote dag waarop ik reeds zoo lang wachtte, de groote dag voor de *Daily Crier!*

- Hm! - gromde de Graaf, terwijl hij zijn rechter snorpunt met de lip oplichtte. En allen zwegen of hij nog meer zeggen zou. Het was echter afgeloopen. De journalist, beleefd naar hem buigende, repliceerde:

- Precies! Ik begrijp wat u zeggen wilde. Ik begrijp het. Permitteer me even... En nu weder alleen voor den zieke sprekende, legde hij uit:

- We moesten natuurlijk krijgsraad houden.

- Een krijgsraad, - vulde de diplomaat aan, verduidelijkend.

- Een krijgsraad, precies! herhaalde de Amerikaan. Graaf Plepkow en ik begrijpen elkander altijd perfect. - Wij waren dus allen zoo op den buik

gevallen, om niet gezien te worden in het vreemde kamp, en kropen in een cirkel om te beraden.

- Want de mogelijkheid bestond... De Bulgaar viel met een voor zijn doen ongewone welsprekendheid in - de mogelijkheid bestond, herhaalde hij met geslepen diplomatieke listigheid, terwijl hij den wijsvinger van zijn rechterhand tegen den duim zette en met dit spitsje eenige malen de ruimte vóór hem beprikte - dat wij met vijandelijke troepen te doen hadden!

- We zouden krijgsgevangen worden...

- Misschien gefusileerd...

- Men kon niet weten...

- Men kan nooit weten!

- En zoo...

- Zoo dachten we...

- Het was zaak...

- Natuurlijk! -

Beiden drongen om tegelijk te spreken.

- Misschien is dit duet van de diplomatie en de journalistiek toch wat overstelpend voor onzen herstellende, meende de professor droogjes. Zou 't niet eenvoudiger zijn, dat wij hem ineens vertelden, hoe, waar, onder wie wij zijn, en het verhaal op welke wijze wij er kwamen tot later bewaarden? De geachte vertegenwoordiger van de *Daily Crier* heeft zijn interessant dagboek nog niet kunnen wegtelegrafeeren... Uitnemende lectuur, nietwaar? voor den beterenden patient. Onder geheimhouding, natuurlijk!

- Ja... hm! - natuurlijk onder geheimhouding - aarzelde de journalist nog.

- Mogen we dan afgesproken houden, dat professor Dreyling het nadere lezen zal uit de aanteekeningen van den voortreffelijken journalist in ons midden... Onze patient verlangt naar rust, nietwaar Jean? - dan vergunt ge mij, met een enkel woordje den toestand te schetsen waarin wij gekomen zijn. - Alle heeren daarmee tevreden?

Alle heeren knikten.

- Met uw welnemen... sputterde nog de Graaf, - maar hij maakte zijn zin niet af. Het was voldoende zoo, en eigenlijk wist hij ook niet wat hij had willen zeggen. Ook de vier Pommersche zwijgers knikten; dat bespaarde hun het spreken, waarin zij geen meesters waren.

- Wij leven nu, legde de professor dus uit, - onder vrienden. Vrienden die nog geen maand geleden meenden onze en elkanders vijanden te zijn. In deze legertenten geniet men den meest volmaakten vrede dien een oorlog maar uitvechten kan. ‘Vaderstad’ zal het hier heeten, - straks wanneer de houten huizen gebouwd zijn, waarvoor de bosschen ginds worden geveld. Een vaderstad, in de plaats van vele vaderlanden. - De beschaving, die ons betere ik verzaakte - wij verzaken hààr. Zonder haar en hare geweldmiddelen leerden wij gelukkig zijn...

Met een imperatief hoofdgebaar legde de professor den Graaf en den kranteman, die een protest beproefden, het zwijgen op.

- Ziedaar het weinige wat onze patient verdraagt. Hij verlangt, merk ik, naar alleen-zijn. Laat ons hem tijd geven, zichzelf te hervinden, en

het volledig herstel. Want wij zullen hem, den taalgeleerde, noodig hebben om alle talen te verstaan van dit Babylon, waarin wij zijn geraakt.

Allen namen afscheid, en de Elzasser, uitgeput, bleef alleen. Enkel kwam, na een minuut of wat, Jean de Apache met een kop bouillon, die hij in de tent bereid had. Maar uit zijn slaap wekken, deed hij den zieke niet.

Hoofdstuk XVIII

Toen, vele weken later eerst, de *Daily Crier* het tienduizend woorden lange telegram ontving, dat haar correspondent in de slagvelden van Siberië voor haar had gereed gemaakt, vonden de lezers daarin het hier volgend spannend verhaal.

- Sss! siste ik tusschen de tanden. - Een kamp!

Op mijn wenk lieten de anderen zich plat op den grond vallen; ik haastte mij hun voorbeeld te volgen.

Inderdaad speurden wij door het lage hout en de varens, welke aan den boschzoom den bodem weelderig bewoekerden, de witte zeilen eener eindelooze reeks opgespannen tenten. Het leek een vloot in slagorde... alleen de rechte gelederen der spitsen konden wij zien, - genoeg om te onderscheiden, hoe het kamp, in straten en dwarsstraten, in de grasvlakte was gebouwd. Blijkbaar diende het een talrijke legerafdeeling tot verblijfplaats.

Wie zouden het zijn? - vrienden of vijanden!

Op het gras lagen wij in een kring, om krijgsraad te houden. Jean Rauque, de Parijsche apache, de meest wonderlijke kerel die ooit geleefd heeft: een getemde beroepsmoordenaar! - en geen tot de heiligheid van het klooster ingekeerd zondaar heeft ooit voorbeeldiger boete gedaan dan deze brave verpleger - Jean hield zich bij den ijlenden zieke op de baar, die in extaze scheen en voortdurend onverstaanbare heerlijkheden prevelde; - wij hielpen den armloozen professor in een gemakkelijker houding; hij was niet in staat na den plot-

selingen val zich te herstellen, en het pak op zijn rug woog zwaar; - de Bulgaarsche diplomaat reinigde met een zuinig, geërgerd gezicht zijn nagels van de ingedrongen aarde; onze trouwe Pommersche bedienden hielden zich militair stram, in afwachting wat verder over hen zou worden bevolen.

Er was geen teeken van menschen daar aan den anderen kant. Wonderlijk verlaten lag het uitgestrekte kamp; men zag ook geen vlag of geen duiding van de nationaliteit der hier gelegerden, geen geluid woei naar ons over.

Zouden wij gaan kijken?

- Dat zou wel het eenvoudigste zijn, meende onze goede professor. Dit geleerde kind zag alles eenvoudig. De menschen beschouwde hij eender als zijn planten: men had ze maar op de goede manier te zien en te behandelen, dan openbaarden zij hun geheele geheim, zonder eenige moeite.

Maar terecht meende graaf Plepkow, de ervaren Bulgaarsche diplomaat, dat wij goed zouden doen eenige voorzichtigheid in acht te nemen. Kon men ons niet voor spionnen houden? voor vijanden? en ons neerschieten eer we een woord hadden gesproken?

- Ik zou wel willen zien dat men het waagde een vertegenwoordiger van den *Daily Crier* zonder vorm van proces neer te schieten! zeide ik.

- En ik zou willen zien, wie de durf had, een casus belli te provoceeren door den vertegenwoordiger van Bulgarije een haar te krenken! gaf de Graaf terug, niet zonder eenige zelfoverschatting, die hem goed stond.

- Wel, dan zijn de heeren veilig, meende de professor,

Hij kon scherp zijn op zijn manier, en de Graaf had de kleine terechtwijzing wel verdiend.

Een vergissing is echter spoediger geschied dan goedgemaakt, en ik achtte mij niet verantwoord jegens de lezers van dit blad, indien ik mij waagde aan kwade kansen.

- Welnu, hier blijven kunnen wij niet, oordeelde de professor. Dan zal ik gaan. Een man zonder armen zal zeker met vree worden gelaten.

Meteen wilde hij zich oprichten. Juist bijtijds hield ik hem terug.

- In godsnaam, professor! fluisterde ik, ge brengt ons allen in gevaar! Wanneer ze uw armen niet zien, zullen zij denken dat ge iets achter den rug verborgen houdt, een wapen of een bom!

Moedig (of misschien een beetje overmoedig?) stelde de Graaf voor: hij zou als parlementair naderen en onderhandelingen aanbinden. Het is mijn ambt zeide hij. De vier Pommersche soldaten zouden hem begeleiden, een van hen met de witte vlag: een zakdoek aan een boomstok.

Hij geleek een held toen hij dat voorstelde. - Maar wat denkt ge? Denk ge dat ik mij de primeur zóó zou laten ontgaan?

- Neen, Graaf, zeide ik. - Met alle respect: het is uw taak het woord te doen - en ik, breng u hulde voor uw kloek voorstel - mijne is dan, de witte vlag te dragen, die Amerika bovenal onbesmet heeft gevoerd en gehandhaafd.

- Bravo! kon de professor, anders de bedaard-

heid zelve, niet nalaten te roepen. Toch weet ik niet of hij de gerechte trots van een Amerikaansch burger bij die woorden ten volle medevoelen kon.

- Me dunkt, liet hij kalmpjes volgen, dan moesten we maar samen gaan. De Graaf voorop, die zal het woord doen - als daar tenminste menschen wonen tegen wie men spreken kan - dan de vertegenwoordiger der Amerikaansche pers met de omhoog geheven witte vlag, die zoo wèl zal staan in zijne handen; ikzelf, poover restje wetenschap, dat niemand hindert, zal volgen; en eindelijk komt het nog zieliger restant geleerdheid daar op de baar, gedragen door onze vier brave vrienden onder toezicht van Jean. Zoo hoeft niemand op den ander te wachten.

En na eenige wikken en wegen scheen ons dit inderdaad het beste.

Zooals de professor had beschreven, vormde zich de stoet. Het was zeer plechtig; wie ons had kunnen zien, zou getroffen zijn door de heroiek van ons troepje, dat het onbekende tegemoet schreed, vriend of vijand, met den heldenmoed, mag ik wel zeggen, der Romeinsche gladiatoren. '*Ave Cesar*, *morituri te salutant*', - deze schoone woorden komen mij in de gedachte bij de herdenking van dit tafreel!

Zonder incident doorschreden wij de boschstrook, die ons scheidde van het kamp. Reeds bereikten wij met kloppend hart de eerste tentenreeks. Er stond geen schildwacht. Wonderlijk! niemand bemerkte onze nadering, niemand trad ons tegemoet om opheldering of wachtwoord.

Sprakeloos zagen wij elkander aan.

- Verder! beduidde ik, - verder, verder moeten wij gaan. Zoo liepen we, in aldoor dezelfde volgorde, de eindelooze rechte tentenlaan af, een plechtige processie waar niemand naar keek: ik met de witte vlag, de Graaf, gereed het woord te voeren, de baar achteraan, waarop de koortslijder in extaze onverstaanbare woorden bleef prevelen. Elk oogenblik verwachtten wij besprongen te zullen worden uit een der zijgangen tusschen de tenten, of op krijgsmanstoon barsch te worden ondervraagd over het doel van onzen tocht.

Niets echter gebeurde. Onverlet bereikten wij het verre einde der tentenstraat, daar stuitten wij weder op een bosch, een smalle strook slechts van ruim-gestrooide boomen; daarachter konden wij de grasvlakte zien openliggen in het licht.

Verbijsterd hielden wij halt en staarden toe.

Het was daar, achter dat smalle stuk geboomte, een vergadering van wel duizend, wel eenige duizenden mannen! Roerloos, beelden zoo stil, stonden zij in open groepen. Uit hun midden steeg een van hout hoog getimmerde tribune, met rustige gebaren stond daarop iemand te spreken.

Die iemand was een vrouw!

Geen samenkomst van teetotallers in Hydepark kon vrediger geweest zijn dan deze drom mannen rond het spreekgestoelte. Allen, in overgegeven aandacht, zwegen.

Ook wij, - verwonderd stonden wij toe te luisteren. Nooit beleefde ik plechtiger stilte. Door de onbewogen boomen zong alleen die hooge, volle

vrouwestem naar ons toe. Zij sprak het Engelsch met een gave zuiverheid. Niet alles verstonden wij ervan, alleen één woord kwam duidelijk en telkens weer, naar ons henen, wuivende als een palmtak: ‘vrede’, - en nimmer had dit heerlijke woord schooner geklonken!

Waar waren wij beland? Welke secte van vredesapostelen had zich hier neergelaten, midden in het oorlogsterrein, om hare idealen uit te prediken? Wie was zij, die sprak; wie waren zij, die luisterden?

Die luisterden waren - soldaten! Het waren soldaten, alle; - allen droegen zij uniformen, en zooals wij een bonte troep waren van vijf natiën dooreen, zoo waren zij, bonter en talrijker, combattanten van alle natiën die elkander beoorloogden. Het leek een maskerade. Was het mogelijk dat een wonder, als ons had bijeen gebracht, zich aan hèn in 't groot kon hebben herhaald?

Hoe konden wij hier tusschen komen en ons bekend maken? Met welke gevoelens zou deze menigte ons ontvangen?!

Eén ding was duidelijk: te vreezen hadden wij niets, wij ongewapenden met onzen zieke en den hulpeloozen professor.

Mijn persinsigne had ik als een talisman op de borst gehangen, - zij heeft mij in menig moeilijk oogenblik den eerbied verzekerd, waarop een vertegenwoordiger der Amerikaansche pers ten allen tijde het recht toekomt. Neen, - hier zouden geen ontzagmiddelen noodig zijn! Zelfs geen witte vlag, die ik zwaaiende in de hand hield. Doch de hand

reiken aan deze vreemde eendrachtige schare, - hoe zouden wij het kunnen?

Terwijl wij, fluisterend, beraad hielden, gebeurde iets verschrikkelijks. Een der Pommersche soldaten - de baar hadden zij neergezet - had zijn revolver uit de hand genomen - uit vreemden angst, verklaarde hij later, om het slot na te zien. Het wapen viel... een schot knalde af...

Niemand werd geraakt. Maar de vergadering schrikte op als een vlucht meeuwen, allen, zich haastig verspreidend, zochten ongerust waar het schot vandaan kwam. In een minuut waren wij omsingeld, en schoon niemand een hand uitstak, ik verzeker u, het was benauwend genoeg temidden van die onthutste en verontwaardigde menigte! Juist bijtijds kon ik den arm van den diplomaat omlaag slaan, die naar zijn revolver greep. Twee mannen vatten hem vast, stevig, zonder hem kwaad te doen. Als in ijzeren tangen geklemd stond hij daar, de woede schuimde op zijn gezicht - een tragi-komisch misverstand, deze diplomaat, die de situatie niet begreep en zich niet voorstellen kon dat men geen kwaad met hem wilde, - alleen hem beletten, kwaad te doèn.

Toen kwam ook de vrouw van haar spreektribune. Men maakte haar plaats in den kring. Een statige, schoone verschijning was zij, - een vrouw van dertig jaar. Zij droeg het gewaad eener liefde-zuster.

Niemand had gesproken. Men scheen van hààr te verwachten, dat zij spreken, bevelen zou...

Maar de eerste die sprak, was onze goedige professor:

- *Well, my dear Miss Bright!* riep hij uit, op haar toe snellend.

En geen der mannen die rondom stonden of hij was jaloersch toen zij den ouden geleerde tegemoet trad, en, bemerkende dat hij haar uitgestoken handen niet vatten kon, hem omhelsde en schreide aan zijn borst!

Hoofdstuk XIX

Zoo had Mr. Forbes van de *Daily Crier* het gezien, en bij den dramatischen climax zijn verhaal geeindigd.

Die climax trouwens was van eigen vinding. De lezers wilden het zoo en Mr. Forbes was geen man om zijn lezers iets te ontzeggen.

In waarheid herkende Miss Helen den patient, dien zij, door den veldarts geholpen, op de verzamelplaats verbonden had toen zijn rechterarm was afgeschoten. Bij het missen ook van den anderen arm, deed ontroering haar wankelen. Doch, zich herstellend weldra, had zij alleen des professor naam uitgesproken, glimlachend in de herkenning.

Helen Bright heerschte. Zij heerschte zooals nog nimmer een koning of een regent, al ware hij van Gods genade of noemde zich zoo, te eeniger tijd heeft geheerscht. Zij heerschte door het feit zelf, dat niemand dezen toestand had bedoeld, allerminst zijzelve.

In haar karakter was niets wat haar zulke macht begeeren deed, en zij gaf zich geenerlei moeite om hare waardigheid te bevestigen, of haar zelfs maar positief, door eigen deugden, te verdienen. Op 'n dag wàs het zoo. Dit had zij zelve gevoeld, dit voelden de twee duizend mannen, over wie zij nu onbeperkt had te beschikken.

Schoon was zij. Een blonde vrouw. En de huldigende eerbied, waarmede ieder man in de kolonie zijn afstand tot haar bewaarde: daarin bestond vooral hare majesteit.

Onder vrouwen zou de eenvoud van haar wezen haar opvallend hebben gemaakt. Die eenvoud bestond hierin, dat gene harer handelingen het doel had, te behagen. Met de natuurlijkheid van een vogel bewoog zij zich en dééd; wijl zij niet zocht te bekoren, bekoorde zij. Van hare bekoring was zij zich bewust, niet van haar bekoren. Zij kende haar invloed, zij gebruikte dien waar zij er goed mee kon, maar geen gebaar deed zij om naar het overwicht te reiken, dat vanzelf zoo tot haar gekomen was.

Al deze mannen in de tentenstad hadden op gelijke wijze hare bekoring ondergaan. Zoo stond ook tot al die mannen haar verhouding vast. Zij zouden het vreemd gevonden hebben, indien daarover was gesproken als over iets waarover het noodig is te spreken. Er was geen twijfel. Ook geen ongelijkheid. Zij was voor allen dezelfde. Niemand begeerde iets van haar wat ook de overigen niet hadden, en zijzelf begreep hoe teeder deze verhouding was, tegelijk hoe vast, hoe stellig en onwankelbaar, zoolang zij zelve in gelijke maat allen haar wezen liet. Voor allen was zij, en voor geen in 't bijzonder. Geluk schonk zij door eenvoudig te wezen die ze was. Zoo bleef zij het ideaal van allen.

Er kwam even een schrik... Hoe stond Helen met dien armloozen Engelschman? Waarom ontroerde zij zoo? Menig hart had angstig geweifeld. Er was een vrees, of zij nu voortaan aan dien eenen behooren zou, en haar harmonieus bezit aan allen gemeenzaam, verloren gaan...

Zij had met fijn vermogen dit dadelijk gevoeld en tactvol haar aandacht gericht naar den zieke op de baar. Den bewusteloozen Elzasser gaf zij al haar lieve zorgen... er was niets veranderd door de vermeerdering der kolonie met eenige leden.

Omtrent het wezen der eigenaardige nederzetting trachtte de verpleegster haar patient vriendelijk in te lichten. Zij zat aan het linnen rustbed, waarop hij, gezond en verzorgd, bekwam van zijn koortsen, haar wachten afwisselend met Jean den Apache. De professor en de overigen hadden hun werk gekregen in het bosch, vanwaar kap- en zaaggeluiden overwaaiden op den luchten wind, met het vroolijk geflapper der linnen tenten gemengd. 't Zonneweer bleef. In de gebleekte luchten bouwden de witte wolken hun schuimtorens op, - even stonden ze, eer hun blinkende pracht, als kinderwerk, uiteenschoof...

Ziehier Helen's verhaal.

- Mijn ambulance, vertelde zij, behoorde tot het tiende regiment vrijwilligers van Hastings. Kolonel Wood voerde het commando. Hij, en alle officieren van zijn staf zijn gesneuveld...

Even sloot zij de oogen in herdenking, eer zij voorging:

- Met een beperkte taak was zijn troep aan den rand van het bosch gelegerd. Aan de tegenstanders, die zich tusschen de boomen onverwinbaar hadden verschanst, moest worden belet, de verbonden legers in de flank te vallen, terwijl zij slag leverden tegen 's vijands hoofdmacht.

‘'s Vijands hoofdmacht’! - wat ben ik mij mili-

tair gaan uitdrukken, - viel zij zichzelf in de rede. Let er maar niet op dat ik in rapporten spreek. Er schijnt geen besmettelijker ziekte te zijn dan militarisme... Ge weet wat ik bedoel, wanneer ik zoo, van één kant uit, redeneer.

De zieke glimlachte. Zij drukte zijn hand, die over het bed hing, en ging innemend verder:

- Er werd weinig geschoten. De ambulance had aan onzen kant niet veel te doen. Soms scheen het wel of de troepen ginds geheel uit bosch terug getrokken waren; dagen lang kon het stil blijven zonder een schot, een ritsel.

Maar toen eens een aardige jonge vaandrig zich boven de loopgraaf waagde om een bloem te plukken, werd hij met een dubbele wond naar de ambulance gebracht...

Tot op een dag men daarginds onze bewaking moede scheen. In den lichten morgen begonnen de kanonnen te knallen, - overal schoten ze onze gangen en loopgraven aan gruis; uit de zandwolken woelden zich kermende gewonden naar buiten, die wij opnamen en wegvoerden.

Welk een straf! - wij hadden soms naar werk verlangd!

Dien dag duurte 't... en den volgenden. Van dien kant, en van onzen.

Toen viel 't stil!

Wij verwachtten den aanval...

Doch de aanval kwam niet. Dien avond niet, den nacht, en den anderen morgen niet.

Onze kolonel wachtte nog. Het kon misschien een list zijn! Als onze mannen naar boven storm-

den, zouden zij met staal oversproeid worden, dat stond wel zeker.

Heel den dag wachtten wij...

Daarop, in een krijgsraad, werd besloten, op onze beurt den tegenstander in het bosch ‘stormrijp’ te maken.

‘Stormrijp’... wat 'n vreeselijk woord! Men denkt aan de lieflijkheid van vruchten, en...

Even zweeg ze en zag voor zich uit. De patient gaf geen antwoord. Begreep hij wat zij zeide? Zijn oogen schenen naar binnen te zien, en de hand, die afhing van het bed, stond zonder spanning.

Maar het meisje hervond hare gedachten.

- Waar was ik ook?... Juist! - De bedoeling was: we zouden beproeven hoe onze eigen kansen stonden.

‘Stormrijp’ maken... Twee dagen, nog eens, bombardeerden onze kanonnen. Nauwelijks een schot kregen we terug, alsof die daarginder hun munitie verbruikt hadden, zonder nieuwe te ontvangen. Of... waren zij er niet meer?

De nieuwsgierigheid maakte nogeens een slachtoffer. In 't hoofd - dood, onmiddellijk!

Aan onzen kant was het inderdaad zooals we bij hen onderstelden. Onze schietvoorraad raakte op, en aanvulling bleef uit. Onze afdeeling was het verband met het leger kwijt, dat zich vechtende had verwijderd; de veldtelefoon gaf geen antwoord meer; uitgezonden boodschappers keerden niet terug.

De krijgsraad besloot: we mochten ons niet blootgeven. Het schieten moest worden gestaakt

na eenige volle salvo's, alsof wij nog voorraad in overvloed hadden; daarna zou de wijste tactiek zijn, in langzaam tempo doorvurend, te wachten tot de aanvulling kwam.

Wij wachtten een week.

Een week in de strakke stilte, zeldzaam door een geweerschot afgeknapt, wanneer een der onzen beweging in de uitkijkposten ginds meende te zien, of wanneer een onvoorzichtigheid aan onzen kant de anderen aanleiding gaf.

Niets gebeurde... Geen bericht. Geen gerucht. Geen commando meer. Geen opdracht, waaruit kon blijken, dat onze generaals nog met ons rekenden, dat wij in verband waren gebleven met de groote legerbeweging, die aldoor, scheen het wel, zich verwijderen bleef over de grenzenlooze vlakte. Geen geluid van schoten uit den afstand raakte meer onze waarneming.

De verpleegster hield even op. - Lag hij wel goed? Had hij alles goed gevolgd? Vermoeide hem het vertellen niet?

De oogen van den patient bleven zonder uitdrukking van begrijpen. Maar haar zwijgen, ineens, deed hem leven:

- Verder! verder!

- Het wonderlijkst was, ging zij dadelijk voort: ook bij de anderen moest het zoo zijn. Waarom schoten zij anders niet door? Waarom stormden zij niet, nu zij onze ingraving vernield hadden met hun moorddadig roffelvuur?

's Nachts kroop een patrouille van ons op den buik tot aan de versperring. Geen man keerde

terug! Hun lijken zagen wij hangen, toen het licht kwam, in de prikkeldraden. Hun wonden - met den kijker te onderscheiden - waren steek- en snijwonden, en alleen die.

- Hun munitie is op! besloot onze kolonel. Wij moeten stormen.

- En als we teruggeslagen worden?

- Dan komt er geen van ons levend uit.

- Onze opdracht, met uw verlof, merkte een kapitein op, is wachten. Het was een zelfstandig, en een moedig man die het zei; niemand kon kapitein Craig van lafheid beschuldigden.

De kolonel keek hem langen tijd zwijgend aan, keerde zich om en zei, heengaande, alleen:

- Wij zullen wachten.

Wachten deden we. In denzelfden opgespannen toestand. Enkele patronen werden nu en dan verschoten om te zien of de vijand waakzaam bleef, of hij er nog wel was...

Hij was er. Hij bleef er. Hij wachtte. Schoten keerden terug.

Onze ambulance nam in dien tijd den kleinen dikken sergeant op, wiens goedige gelijkmatigheid een zoo sterkend voorbeeld was geweest; - ook de bleeke student uit Oxford, die altijd zweeg, lezende in zijn Spencer; en Bill, Bill de Bokser. Bill had zich met hoofd en armen uit de loopgraaf gerekt om eens heerlijk uit te geeuwen, naar hij zei. Midden in zijn voorhoofd trof de kogel; - het waren scherpschutters, die daar aan den anderen kant!

Het oogenblik kwam: dat we geen enkel schot meer hadden...

- Kom, we gaan er op uit en leenen wat van die daar! stelde een dwaze lange Schot voor. Hij was zoo lang, dat hij in de loopgraaf een kuil voor zichzelf gegraven had, en toch nog, boog hij de knieën niet, boven de dekking uitstak. ‘Periscoop’ noemden hem de soldaten. Negen stormaanvallen had hij meegemaakt, zonder getroffen te worden. ‘Zijn magerte’ - zoo verklaarde hij het wonder - ‘gaf geen plaats om te treffen.’

Maar de anderen ginds hadden ook niet meer. ‘Periscoop’ kon met hoofd en schouders boven den aardwal uitrijzen, neuriënd op zijn doedelzak, - men gaf hem geen aandacht en geen schot.

Den avond van den twintigsten dag besloot de kolonel tot het verlossende wachtwoord:

- In godsnaam stormen!

's Morgens zou het zijn, bij 't rijzen van den ochtend, vijf uur.

Niemand kon slapen. Gereed voor de taak, de bajonetten opgestoken, lagen de soldaten op hun vervuild stroo; zwijgend, het hoofd vol onbepaalde gedachten.

Wij, de dokter en de beide zusters, hadden onze ambulance op den ellendigen oogst voorbereid. Zieken waren er niet meer. Ver achter ons front stonden de veertig kruisen...

Het was een stille, mistdikke morgen. Tegen het dichte bosch dansten de grijze nevels, die het land uitdreef... speelsche wolvenkudden leken ze. Guur trok de tocht over het rillende, dauwnatte gras; de zon, traag klimmend achter de terreinplooi in onzen rug, smolt in een zee van bloed.

Gefluisterd het commando:

- Eén - twéé - Storm! -

Gretig, tegelijk, schoten alle onze mannen uit den kuil, rennend, bajonetten geveld, in de richting van het bosch...

Wij, de dokter en mijn ambtszuster, wij keken, doodsbleek, huiver van angst en kou om onze schouders,...

God! - wat was dàt?

Als op het zelfde commando, waren uit de donkere loofmassa ginds honderden gestalten gerezen, in den mist grooter dan menschen... maar de kleine zwarte koppen wipten daarboven uit, als zwommen ze. In een malle grimas, met vooruitgeveld wapen, renden ze op onze makkers los, wier lichamen, even spokig van beweging en vorm, dreven in den grijzen dauw.

De onzen schenen te aarzelen. Waren zij ontzet van de reuzen daar voor hen, met de kleine hoofden zwemmende boven het nevelmeer?

Maar ook de anderen, plotseling ingehouden, kwamen niet verder vooruit, - wij zagen het verwachte handgemeen niet, het duivelsch op elkander lossteken der opgehitste geweldkerels.

Wat hield hen terug? Een versperring? Dit stormen, zonder rumoer en geschreeuw van gewonden, leek nòg wel verschrikkelijker dan het vinnigst handgemeen onder machinevuur!

Toch - was daar geen geluid?

- Ik hoor iets! zei de dokter, de hand aan de oorschelp. En wij beiden, zuster Clementine en ik, wij luisterden ook.

Geschreeuw... kreten... en de lichamen, gigantisch, dansten in den mist...

Kon het... gejuich zijn?

Wie juichte?... wie had gewonnen?...

Kreten de onzen hun victorie uit, of...

Victorie?...

Onze adem stònd; met gespannen blik zagen we toe. Er gebeurde... wàt gebeurde er? Wàt...?

Dan, boven het geluid, dat een jubel leek, knalden vloekende stemmen. Ik zag den dokter naast mij, die den kijker had, de vuisten nijpen, en ineens was hij verdwenen in den mist. Nu hoorde ik ook zijn stem, die vloekte, met vele andere vloekende, wilde, barstende stemmen... uitgeschreeuwde commando's... De officieren hitsten hun mannen op, als karwatsslagen knalden hun kreten, - Lafaards waren ze! gemeene verraders als ze niet vechten dorsten... hé jongens, erop los! steekt ze overhoop!

Alles warde dooreen... drijvend in de mistzee wielde de klomp worstelende menschen her en der. Groote gestalten sprongen nu daar, dan daar... de gelederen waren verbroken... een deel scheen op te rukken - een zegekreet - ik zag de glitsende bajonetten... maar anderen riepen: ‘niet doen! niet doen!’ - daar vlamden de felle commando-stemmen der aanvoerders woedend doorheen... schreeuwen... een warring van kreet en tegenkreet aan alle kanten!

De mist rookte omhoog, - nu zagen wij, de zuster en ik, alles duidelijker. Het gevecht. Een groep had zich op het vijandelijk gelid gestort, dat in plaats van zich te weren wijd uiteen week, als

sluisdeuren... Wild sloegen de aanvallers door in de ruimte... In de flanken joegen de officieren hun manschappen aan, door die bres te volgen. - Wat was dat? Daar wierpen de mannen razend zich op hunne aanvoerders... ze juichten, vrienden en vijanden, één drom - zóó brandend-waarachtig heb ik nimmer een juichkreet gehoord! Mijn borst, ontsteld, stond stil... Ik moet iets geroepen hebben - wàt weet ik niet - iets van schrik, - of verrukking. Het was er tegelijk, beide...

En het bleef juichen daarginds... angstgillen verdronken erin... de verzoende legers, samen, offerden hun aanvoerders, drommend om hen heen, dansende, gillend, delireerend... Niets als vlammen zag ik meer - geel en rood voor mijn oogen... Een vaandel, rood, goudglanzend,... ineens was het weg... neergerukt... de soldaten van alle troepen, dezerzijds en generzijds, dansten eroverheen! - Aan het einde - ver nog in den nevel verdronken, zongen ze - zòngen! De zang schoot als een onzichtbare vogel over de rijen. Ze zongen - wat? - Een verbroederde muziek, die aanzwol, harmonie won van duizenden stemmen, en bij de derde strophe - ze zòngen, zòngen door! - was alle disharmonie, alle opgewondenheid, alle ongeduur verspoeld: - zij zongen, vereenigd, als in een kerk!...

Toen was ook de zuster naast mij, zuster Clementine, verdwenen... Later vonden wij haar. Wij vonden haar gestrengeld aan den hals van een luitenant, beiden dood, vertreden in het zand... In het prikkeldraad hingen de vermartelde lijken der

officieren... Sommigen met een enkele gave wond, die in hun waan zij zichzelven hadden toegestoken...

Als ‘helden’, op hunne wijze, waren zij gestorven!

Helen zweeg. Haar gezicht stond in extaze, of het vizioenen zag. Dan zich herstellend, hernam zij:

- Het verdere heb ik van anderen... Later...

- Schoon is het als een epos:

Ineens had het vóór hen gestaan, zonhelder. De waarheid. In die anderen hadden de stormende manschappen zichzelf gezien, als in een spiegel. - Wie waren dat? Wie waren deze uitgeputte wezens, wier oogen brandden van den honger? Hun kleeren zakten in lompen van het lijf, bemodderd, vervuild van het helsche verdoemdenwerk in de loopgraaf; - schimmen waren ze, de vrees om 't leven uit hun brein gejakkerd in de ellende van den veldtocht, van wekenlang loeren over den zandhoop naar een medemensch, die, als een haas in zijn leger zich oprichtend, onder schot komen zou. - Wat wilden ze daar? Met fanfares, met geschreeuw en barbaarsche vloeken door de bevelvoerders opgehitst, waren zij, zonder patronen meer, den dollen stormloop begonnen. Den dood in voor - het vaderland!?

Vaderland?... Aarzelend stonden zij voor elkander. Het kolkte in hunne hoofden. - Wat moesten ze? Wat wilden ze van - die ànderen? Wilden die anderen iets van hèn? Bedreigden zij elkander - waarom bedreigden zij elkander? Om het - vaderland? Een ledige vraag... Wie had dit begrip zonder zin in hunne hersens gestem-

peld?... hoe leek het verwischt en vergeten, als een dwaze droom, te dwaas, te ver om aan te gelooven! - Voor een ander vaderland stonden daar die anderen! Even verdwaasd, even verbijsterd. - Kenden zij... zouden die daar het doel van deze slachting kennen? Wie kende het? Kon, onder menschen, zulk een slachting doel hebben? en zouden menschen - god! wat van hen wèrd! - zouden zij geen andere middelen weten om zulk doel te dienen?

- Ik geef de gedachten van honderden, lichtte het meisje toe. Honderden hebben 't me verteld. Allen eender. Allen voelden zij op hetzelfde oogenblik - een vlam in hen allen - dat zij daar wezenloos voor elkander stonden, gereed hun mensch-zijn te verloochenen. - Waarvoor? zei me een, waren de Franschman en de Rus die naast me stonden mij nader dan de Duitschers en de Bulgaren tegenover mij? Leden zij niet dezelfde ellende, doolden zij niet in dezelfde verdoling als wij allen? In hunne oogen blonk de blauwe koortsvlam. Geestdrift... vijandschap... moed... was het ook honger? Officieren schreeuwden hun bevelen; zij deden hun vreemden plicht als slachters in een veekudde. Sommigen grepen uit instinct het geweer. Zouden de beesten nog eenmaal...? Tsa! Tsa!...! Menschbeesten!...

Maar zij zàgen den vijand! Zij zagen den verslagen, hulpeloozen vijand! Het hart neep, of een hand het toegewrongen had. De armen verlamden, op den grond vielen de reeds gevelde geweren. Sommigen vloekten hun tranen weg. ‘Ik heb als

een dier gekrijscht van schaamte' zei me een zachte jonge student. 'Daar - daarginds herkende ik een handlanger die met me aan de draaibank stond', vertelde een arbeider. Sommigen hebben niet mee gezongen, niet gejubeld, geen aanvoerders in hun woede afgemaakt, geen vijanden delireerend omhelsd. Hunne ziel bleef wekenlang verstild...

Een figuur was, toen zij dit zeide, tusschen de tenten omgegaan.

- Ziet ge daar dien bleeken jongen? Daar is hij weer, achter het flapperend zeil vandaan. Hij spreekt nooit. Men heeft sinds dat moment geen woord uit hem kunnen krijgen.

En allen die deze openbaring hebben ondervonden, ging de jonge vrouw voort, zijn ernstige zachtzinnige menschen geworden. Als hadden ze de andere zijde van het menschelijk leven gezien. Er is er geen die zich aan zijn taak onttrekt. Zonder wet, zonder gezag, zonder regels leven wij hier, tweeduizend sterk, en reeds maanden lang. Onze zielen zijn gebaad in den hemel.

Zij zweeg, mijmerend. Tusschen de tenten sloop de gestalte met het bleeke gelaat; verder-weg en uit den afstand klikte het korte geluid der bijlen in het levende hout.

Avondtroebeling begon te vloeien in het stille, bleeke licht.

Toen zocht de zieke de fijne witte vingers van het meisje; zijn vingertoppen bleven aandachtig rusten op den rug van hare hand.

- Hoe rustig! zeide hij. De atmosfeer is zonder verlangen. Ik geloof dat ik genezen ga...

Hoofdstuk XX

Ja, hij vond het wel een curieus wereldje, waarin hij nu was verzeild. Wat 'n copy! Ze schenen allen eender geworden, deze mannen, dieren in een kudde, en hadden iedere bijzondere behoefte verloren. Hun gemeenschap ging zoo vanzelf. Niemand commandeerde, niemand regelde; straffen of belooningen waren er niet - o wonder! tòch ging het.

Maar... hoe lang?

Welbezien toch een merkwaardig ding om naar te kijken en te wachten op de catastrophe - die niet uitblijven kon!

Mr. Forbes van de *Daily Crier* te Baltimore stond er als Gulliver onder de dwergen. Welk een aardig volkje was dat! Hoe grappig krioelden ze door elkander, bouwden hun nieuwe stad, aten hetzelfde maal van dezelfde tafels, zongen dezelfde liederen en vereerden dezelfde vrouw, die als een nimmer uit te putten manna het geschenk harer lieftalligheid onder hen allen verdeelde.

De journalist probeerde over hen te schrijven, maar hij kon niet. Hij bleek, voor de eerste maal in zijn leven, niet te kùnnen. Hij had geen feiten. Er gebeurde niets.

Wonderlijk verbaasd zat hij boven zijn papier de paar woorden aan te kijken. Wat was er met hem gebeurd?

O ja, hij zou precies den dag met hen hebben kunnen volgen, vàn dat ze opstonden met het licht, aan het werk gingen, hun maal bereidden, gemeenschappelijk rustten, onder zang en muziek, dan na

een korte middagtaak naar hunne tenten gingen om schoone kleederen aan te doen, waarna zij het verdere van den dag ieder naar zijn genoegen ontspanning of studie zochten. Vaak werden vergaderingen gehouden, gelijk aan die waarin de zwervers hen voor het eerst hadden aangetroffen, op het heldere levende grasveld tusschen de boomen. Het ging daar bijna godsdienstig toe.

Maar de winter naderde en uit de nieuwe houten stad dook de ontzaglijke kap van het vergaderhuis, waar bij slecht weder voortaan de samenkomsten zouden geschieden,

Over dat alles had Mr. Forbes kunnen schrijven, als hij 't interessant gevonden had, - doch de eene dag was net als de andere!

In zijn behoefte aan onrust, verveelde zich de journalist. Soms had hij wel gewild, dat iemand hem gevraagd had, zijn taak op te nemen in den gemeenschappelijken arbeid, en hij had zijn antwoord reeds klaar gemaakt; door herhaald repeteeren zat het vast in zijn hersens. Maar geen mensch scheen eraan te denken. Hij bleef er mee zitten. Men liet hem eenvoudig gaan, wat hij, bij gebrek aan een betere oplossing, aan vereering en ontzag voor zijn persoon toeschreef, en voor het blad, 't welk hij nog altijd de eer had, in zijn denken en bedrijf te vertegenwoordigen... zonder ophouden te vertegenwoordigen.

Hij wandelde in deze welwillende meening weleens naar het werk, bleef goedkeurend staan kijken naar het oprichten van een stijl, het leggen van binten; hij was wel zoo vriendelijk raad te geven:

‘bij ons in Amerika’ begon hij dan, - doch geen der bouwers scheen dien raad noodig te hebben of erop gesteld te zijn. Zij gingen door, eenvoudig, alsof er niets was gezegd, maakten zich niet boos, toonden geen ongeduld, ze legden ook niet uit waarom zij deden gelijk zij deden; allen bleven in dezelfde glimlachende vriendelijkheid verder werken, en de journalist had niet anders te doen dan voort te wandelen, onzeker of hij ook eens mee aangrijpen zou al dan niet. Iedermaal overwon hij zichzelf en stond weer in de onbegrijpelijke leegte.

Meestal kibbelde hij dan met den diplomaat, die zijn natuurlijk aanvulsel was geworden, zijn complement. Zij zochten elkander zooals het ijzer en de magneet elkander zoeken: - zònder elkander onverklaarbare en doellooze tegengestelden. Ook de Graaf kon er niet toe komen het vulgaire werk der kolonie te deelen, schoon hij wel meedeelde in de vulgaire maaltijden. Al had hij dit nimmer bij zichzelf uitgetheoretiseerd, al bekende hij 't niemand, en welbezien ook zichzelf niet, - evenwel was hij in zijn binnenst wezen van meening - indien dit onbewuste gevoel een meening heeten mocht - dat hij genoeg deed door zijn vier Pommersche soldaten, zijn lijfwacht, te gedoogen de hand te reiken bij het vervoer van materiaal. Met de logge vaardigheid van olifanten, hanteeren zij bijl en zaag; hoe een boom veilig tegen den grond gelegd worden moest, wist niemand zoo goed als zij. Zoo waren zij ook weldra zeer gewaardeerde leden in de samenleving, voor wie de overigen, tot verwondering van den Graaf, hun meester, meer

vriendelijkheid en gedienstigheid overhadden dan voor den geachten vertegenwoordiger der Bulgaarsche diplomatie zelf.

Evenwel, zijn sujetten, zijn *chose* bleven ze. In hun bot boerenverstand, tot nummer-serviliteit gericht in den kazernedril, kwam het niet op, dat zij in een àndere samenleving, gelijk deze, een àndere plaats konden hebben. De plooi der dienstbaarheid zat voorgoed in hun wezen geperst. In een soort verbijstering werkten zij onder al die vrije mannen, boden zich goedig aan voor de zwaarste vrachten, bleven doorzwoegen wanneer de andere verpoozing zochten in balspel of rustig samenzijn, maakten een dubbelen werkdag in de stad, wanneer de Graaf hen niet noodig had om te jagen: immers hoe zij, met hun zware handen, den dag konden besteden zonder te werken en te gehoorzamen, - daar hadden zij geen weet van. Onderling te zeer gelijk voor geestelijk verkeer - want het wrijven eerst geeft warmte en het ketsen de vonk - deden zij alles precies eender, zwijgendgeduldig als een vierspan karrepaarden. Zoo hadden zij met hun vieren en nog honderd zoo in het gelid geloopen. Zij waren deel eener organisatie en als deel alleen van waarde, - zooals een kogelreeks deel is van een draaiende as; zijzelf hadden van hun plaats geen begrip, zij lieten zich die aanwijzen.

Met hun vieren kon men hun als een enkel individu beschouwen, eerst goed tot zijn recht komend wanneer iemand anders er zich van bediende. Als vier wielen een wagen, zoo droegen zij den Graaf, hunnen meester.

Dit begreep hijzelf evenmin als zij, zoodat zij met hun vijven zich tot een volkomen belachelijk schouwspel verbonden, - waarom in de gewone wereld elkeen alleen nièt gelachen had, wijl het zoo menigvuldig voorkwam.

Niemand drong ook bij den graaf er op aan, dat hij de hand zou reiken bij het algemeene werk. En dit leek de grootste natuurlijkheid; de wereld zou veranderd zijn zoo 't anders was! Achtte hij zich gekwitteerd door den ijver zijner vier aanhoorigen? Neen, het was niet ernstig in hem opgekomen, dat er voor hem een taak, een plicht, een te kwitteeren schuld bestond. Bijwijlen alleen leek er in zijn hersens een vraag te leven... het kriebelde er als een lastig insect - en vorm nam het maar niet aan, zoodat het hem alleen onzeker maakte, zonder hem de moeilijke taak op te leggen een oplossing te zoeken voor dit vragerig gevoel. En zoo draaide de heele wereld den anderen kant uit, - alsof niet hij de schuldenaar was.

Soms, in een twijfelstemming, sprak hij den journalist aan om opheldering. Hoe was het toen ook weer?

- Amice...

- Dienaar, zei de Amerikaan afwachtend.

- Eh!... wat wilde ik zeggen?

- Je verveelt je, m'n waarde, meende de journalist, met meer amicaliteit dan bedoeld werd.

- Ik... ja... misschien is het dàt.

Waarop de Graaf ernstig peinzend weg ging, door de tenten, en de kranteman voortborduurde op het telegram, dat maar nimmer afkwam.

- Hoe was het toch mogelijk? bepeinsde Mr. Forbes van de *Daily Crier*, en de achterkant van zijn gouden potloodje bleef aarzelend staan tegen den rechtschen zijner twee middelste snijtanden, - hoe was het toch mogelijk? - hier gebeurde iets heel interessants met hem, iets wat ter wereld nog niemand had beleefd noch beschreven... ja, als hij het maar formuleeren kon... er kwamen geen woorden voor zijn pen! Zijn pen kende alleen feiten, feiten; ware feiten, of verzonnen feiten, dat bleef eender; voor dit naamlooze, vormlooze, wonderbaarlijke had zij geen naam.

En dus ontging den kranteman het eigenlijk wezen der wonderlijke wereld, waarin hij zich verdolen kwam. Niets gebeurde er waaraan zijn verstand houvast had; - hij verveelde zich onbeschrijfelijk. Nog minder dragelijk werd zijn lot, toen hij in een vleug van helderheid heel achter in z'n hoofd beseffen ging - een oogwenk maar - dàt hem iets ontging, en dat dit zeer waardevol kon zijn voor wie de gave had het op te merken...

Na een wandeling om zes tenten heen, kwam de Graaf terug.

- Amice - begon hij nogeens. - Stoor ik je?

- Geen idee...

- Luister dan eens.

Van voren af, met groot geduld, en een naïeve wijdloopigheid, omdat alles hem ernst was, begon de Graaf te vertellen hoe de wereld er tot dusver had uitgezien, welke plaats daarin toekwam aan de diplomatie, die hij de eer had te vertegenwoordigen. Daar was de regeering, nietwaar? de regee-

ring... hij wilde nu niet meer spreken van een door God gestelde inzetting, - maar de regeering was de regeering, hier viel niets tegen te zeggen. De regeering bepaalde het lot van den staat - kon amice hem volgen? - het lot van de maatschappij, als hij 't zoo uitdrukken mocht. Zoo was het hier, zoo was het ginder, in elk land was het zoo...

Met ‘hier’ bedoelde hij Bulgarije.

- Zeker! zeide de Amerikaan, met een gemelijke afwachting. En zijn potloodje nogeens drukkend tegen zijn voortanden, zag hij er uit, of hij het woord dat hij zocht, eindelijk listig gevonden had. Maar hij schreef het niet op.

- Men moet met zijn tijd meegaan, zeurde de Graaf verder, gewichtig, en niet hij zou het zijn die zich verzette tegen een zeker medezeggingschap van het betere deel des volks in de algemeene zaak - het bétere deel natuurlijk... men kon niet Jan en alleman tot mederegeeren roepen, dat zou zijn de leiding geven in verkeerde handen. Hij mocht er zich op beroemen liberaal en demokratisch te voelen, - en waarlijk, een demokraat was hij in hart en nieren, zijn Amerikaansche vriend moest hem het genoegen doen, dàt van hem te gelooven...

- Tja! zei de Amerikaansche vriend, verstrooid. *I believe in Democraty.* Hij dacht daarbij aan de wonderlijke plutocratische demokratie van zijn land.

- Waar was ik ook weer gebleven? bedacht zich de Graaf. Kop noch staart wist hij meer; ook hij zocht woorden voor dingen die zijn vernuft niet begreep.

- Die menschen hier... tobde hij verder.

Op dit oogenblik kwam een groep, de gereedschappen over den schouder, in vollen daverenden zang achter de tenten langs. Verwonderd hield de Graaf op om hen na te kijken. Wat was er met hem? Hij voelde iets van een kneep in de keel, alsof hij zou gaan snikken. Waarlijk, hij moest zich snel omkeeren om het voor den journalist te verbergen. Sinds zijn kinderjaren had hij zooiets niet gehad... wat het was, wilde maar niet helder in hem worden. Maar hij voelde een groot onrecht aan zich gebeuren: dat die anderen zoo vanzelfsprekend gelukkig konden zijn, en hij in raadselen bestond.

Alweer sprak hij niet uit; hij ging heen, terwijl de Amerikaan zonder op hem verder te letten tobben bleef op zijn eindeloos telegram. En de Graaf bedacht iets bijster zonderlings. Er knipte als een gloeilamp in zijn brein open:... àls hij ook eens werken ging?! Op hetzelfde oogenblik ging het licht weer uit: de gedachte was verworpen.
- Was het niet àl te absurd: hij, een Graaf!? Hij, 'n diplomaat! Zijn lippen trokken samen van zelfrespect; zuiniger dan ooit keek hij onder zijn doorploegd voorhoofd. Hoewel hij wel gissen kon, dat een diplomaat op dit oogenblik van deze gemeenschap niet bepaald het meest nuttige lid kon zijn, de dagen zouden komen - hij voelde het als een profetische zekerheid -.... Ja ja! Maar wat hij als een zekerheid en een heerlijkheid voelde, het vloeide weder in zijn hoofd weg, het smolt tot niets, en baloorig nam hij zijn jachtgeweer om ver-

troosting te zoeken in de eenige bezigheid die hij verstond.

Voor naïeve geesten als de diplomaat en de journalist kon de wereld maar op één wijze in elkander zitten. Hoe, daarover hadden zij nimmer ernstig nagedacht, wijl 't hun goed ging gelijk het ging. Alleen van hun persoonlijke positie hadden zij eenig, koppig vastgehouden, begrip. Dàt was voor hen het vaststaande; van daaruit konden zij redeneeren, en wijl dit, hun maatschappelijk eigenwezen, zoo geheid vast stond, stond de samenleving even vast om ieder van het beiden heen.

Galilei had voor niets geleefd.

In hun gewone doen voelden zij zich dus ook volkomen zeker, als een natuurlijk inconvenient van den toestand aanvaardend, dat zij voortdurend tegen de werelden van anderen aanbotsten. Anderen ondervonden het juist zoo en ieder gaf wijselijk de schuld aan de overigen.

Ditmaal leek de nieuwe toestand intusschen heel niet meer op den vroegeren. Een en ander was veranderd. Dat moest aan den nieuwen toestand liggen - aan hèn liggen kon het niet.

En dus waren zij beiden gelaten blijven doen gelijk zij altoos deden, alleen toch wat beverig in hun centrum. Had de Graaf het daarbij per slot gemakkelijker dan de kranteman, het kwam hierdoor, dat men een verandering eerst goed waarneemt in vergelijking met iets anders, dat nièt verandert. Dit onveranderlijke bestond voor den diplomaat in de vier Pommersche grenadiers, die standvastig bleven: een trouw gelei-gesternte, dat

hem eenigermate hield in het oude verband.

Alleen de onhartelijkheid der overige kolonisten prikkelde den hooggeboren heer. Hij was gewoon een goedig man te zijn, wanneer de wereld goed was voor hèm. Op die voorwaarde leefde hij opgeruimd genoeg, en had alles voor anderen over. Het deed hem werkelijk pleizier een vriendelijk mensch te zijn, omdat het hem genoegen deed genoegelijke menschen om zich heen te zien. Een bepaalde hinder had hij ervan, nu te bemerken hoe prikkelbaar, hoe aangenaam soms, hij geworden was, zoodat hij - wat niet in zijn gewoonte lag - er zelfs toe was gekomen na te denken over zijn ik en zijn wereld.

...Neen, de wereld was ondankbaar,... besloot hij aan het eind van zijn overpeizing.

Het spoor van een koppel patrijzen deed hem alle troebeling vergeten; ook zijn verhouding tot hazen en patrijzen bleek geen ingrijpende wijziging te hebben ondergaan.

Inmiddels had de journalist een deukje in den kop van zijn gouden potloodje gebeten. Het wilde niet. In de roerige bende die elken avond in de *Daily Crier* sensatie zocht, kende hij zijn plaats. Er gebeurde altijd genoeg om met smaak de voorstelling te onderhouden alsof er nog meer gebeurde. 't Aan de lont ontbrande Europa had in dit opzicht het vette land Kanaän, het beloofde zelf, geschenen.

En nu deze dubbele tegenslag! Eerst het verbod om naar het front te gaan, gevolgd door de neerplof in deze wonderlijke kolonie, die een hoorn van

overvloedige copy scheen, maar nu dreigde te verstoppen!

Dat het haperde aan zijn vermogen tot begrijpen, Mr. Forbes zou een beter begrip moeten bezeten hebben om het te kunnen verstaan. Zulke supposities zette hij a priori van zich af.

Dus zat hij daar zijn potlood te bederven op het telegram, dat maar niet gedijen wilde, en hij vloekte en verwenschte zichzelf, en had wel zoo'n zingende jonge kerel willen zijn als daar juist, het houweel over den schouder, voorbij kwam.

Met hoe hoogen prijs die jonge man zijn vermogen, zoo te zijn en te zingen, betaald had, - daarvan zou Mr. Forbes van de *Daily Crier* te Baltimore nimmer en nimmer eenig begrip krijgen.

Hoofdstuk XXI

Jean Rauque, bijgenaamd Jan de Steker, voelde zich niet gelukkig. Ook uit hem was de harmonie weg. Zijn ziel, als gesprongen kristal, gaf geen helderen klank meer.

Sedert zijn taak bij het ziekbed van Dr. Dreyling, die genezen en flink het lichamelijk werk met de anderen deed, afgeloopen was, zwierf hij rond, nutteloos en misnoegd. Hij wist niet meer, waar 't te vinden. Z'n handen hingen doelloos aan z'n lichaam, in meezingen en meewerken had hij geen lust.

Op een avond door den goeden Engelschen professor vriendelijk aangesproken, liep hij snikkend weg, zijn tranen verbergen in een aanval van redelooze razernij. Tot laat in den nacht zaten zijn gezellen hem te wachten. Hij verscheen niet. Toen de tent den anderen ochtend ontwaakte, vond men hem bezig, als altijd, met de thee en de chocolade, als was er niets gebeurd, en het behendig optreden van den professor voorkwam dat de Amerikaansche kranteman, wiens eenig heil in veel woorden lag, hem opheldering vroeg.

Verder dien geheelen dag bleef Jean zwijgen. Lijdelijk deed hij zijn werk, als een meisje zoo zacht en geduldig, maar zijn mond stond in kramp genepen en uit zijn oogen lichtte een schichtige glans.

Zooals wel vaker, kwam Helen in den schemernoen aanloopen voor een wandeling met den professor; zij legde in 't voorbijgaan haar lange fijne hand even om Jean's donkere hoofd, begeerende

hem te troosten. Maar het meisje zag niet, hoe zijn geheele wezen daarbij veranderde, alsof een groot geluk opeens begon te stralen uit zijn ziel.

Levendig stond hij dien avond voor zijn deel aan de gesprekken, speelde schaak met den Elzasser, die hem dit spel in zijn ziekte had geleerd, doch plotseling viel hij in een starre mijmerij bij het huiskeeren van den professor. Helen was niet meegekomen. Even later herstelde de Apache zich. Hij deed zijn best in het gezelschap gewoon te doen, tegelijk zich wel bewust dat die inspanning zou worden opgemerkt.

Op z'n stroo, trachtte hij over zijn toestand na te denken. Zelden in z'n leven had hij zich moeite gegeven na te gaan wie en wat hij was. Al zijn handelingen ontstonden tegelijk met z'n impuls om te handelen. Den tijd in de loopgraven, den tijd daarna, toen hij zijn zorgen wijdde aan de kameraden in 't gevecht en in de wildernis, had hij als iets lieflijks ondergaan, iets wat ook hèm goed deed; tot een vergelijking met zijn vroeger leven was hij daarbij niet gekomen. Ook thans vond geen klaar inzicht over zijn nieuwen toestand plaats onder zijn lagen vogelkop. Er broeide niets anders dan een dringend begeeren: die vrouw!

Z'n nagels beten in het vleesch zijner handen. Hij wist: dit mocht niet, en hij wist waarom. Zij behoorde aan de geheele kolonie... in elk geval was hij niet de man aan wie ze denken zou!

Onder het dek rukte hij zich om. - Waarom had zij haar hand op z'n hoofd gelegd? Op zijn schedelhuid brandde 't... of waar haar vingers, haar pols

geraakt hadden, een vurig teeken was geschroeid.

Besefte zij iets van zijn verlangen?

Zij kon met haar stille oogen diep in iemands wezen zien, dingen radend die een ander voor zichzelf nog niet had willen bekennen. Wist zij, eer hij zelf het wist, van zijn verlangen?

Waarom deed zij zoo?

In het nachtgrijs onder de witte tent staarden zijn oogen. Tocht huiverde over het grondzeil, het losse stroo ritselde. Zijn oogen donker drukkend in den gebogen arm, zag hij verre dingen...

Hij zag den buitenboulevard, waar hij vroeger had gezworven... zijn geslenter met ongure kameraden langs de kroegen, waar zij dobbelend absinth dronken tot de schemer viel. In kleine, walmende estaminets beloerden zij elkanders avondplannen, broeiden zij samen over hun afspraken voor den nacht.

Er was een meid geweest die hem hield onder de macht van haar hartstochten: Estella. Estella zag hij nu voor zich: blond als koren was ze, en vol van vormen. Zij was de eenige blonde. In haar oogen lichtte een electrisch schijnsel, zij kon naar hem zien dat alle zelfbeheersching uit hem wegduizelde. Dan ranselde hij ze, omdat ze mannen meetroonde, - waarvan zij samen leven moesten; en menigkeer, wanneer hij in een louchen nacht haar minnaar-voor-een avond beslopen, beroofd, uitgeschud, de trappen afgeworpen had, ging hij tegen hààr te keer als een driftig dier... dat ze hem bedróóg met de kerels die ze naar huis lokte.

Eens hadden zij samen een bezoeker moeten

worgen: - een reus, te sterk voor hem alleen. Bijna was die meester van den toestand gebleven, - had Estella haar jongen niet geholpen den klant de keel toe te nijpen. Toen zij hem ontkleedden om hem, naakt, naar de Seine te vervoeren, bleek hij een worstelaar, met den prijs van tienduizend franken in den zak. Over dien buit maakten zij twist, den heelen nacht door... nadat het werk was gedaan, weigerde zij zich, mokkende naast hem in het bed, dat hij gèk werd van verlangen.

Ja, hij wist nog alles. Hoe zij hem sarren en treiteren kon, hoe zij genoot van zijn beestelijke onderworpenheid, wanneer hij jammerlijk smeekte en dwong om haar overgave. Dien nacht bleek hij de sterkste, - een pols had zij gebroken in de worsteling. En vóór hij de deur uitging, had hij haar gestompt en getrapt, dat haar mooie gezicht gezwollen was en rood van tranen.

Nimmer, nimmer had hij zich kunnen vasthouden wanneer de dolheid woelde in zijn kop! Hij voelde 't zoo stellig: op een bepaalde plek, in zijn achterhoofd, daar was iets dat niet wèg wilde, dat liet zich niet door denken, door drinken, door goede voornemens wegwerken. Baloorig gaf hij dan zijn warsen kop den zin... wat viel er tegen te doen!

Wanneer het eenmaal, door toegeven, was verwonnen, de ‘knoop’ zooals hij het noemde, uit z'n hersens wegtrok, dan kon hij sentimenteel worden als een kindje. Hij kocht gouden ringen voor zijn meid; - hoe vertroetelde hij haar met lekkere kostjes, meegebracht van den patissier, of kocht boeketten met roze lintjes! Onhandig als een

schooljongen bracht hij ze voor haar mee. ‘Daar’ zei hij, en zijn hand, achter den rug vandaan, duwde haar de bloemen toe. ‘Verdomme pak dan an!’

Met een zoen was hij soms voor een dag gelukkig; daar liep hij over na te droomen zonder aan iets anders te willen denken... met een zingende herinnering in zich, zwierf hij naar het Bois de Boulogne, bezag nieuwsgierig de nimfjes en de fonteinen, trok lieve lachjes tegen de zuigelingen, die met hun nounous in het zonnetje zaten. Aan eten en drinken dacht hij niet meer, den langen ochtend en middag niet: maar één ding zat in z'n hoofd, en al weer of het een ‘knoop’ was, voelbaar in z'n hersens, iets dat er niet uit weg wilde, - maar 't leek groot en heerlijk, iets zoets en geurigs scheen ervan uit te gaan, dat hij proefde in de keel...

Stond hem zulk geluk nu weer nieuw te wachten? Zou hij dàármee tevreden kunnen zijn?... Donkere dingen kolkten in z'n kop, die verdoken lag in de naakte buiging van den arm. Als een droomer in vizioenen, schudde hij zich, rillend. Hij wist wel. Hij wist wel hoe woest hij zijn kon in z'n verlangen naar zulke zaligheid...

En weder zag hij zich gaan, zijn lichte hoofd geheven in de zon... Veeleischend, overgevoelig, kwam hij na zoo'n dag van geluksdroom bij Estella terug. Een enkel verkeerd woord, niet dadelijk beantwoorden van zijn liefkozing, een andere stemming in hààr, vernielde op het oogenblik zelf zijn gouden zwijmeling. Zij moest alles doen wat hij

verlangdc, raden zijn gedachte, opgaan - wàt ook zijzelf dien dag ondervonden hebben mocht - in zijn belevenis van heerlijkheid. Veeleischend was hij als een moloch - het monster dat hij in den bioscoop vertoond had gezien - met iederen hap van zijn geweldigen vlammenden bek verslond het levende kindertjes. Hij kon in die stemmingen uit elkander springen als een hittige glasbol. Dan sloeg hij den boel kort en klein... de blonde Estella schuilde voor hem weg, gierende van angst.

Wat ritselde? Een rat woelde in het stroo; met een vlugge hand greep hij 't beest, neep het den kop in en gooide 't verwenschende weg. Vervloekt! wat beet zoo'n kreng. Maar het incident vloeide dadelijk uit zijn gedachten, en er was weer dat àndere...

Deze vrouw... Deze vrouw wilde hij hebben! Niets anders zag hij meer in de zwarte holte van zijn kop. Hij zag haar oogen, donker en stil, haar rond, bleek gezicht binnen 't vroolijk-buigende blonde haar; hij zag haar bewegingen in het strakke verpleegsterslinnen, hare slankheid van de voeten uit, terwijl ze liep. Op haar gezicht bloeide de innige zachte ernstige lach, haar stem in zijn ooren halucineerde alle vriendelijke woorden die zij hem had toegesproken, terwijl zij samen den Elzasser verpleegden vele weken lang. De zon scheen, de tenten flapperden in de wijde frischheid...

Maar in zijn bedompt achterhoofd brandde als een stigma de vorm van haar hand, de hand die zich had gebogen over zijn haren... de vingertoppen schroeiden op den rand van zijn rechteroor,

en het was een bànd achterom boven zijn nek... die hand làg daar nog, hij voelde 't duidelijk, en drukte als een brandijzer...

In de tent bleef alles rustig. Zacht neurde in zijn nabijheid de regelmatige uit-en-in-adem der vier Duitschers, naast elkander in 't gesneden bies genesteld, dat hun voor slaapstroo diende. Eén lachte er in zijn droom en wentelde zich om. Jean zag den bonkig-gebeenden slaapkop in het grijze duister naar zich toegekeerd, de haren over de oogen, de mond in een ruime grijns. Hij voelde iets als rassenhaat - èn de schaamte daarover.

Van de vier andere mannen was niets te zien. Maar hij stelde ze zich voor: den professor, den Elzasser, den Amerikaan en den Graaf, die de verdere helft van de tent besloegen: de professor in de gestreepte reisdeken gewikkeld, waarbij hij elken avond gedwee hem hielp, de Elzasser met zijn mager denkgelaat, - nimmer kwam er vreugd over glanzen, aldoor staarden zijn oogen lichtloos en genepen naar binnen om het verleden te doorgronden, dat verborgen lag in de onwillige hersenen. De kranteman had uit zijn vliegmachine twee waterdichte jassen gered, die hij en de Graaf als dekens gebruikten.

Het werd al koud op den grond; 't zou tijd worden voor het winterkwartier... En even zag Jean voor zijn oogen het opgewekt werken van al die mannen, het oprichten der stijlen en den vroolijken slag der primitieve hamers.

Hij begreep die opgewektheid niet meer. Razend jaloersch voelde hij zich op die kerels worden, als

kwamen ze uit een andere wereld... de zon lag over hun gezichten als over een spiegeltje, ze verstonden elkander: zonder woorden, - want ze verstonden elkanders talen niet! Hij, sinds de zieke genezen was, voelde geen lust tot den arbeid. Ook hij had maar liefst gewild dat een ander hem aanzette: ‘Kom Jean, pak aan, jongen!’ - misschien was hij dan gemoedelijk met de overigen meegegaan. Maar nu dacht hij: het kon ook even goed anders. Iemand die hem commandeerde zou hij misschien een handigen tik voor den neus geven, dat het bloed eruit straalde - hij kon bijna naar zoo'n reuzemep, waar hij vroeger beroemd om was, verlangen...

Neen, zooals 't was, wist hij met z'n lichaam geen weg. Wat 'n ellendeling was hij geworden! Z'n zin stond naar niets meer, z'n handen bungelden leeg naast z'n slenterend lijf; hij stond soms, als een lummel die er niet bij hoorde, een halven ochtend toe te kijken bij het reppen der anderen, hunkerend om mee te doen aan het lekkere omhakken van zoo'n dikken stam, het opzetten van sparren en binten; - brandend van afgunst stond hij er bij, - wijl hij immers niet kòn! Nooit had hij iets uitgevoerd waartoe een ander hem aanzette, - dan verdomde hij 't. Alleen wanneer hij zijn eigen lust volgde, kwam hij tot iets, en dan moesten ze hem niet te na komen! Met anderen samen kon hij niets. 't Was of alle pleizier in de taak dan uit hem weg zakte.

Kreunend lag hij met zijn verwrongen gezicht in den gebogen blooten arm. Beest die hij was! -

Hij wilde die vrouw! Hij wilde die vrouw... Niets anders was er duidelijk in zijn donkeren kop. Uren en dagen hadden zij samen gezeten aan het bed van den zielszieke, als een slaaf kon hij toen werken voor hen - voor hèm immers óók!... maar was 't niet om hààr vooral? In een zoete onderworpenheid ging hij zijn gang, - hij zag zichzelf hier in den donker, hoe hij toen geweest was en welk een heerlijkheid hij gevonden had in die vrijwille dienstbaarheid. En ze hadden daar gezeten, speelkameraden, glimlachend tot elkaar, zonder veel te zeggen. In haar manieren, met haar stille lange handen, met den ernstigen glans over haar oogen, leek zij een veel oudere, een wijzere. Al wat zij deed was zacht en goed, iedere van hare bewegingen leek wijsheid en evenwicht.

Uit een vriendelijkheid, waarvan zij geen ophef maakte, een natuurlijk uit haar vloeiende beweging, onbewust als een ademtrek, had zij hem wel de hand gedrukt, of den arm op zijn schouder gelegd, wanneer zij tot hem sprak en hem drong, toch rust te nemen. Waarom had hij toen niets gevoeld van dat brande in zijn lichaam, waar hare hand het had geraakt: Waarom leefde hij toen verder, zonder verlangen, als ging die vrouw hem als vrouw niet aan?... een engel was ze toen wel, in wier nabijheid hij zonder begeerte vertoeven mocht, - een engel zooals ze met witte zwanevleugels tegen een blauwen hemel stonden op het bidprentje, dat de pastoor hem gegeven had bij zijn eerste communie!

Wat was er dan veranderd?

Daar tobde hij over. Waarom tobde hij daarover? Werd hij misschien deugdzaam? 't Was om te stikken: hij, Jan de Steker, deugdzaam!...

Maar in het denken van z'n kop zat het vast... ja 't wàs weer zoo... zooals het altijd vast zat, daar, op dezelfde plek boven zijn halswervels: de knóóp...! Hij wìlde haar. Als dat zoo was, moest het wel. - Moèst. - Niets was daar aan te doen. En waarom zou hij?... uit vrees voor wie zou hij laten wat hij verkoos te doen?... haar vragen - haar meelokken naar een stille plek, - en wanneer ze niet wilde...

Wie roerde daar? - Hij richtte zijn luisteren... Wat was dat voor geluid?

Daar in de grijze duisterte zag hij den nog altijd grijnzenden kop van den droomenden Duitscher, de open mond die gesnurkt had, de zware plooien van zijn weldoortimmerd bakkes...

In een aansissende haat hief Jean z'n vuist, - die op hetzelfde oogenblik neerkwam midden in het gelaat van den slaper.

Schielijk vluchtte hij uit de tent, het bosch in...

De vroege houthakkers vonden hem gedwee slapende tegen een boom.

Hoofdstuk XXII

Toen Jean later dien dag den goedigen Duitscher met den uitgezwollen lip ontmoette, duwde hij hem zijn zakje tabak, het kostbaarste wat hij bezat, in de hand en liet hem verbaasd staan.

Daarmede was tusschen hen de zaak afgeloopen.

Maar de apache vond geen rust. Zonder een woord van verwijt, met zijn effen vriendelijk gezicht, had de professor zoo vreemd hem aangekeken, dat Jean van schaamte kromp. Tegelijk brandde in hem de felle begeerte, ook dien Engelschen braverd het gladde gelaat te bloede te slaan! Hij benijdde hem z'n rust en voelde in deze sprakelooze gelatenheid een wrang verwijt. Tranen sprongen uit zijn oogen, haastig zocht hij wat te doen: vóór de anderen kwamen, was hij alweer weg.

Een verschopte moest hij wel zijn! Een misdadiger, onwaardig onder zulke goede menschen te leven. In zijn zelfverwijt verachtte en benijdde hij hen tegelijk. Langs de kanten van het kamp schooide hij rond, de keel toegeschroefd van spijt. Een niet te bepalen verdriet drong de tranen naar zijn oogen; als in een mist van ellende voelde hij zich loopen.

Tegelijk was in zijn hoofd zeer vast het besef van z'n gelijk. Wie kon hem zijn leven voorschrijven? Waarom stoorde hij zich aan hen? Op zijn tijd was hij goed en lief geweest, toen hij daar zin in had. Hij had nù zin anders te zijn. Wat 'n kalf was hij eigenlijk geweest: eerst in de loopgraven... als een meisje had hij ziekenoppassertje gespeeld! Was hij dan geen kerel? Och, - wist hij er iets

van waarom 't zoo met hem was, ànders dan vroeger? Wat maalde hij om waarom? - nooit had hij met waaróms en hoe's zich bezig gehouden. Wat was, wàs. Toèn had hij lief kunnen zijn, een vent om zelf sentimenteel over te worden; op dit oogenblik kon hij 't nièt. Er was iets veranderd in hem, dat moesten ze nu ook maar goed vinden. In ieder geval: hij verdòmde 't anders!

Toch bleven de vragen in hem stijgen. Kwam dat nu door hààr? Door hààr? - Wijven was altijd - de pest!... Zonder die vrouw zou zijn wezen in rust gebleven zijn, hij had kunnen werken met de anderen in het bosch, kunnen timmeren en zagen, - hij had zijn zwarte gedachten weg kunnen hameren op het versche, levende, spettende hout! - Waarom ging hij dat niet nòg doen?

Hij nam zich voor zijn onlust te overwinnen, - tegelijk zeker dat dit tòch niet kunnen zou, en keerde zich naar den kant waar het bosch klonk van de reppende bezigheid der duizende mannen.

Toen bemerkte hij Helen, die met den professor te praten stond, hij school haastig weg achter de struiken, een loerend verholen roofdier. Uit de drukplek onder zijn schedel vloeiden zijn hersens vol van grimme, zure haat. Hij zag haar staan, ernstig, stil als altijd, sierlijk rijzende in haar eenvoudig verpleegsterslinnen uit de fijne enkels, en zij scheen zoo rustig, als waren al hare wenschen vervuld.

En het kwam hem voor, dat hij óók eenmaal zoo schoon en rustig geweest was. Nu ja, men had hem een boosdoener genoemd, de politie beloerde hem, bij de geringste fout zat hij in 't enge vaste

hok. Maar dat maakte hem niet ongelukkig. Het een behoorde bij het ander, vossluw was hij... alle kameraden leefden zoo. Het aanhoudend opgejaagd worden werd een heerlijkheid, een lust, wijl het de vrijheid voelbaar maakte, wijl het de sluwheid sleep, wijl het triumfen gaf van slimme overwinning op de vervolgers. Nog lachte hij er om! Wat konden ze in dat dieven- en repaljebestaan een genot hebben in hun spot op de gefopte bajes! Als er weer een uit de handen van den onderzoekingsrechter kwam, die hem niets maken kon, - ze vierden zijn thuiskomst in een gloeiende fuif, met drinken en dansen. Gewoonlijk liep het in een vechtpartij uit... de messen gleden vanzelf uit den zak... maar ook dit vechten, was het geen genieten? Zij deden het immers uit hun natuur, wijl 't hun verhitte bloed verheugde! Zoo, eenmaal, waren ze. Geen mensch begreep daar iets van die hun bestaan niet medeleefde.

En daarna, in de kolking van den oorlogsmoord, terwijl ieder walgde van zichzelf, vond hij zijn volkomen vrede. Zóó blijde harmonie doorbeefde zijn ziel, dat zij er goed en zacht van werd; zij was een engel onder duivels. Ook daarin volgde hij zijn natuur, aan niemand rede of rekenschap vragend; - in vredestijd zou hij onder discipline een woeste rekel zijn geworden, bijtend in zijn breidels, in minder dan een maand rijp voor het vuurpeleton. Maar de discipline vroeg, daar in de loopgraaf, een ontlaaiing zijner eigen bloedige driften. In den stormloop rende hij allen vooruit, vrijwillig bood hij zich aan voor gevaarlijke sluipexpedities, wanneer

schildwachten nachtelijk moesten worden gekeeld, wanneer een gevaarlijke batterij machinegeweren bekropen en ontredderd worden moest.

Het gelukkig evenwicht waarin hij toen leefde, maakte hem teeder voor de zieken, de hulpbehoeftigen. Geluk, peinsde hij, dat was rust. Dat was evenwicht tusschen willen en doen, of het willen op sluipmoord zich richtte, op gluiperigen diefstal, op het uitschudden van argelooze minnaars, die een vrouw tot haar obscure kamer hadden gevolgd, - dat maakte geen verschil.

En nu was hem dat evenwicht ontvallen! - Zou zij daar er iets van weten? zou zij 't vermoeden? Als een duif zoo eenvoudig scheen zij wel, niets wat ze deed stoorde de gelijkmatigheid van haar wezen. En hij, achter zijn struik, met loerende begeerte omsloop hij haar, een wolf die aanvalt uit de wildernis...

Hoe haatte hij haar om zijn liefde!

Twee mannen, die een paal droegen, ritselden achter hem in 't gewas. Jean had nog even den tijd uit zijn schuilhoek te springen en op de opene plek zich een houding te geven.

- Hé, help eens! riepen ze hem aan. 't Is een vracht!

Zonder aarzelen greep de apache toe, zette zijn dunne lenige schouders onder het midden van den balk, helpende te torsen tot in het veld waar gebouwd werd. Even ondervond hij de heerlijkheid van het werk. Zou hij daar blijven en doen wat allen deden? Het zou hem afleiding geven, rust misschien wel...

Maar toen hij, tegelijk met de anderen, de balk van den schouder smeet: - één-twéé-hùp!' - had hij er meteen genoeg van.

Heengaande, keek hij niet meer om.

De mannen lachten hem wat vroolijks achterna.

Het was late namiddag geworden, de zon stond al rood in de takken. Er loeide even een fluitje, en de meeste mannen legden het werk stil. Bij groepen gingen zij naar huis, Jean hoorde ze lachen en praten. Door het bosch kwam hij in een gerooide plek, waar hij zitten ging op een opgewoeld stuk aarde, het gezicht naar de roode zon.

Hij dacht aan niets. Achter in zijn lagen vogelkop drukte de vreemde plek, alsof daar iemand zijn vinger hield, maar ternauwernood merkte hij 't meer op.

Een koor zong uit den afstand; het was plechtig en stemmend; even verstilde 't... toen deunde 't weder aan in de stille atmosfeer...

Wat lichtschemerde daar door de masten van het bosch?

Wie droeg er anders lichte kleederen, dan...!

Zonder bedenken, ineens zeker wat hij doen zou, sprong hij op, liep het hout in en stond voor haar.

Het meisje glimlachte. Zij stak hem de hand toe.

- Dag Jean!

Wat wilde hij nu doen? Beteuterd, een bestrafte jongen, stond hij voor haar.

- Geef je me geen hand? - Wat is de avond mooi vind je niet?

Hij wist geen woorden. Tranen vloeiden naar zijn oogen, hij verborg ze niet, hij liep niet weg.

Toen zeide hij, schor:

- U deed beter niet alleen in het bosch te gaan, er zijn wolven.

Het meisje lachte.

- Voor wolven ben ik niet bang, Jean. Eer ben ik bang voor mannen, die me geen hand willen geven.

Zijn lippen beefden.

- Waarom plaagt u mij? vroeg hij, eerlijk.

Zij scheen te begrijpen wat in hem omging. Vertrouwelijk nam zij z'n arm:

- Laten we nu samen de wolven tegemoet gaan. Dan kan jij me beschermen.

Woest rukte hij zich los.

- Pas op! dreigde hij. Wat wil je van me?
- Je moet beleefd zijn, Jean!
- Beleefd? - Waarom?
- Omdat je een Franschman bent.
- Bah! - En jij 'n vrouw, zeker.
- Misschien, gaf zij rustig en eenvoudig terug.
- Maar hier zijn we kameraden immers?
- Dat kon een reden temeer zijn. Zij glimlachte.
- Wat zouden we moeten denken van een onbeleefden Franschen monsieur.
- Denk wat je wilt! viel hij wild uit.

Dan, geschrokken van zijn eigen ruwheid, knakte hij op de knieën, greep hare hand, drukte zijn lippen erop.

Ineens voelde het meisje een felle beet in de vleeschdikte van haar duim. De apache sprong op en vluchtte.

Zij riep niet om hulp. Zwijgend ging zij naar het kamp terug, waar zij niemand sprak van hare ontmoeting.

Hoofdstuk XXIII

Gebonden aan een stijl in het voltooide gemeenschapshuis, wachtte Jean Rauque de apache zijn vonnis.

Twee dagen later, toch, was het gebeurd.

Het meisje had geen verandering gebracht in haar gewoonte, buiten de tenten tegen het avonden te gaan wandelen. Daar was hij haar gevolgd. Zijn brute vuistslag viel midden in haar wit gezicht; tegelijk lag hij met haar op den grond...

Maar een schaduw - voelbaar - stoorde hem...

Een man zonder armen stond daar, wiens weerloosheid hem ontwapende. In zijn donkeren kop brandde alle hartstocht tot asch weg.

Beide mannen zwegen. En vreesachtig onder den stillen blik van den armlooze, strompelde Jean achteruit; snel zich toen omkeerende, vluchtte hij in het bosch om zich te verbergen.

Nu, in z'n alleen-zijn, zag hij alles terug. Wat werkten er voor dingen in hem, dat hij zich zoo schaamde! Gemakkelijk had hij den Engelschman ook z'n pats kunnen geven, die hem weerloos maakte, evenals de vrouw op den grond. Vroeger zou hij geen seconde hebben getwijfeld.

Hij kon er niet meer tegenop. Den volgenden dag was hij zelf zich komen aanmelden, ziek en ellendig, ongewis waar hij zijn moest, want het kamp had overheid noch bewakers. Door gras en struiken gedekt, sloop hij tot aan zijn eigen tent; daar merkte de Graaf het eerst hem op, die zijn trawanten bevel gaf hem vast te grijpen.

De apache had niet anders verwacht. Hij had niet anders verwacht dan dat hij gegrepen worden zou en opgesloten - zoo lag het in den natuurlijken loop zijner voorstellingen. Toch bleef er iets als verbazing in hem, dat het ook hier gebeurde.

Van alle kanten kwamen de kampbewoners toegeloopen; geruchtig en bewegelijk in hun woede. Sommigen dreigden bijlzwaaiend hem te lynchen; zij drongen dicht bij hem, er werd aan zijn armen gerukt, zijn rug zwikte onder stompen en slagen; hij was een onwezenlijk ding midden in den tierenden optocht, die door de tentenstraten heen en weer slingerde, ongedurig, zonder een doel, - alleweeg de mannen, de mannen van hun werk, van hun huisbezigheid, van hun gesprek en hun wandeling toelokkend. Scheldende stemmen maakten zich los uit het vormloos gedruisch boven den drom; vuisten, dreigende werktuigen, werden gezwaaid, en met moeite weerhouden; er waren telkens worstelingen in zijn nabijheid; overredingen, waarschuwingen, gonsden door de groepen; - het verhaal, telkens aan de nieuwkomenden, wat hij bedreven had, en wat het wijste zou zijn met hem te doen.

Hij schaamde zich toen niet meer. Alles was gewoon. Alleen diep-ellendig voelde hij zich, van honger en van nachtkou, van de mishandeling, als een ding door de menigte te worden verder geduwd. Waarom had hij niet zelf het einde gezocht? Waarom leefde hij nog? Wat had hij gehoopt, dat hij den nacht was blijven overleven? En wat gingen ze nu doen, - waarom sloegen ze niet dade-

lijk hem neer met hun bijlen, met hunne vuisten?

Hij had beproefd te spreken. Even, als een dronkeman die opgebracht wordt, stond hij stil; de mannen die hem vasthielden hijgden uit. Een gesis ging uit de menigte: men zou luisteren. Toen beproefde hij te zeggen:

- Sla me dood! - sla me maar dood!

Zijn lippen bewogen zonder geluid te geven. En van achter, die niet wisten, drongen schreeuwende aan: gerukt, opgeduwd, beleedigd, getrapt, met stukken hout en gereedschap gesmeten, was hij niet meer dan een verworpen vod, zonder wil, zonder stem.

Eindelijk vond hij hier de veilige zekerheid; vastgebonden in het nieuwe, goudwitte huis van versch-gevelde stammen, bleef hij alleen en wachtte.

De mannen met koorden ziende, had hij gevraagd, hem niet te binden. Waartoe diende 't? En hij kon het niet verdragen. Wegloopen zou hij immers niet!

Even aarzelden de vier Duitsche knapen. Maar hun meester verstond het niet anders. Jean's polsen en enkels omsnoerden zij met veilige touwen, die zij vervolgens vastlusten aan den witten paal midden in het wijde huis. De gevangene kon zich nauwelijks meer roeren. Zoo bleef hij alleen.

Hij bleef alleen den voormiddag lang. Men scheen er niet aan te denken, hem eten te brengen, niemand leek zich om hem te bekommeren. Al zijn energie - hij wilde niet zwak schijnen wanneer iemand binnen kwam - spande hij om zijn bezinning te bewaren.

Buiten bleef de menigte gonzende bijeen. Dat was om hèm. De bijlen in het bosch bespitten niet meer het weeke gele hout, geen hamers mepten met spitse slagen de houten pinnen in de balkverbindingen. Men hield zich met hem, alleen met hèm bezig.

In zijn touwen hing hij en luisterde. Zonder einde, zonder einde scheen de beraadslaging. Soms schoten enkele stemmen los uit de roezemoes in de dunne lucht, kreten om wraak of van maning: hij kon ze onderscheiden aan den klank. Woorden verstond hij niet. Er was dreigend gegrom op sommige oogenblikken, dan zakten de geesten weder kalm; hij hoorde nauwelijks een geluid, langen tijd, en eindelijk niets meer... De stilte lag wijd-open om hem heen.

De deuren gingen vaneen, en in het lichtvierkant zag de gevangene vier mannen binnen komen, die het onzekere doen hadden van menschen, wien een singuliere taak is opgedragen. Hun linksche plechtigheid leek den gebonden man iets om over te lachen. Ironie glansde over zijn oogen, zijn mondhoeken vonden de minachting terug.

Hij kende hen niet bij naam, maar hij meende wel te weten, dat de gezanten mannen van aanzien waren in het kamp. Het plechtig-open gnomenvoorhoofd van een hunner, verhoogd door een half-de-kruin kalen schedel, blonk blikkerig in het licht.

Zwijgend namen zij hem de touwen af, hem toen duidend, tusschen hen in te gaan. Zoo, met hun

vijven, bereikten zij weder de deur. Bij 't opengaan, sloeg het gudsend licht van de witte middagzon Jean's oogen dicht, zijn hoofd duizelde van het draaiende bloed.

Hij had iets verwacht van een algemeene woedeuitbarsting opnieuw, zooals het in zijn land gebeurde, wanneer een misdadiger voor de jury werd gebracht. Doch niemand uitte een kreet. Dezelfde plechtigheid van de vier statige mannen, was onder hen allen, die buiten te wachten stonden.

Men liet hen vijven doorgaan; daarna volgde het geheele kamp in een verstrooide trage massa.

Het gemeenschapshuis, dat als gevangenis had gediend, stond kort onder het bosch; met de andere huizen, wier bouw nog onvoltooid was, omsloot het 't levendig-groene weitje, waar Jean en zijn makkers de eerste maal de groote vergadering hadden gezien. Naar het midden hiervan richtte zich de zwijgende optocht.

Voor den gevangene was daar een bank neergezet. Hier zat hij alléén binnen de ijlte van een wijden kring mannen onder den openen hemel. De meesten hunner hadden ruige baarden, de armen bloot voor het werk. Ernst stond in hunne belichte gezichten; binnen hun zwijgende drom voelde Jean zich vreeselijk klein geworden, alsof hij was ingekrompen, een onwezenlijke nietigheid in de wijde blauwe hemelruimte boven het cordon dier tweeduizend plechtige mannen.

Eindelijk schreed een hunner naar voren. Hij moest een aangewezene zijn, want allen spanden hun aandacht op wat hij zeggen zou. Peinzend liep

hij tot de bank, waar de beschuldigde zat, zóó dicht bij, dat Jean alleen zijn borst meer zag, bloot in het openkierend hemd.

Toen de man begon te spreken, waagde Jean het, op te zien. Zijn dadelijk weer zinkende blik hield de even gevangen verschijning vast van een hoogen blonden kop, de lange baard al grijzend over de bloote, geteekende hals.

- Kameraden! -

Na dit eene woord pausde de spreker een oogenblik, of hij zich rekenschap zocht te geven van de hen allen verbindende beteekenis van zijn aanhef. En allen voelden de beteekenis mede; het zwijgen, door aller wil gebonden, leek dieper geworden, - als een zee die in stilte verstoken staat onder den blauwen rustigen hemel.

- Kameraden! hervatte de spreker, - wij weten wat is gebeurd. Waarom wij hier staan als rechters. - Even hield hij nogeens stil, als om dieper bezinning.

- Met de mogelijkheid dat dit eenmaal zoo komen zou, hadden wij niet gerekend. Op rechtsplegingen waren wij niet ingericht. Gevangenissen hebben wij niet gebouwd. Geen rechters aangesteld. Geen jury's gekozen. Wij bezitten geen bewakers der algemeene orde. Wij maakten geen geschreven wet.

Jean hoorde de stem ophouden, hij dorst niet te zien. Onmiddellijk begon ze, dichterbij naar 't leek. Ze sprak hem rechtstreeks toe:

- En wij allen, Jean Rauque, zijn besloten, nadat over u geoordeeld wezen zal, u en uw zaak te

vergeten, verder levende als tevoren, zonder geschreven wetten, bewakers der orde, jury's, rechters en gevangenissen!

Nogmaals zweeg de man. Hij moest het voorafgaande medegedeeld hebben als een besluit der vergadering, tevoren in den vorm gegoten en in het geheugen vastgelegd. De beschuldigde had de sensatie van letters, die wit op een zwart bord stonden. Hij voelde den kring zich verengen om hem heen; men werd nu eerst nieuwsgierig, wat de woordvoerder zeggen zou.

- Er is verdeeldheid, hervatte de redenaar. Voor de eerste maal, Jean Rauque, is er verdeeldheid onder ons. Wat gij bedreven hebt, wij durven het niet uitspreken, maar elk onzer voelt het als een erger misdaad dan wanneer ge een van ons zoudt hebben gedood. Ieder onzer zou zich om dit te voorkomen, hebben laten dooden zonder weerstand.

Goedkeuring ruischte in het woud der staande mannen, en het werd eerst langzaam weder stil...

- Voor die misdaad, ging de spreker verder, - vragen sommigen wraak. Zij willen oog om oog, tand om tand. Zij willen uw dood.

Er kwam bij die woorden een groote beweging onder de menigte, en Jean herkende het vage gerucht van verwachting, dat in zijn land de terdoodvonnissing van moordenaars sanctie gaf. Een glimlach gleed langs zijn lippen: hij was niet bang!

Maar toen het geluid was uitgeruischt, ging de spreker verder:

- Niet allen zijn op wraak gezind. Alleen straf,

gerechte straf vorderen de meesten. - Gerechte straf! Welke straf kan gerecht zijn? En moeten wij tegen onzen wil een kerker voor u bouwen? Tegen onzen wil u klinken in het staal of binden aan touwen? Tegen onzen wil u dwingen tot den arbeid, die 't onze lust is, allen vrijwillig te verrichten?

- Welke straf zouden wij dan hebben?

- De dood! de dood! - Brengt hem ter dood!

Enkele stemmen, rauw, gespleten van hartstocht, waren begonnen te eischen... toen honderd, en honderden andere stemmen zwermden mee uit de menigte, en het was een geschreeuw van haat en van ongeduld:

- Dood! Dood! - Brengt hem ter dood! - Ter dood!

Jean, op dat oogenblik, lichtte het hoofd voor de eerste maal op, en onder zijn sluike haren, uitdagend, lachte hij.

Den spreker zag hij wenken met de hand om stilte, en overal waar de hand wenkte, zweeg de kring. Er kwam een groote stille eerbied onder de menigte, de man legde zijn rechterhand op Jean's schouders, en zag hem in de oogen, nogmaal sprekende:

- Jean Rauque, de waarheid is: wij kennen geen straf voor u! Geen enkele. Want iedere straf die wij verzinnen voor u, keert zich tegen òns. Indien wij u dooden, hebben wij een gezag ingesteld, dat zich te dooden aanmatigt, en opnieuw dooden zal indien een onzer zich vergrijpt.

- Maar - hij zwaaide uit het opgeheven hoofd de woorden rond - maar het gezag dat doodt, -

waren wij het niet ontvlucht? De macht des gewelds, - hadden wij haar niet ons ontzworen? Waarin verschilden wij van u, stelden wij ons geweld als vergelding op het uwe? Waarin verschilden wij van hèn, ginds - gingen wij naar hun verschrikkelijk recht te werk?

En andere stemmen kreten op, het waren jonge stemmen, en als een zege-gejubel helder klonken ze:

- Geen geweld! - Neen, geen geweld! - Geweld willen wij niet!

De spreker wachtte niet op de werking; onmiddellijk sneed hij met zijn woord de demonstraties af; hij zeide:

- Jean Rauque, wij zullen niet straffen, zoo mijn woord heeft eenige kracht. Wij kunnen niet straffen, want straf-opleggende, veroordeelen wij onszelven! Ons stellend tot een rechtbank, dagen wij onszelven voor 't gerecht. Zoo wij aan u vergolden wat gij ons misdeed, wij braken onzen vrede. - In bloed en vuur, sprakeloos, hebben wij elkander gevonden... Ieder weet, - niemand waagt het zelfs te lispelen, - wat ons bindt!

Pathetischer voer zijn woord over de ruimte, als een biddende profeet stond hij:

- Hebbe dus uw schennende daad geen naam op onze reine lippen! Van de smet der bestraffing houde zij onze handen vrij! Ik smeek, mijn broeders, zie met mijne oogen, spreek met mijne mond! Verbreek den kring en laat hem gaan, Jean Rauque, werwaarts hij wil, onder ons even vrij als wijzelf!

Als na een bliksemvlam, was de lucht ledig van geluid. Niemand roerde.

Jean, klein ineengedoken op zijn bank, ondervond een vreemde sensatie. Hij zat onder water, de lucht leek klaar water, zwaar op zijn lichaam getast, en alles was van een ongelooflijke helderheid, waarin troebelig de dingen zweefden in den afstand. Lachen deed hij niet meer. Zijn uitdagend gevoel was geslonken... de beteekenis zijner daad was hem helder geworden - krimpend ondervond hij 't,... en 't was of hij buiten zichzelven trad, en één met hen allen stond tegenover den schuldige op de bank... Mèt hèn sidderde hij voor de dingen die komen konden...

Doch hoor! - groote stemmen als roofvogels uit hun nest, rukten zich uit de stilte omhoog; opnieuw begonnen honderden, honderden mannen om wraak te roepen, wraak en straf voor den ellendeling, die de schoonheid der broederschap vergruizeld had!

Een bleek, baardeloos man stak ineens uit de menigte, hij had den scherpgetrokken beenkop en de blauw-beschaduwde ingevallen wangen van den fanaticus.

Schreeuwend met telkens overslaande stem, eischte hij gerechtigheid.

Want hoe wààr had de eerste spreker gezegd: dingen die geen naam hadden, wier noemen reeds zònde was, - dingen heilig als een god! - waren geschonden.

- Eischte zóó machtige zonde geen straf?

Hij zag rond om bijval, en honderd stemmen begonnen te roepen:

- Ja! - ja!...

En een enkele stem nog na kwam:

- Dòòd met hem!

- Men zou geen gevangenis bouwen, vervolgde de felle woordvoerder zijn requisitoir, geen rechtbanken instellen en geschreven wetten maken. Daarvoor had men dan ook slechts één mogelijkheid van recht: de dood! Wie zich vergreep aan de gemeenschap, wie haar beleedigde, bracht in gevaar, wie haar niet paste: - de dood! de dood!

- De dood! - hij wendde zich tot de groep wier kreten zooeven hadden geklonken - deze eenige straf zou de kolonie ontslaan van allen last. Geen andere kon er zijn. Zij verwijderde den euveldader en onthief de gemeenschap van blijvende, haar vernederende maatregelen. Mocht men edele menschen opofferen om andere, minderwaardige te bewaken? Alleen het opperst geweld, dat een eind stelde, kon verlossen van het geweld.

- Ter dood dus! - Ter dood!

Jean hoorde de kreten, zweepen waren het die alle onderworpenheid weder uit hem hitsten, dat zijn bloed schuimen ging... Hij lachte... schèl-op lachte hij. Onder zijn sluike haar gluurden zijn gitfelle oogen rond, met uitdagende schichten. - Wat was dat alles hem bekend! Niets deerde 't hem dat het hemzelf, geen ander aanging. Daar, op zijn misdadigersplek, was hij geheel in de oude wereld teruggekeerd; hij werd Jean de Apache opnieuw, hij had zich vergrepen, de politierekels hadden hem te grazen, en hij stond voor de rechters die zijn doodvonnis zouden uitspreken. Wat

maalde het hem! - Groot voelde hij zich worden: het gevoel van zooeven, dat hem nietig maakte onder den wijden hemel binnen den stillen openen mannen-kring, was als verdampt; hij wist zich het middelpunt vanwaar al dit tumult uitging, het doel dezer hartstochtelijke rechtspleging; er loeide hartstocht om hèm, strijd om hèm; er waren toeschouwers, een publiek van duizenden, popelend om wat met hèm gebeuren zou, hoe hij zich zou gedragen tegenover den dreigenden dood! - Ja, hij was de apache van vroeger; hij zou, nam hij zich voor, brani zijn, zich toonen zonder vrees!

Van zijn bankje stond hij op, zijn hoofd rechtte zich; met een kranig gebaar wierp hij de sluike haren uit zijn oogen: een held, de eerste comediant midden in den kring, liet hij zijn oogen rondgaan, waarin brandde de tartende lach...

Dit ziende, luider en heftiger hief het volk de kreten aan:

- Ter dood! Ter dood! - Hij hoont ons! - Ziet! hij lacht ons uit. - Hij heeft geen berouw en braveert ons allen!

Zij drongen in nerveuze golven dichter op, de handen dreigende geheven, de vuisten tot geweld gereed.

Loerend, hèld in zijn voelen, bleef de apache hen afwachten, schoor z'n beenen, de schouders teruggetrokken als gereed tot den slag die zou slingeren in het gras, als een vod, wie hem aanraken dorst. Hij had van zijn misdaad geen besef meer, alleen de misdadiger was in hem, die durft te doen, en durft het gevolg te dragen, - een uitworp der

maatschappij, aan wien de maatschappij zich wreekt, nadat hij haar getroffen heeft en gebraveerd, - een triumfator in z'n verbeelding, machtig wijl hij met alles wat allen hem aandoen kunnen, heeft afgerekend.

Zoo, in zijn vroegere dagen, had hij zich wel het einde, een apotheose, gedacht...

Nogeens neder sloeg de woedegolf, een stiller gegons doorhuiverde de schaar, terwijl een man door de rijen kwam, voor wien allen baan maakten, tot hij midden in het gras-open stond achter den beklaagde. En deze, zich omwendend, kromp plotseling ineen, wankelend op het bankje terug, een schichtige, geslagen figuur.

De man die daar stond had geen armen. Hij stond lijdzaam en zonder macht, geen poging deed hij om zich een houding te geven, om indruk te maken op den troep of den beklaagde. Hij stond er vanzelfsprekend, zooals een bloem staat. In zijne oogen lichtte de hemel.

En toen hij begon te spreken, sprak hij zonder hartstocht.

In den lagen vogelkop van den apache was, terwijl de professor sprak, een wonderlijke zoete klaarte gekomen. Hij leek ieder woord van de taal, die hij niet kende, te verstaan, en zag daarin als een schoon beeld van zichzelven opgebouwd... Droomde hij dat maar? of was het een werkelijkheid dat een armlooze man daar stond - zijn vriend - en als een kruisweg de tafreelen van zijn leven teekende, beeld aan beeld, in zoete verf?

Niets was meer over van den apache Jean

Rauque. Dien had de spreker daar niet gekend... hij scheen zelfs niet aan hem te willen denken. Zachte vleiende lijnen omgaven een gestalte, die gewonden verzorgde in de loopgraven, een hulpvaardig kameraad, gedwee als een kind, geneigd het goede te doen... een barmhartige Samaritaan voor de gewonden en de verlatenen... Daar was in het bosch de trouwe geduldige makker van den geheugenloozen man, met vrouwelijk overgegeven genegenheid verzorgde hij den armlooze bij zijn eten en kleeden, zijn morgentoilet en zijn slapen-gaan. De beelden leken levend te worden in de blauwe lucht, als op de muren eener kerk... ze bewogen, ze deden zooals heiligen doen... en de veroordeelde man zat toe te zien op zijn bankje, de tanden op elkaar om zich het schreien te beletten, - maar de tranen gleden over zijn wangen...

Was hij dat? Was dit dezelfde sluiper in het bosch, achter een jonge vrouw aan waar zij ging tusschen de boomen?... en achter in zijn donkeren kop brandde de vlek... het donkere drukkende ding, dat wilde, wilde, al het andere verduwend als een onkruid... wilde van die vrouw dat ééne onreine!

Nog zachter, fluisterend bijna, begon de professor te spreken, en alle hoofden in den kring staken zich dichter bij - als antilope-nekken strekten zich de halzen, de oogen, in vervoering, beidden wat de geleerde verder zeggen zou...

En deze had niet anders dan goedheid van wijs al-weten. Was wellicht in andere hoofden dezelfde zonde niet omgegaan? - Wie ried de gedach-

ten! - en wie zou zeggen het woord...? En kon men rein en zuiver van wezen dezen man treffen, wijl de zedelijke rem hem ontbrak, zijn daad te scheiden van zijn wensch? Toen er goed viel te doen, had Jean Rauque onnadenkende goed gedaan, een vanzelfsprekende functie zijner ziel, en o! - zoo men niet hem vernederde of strafte, - uit zichzelven zou hij het richtsnoer weder vinden voor zijn geluk onder hen allen!

Neen, vernederen moest men hem niet, hem geen zondaar noemen, met geen woord of geen blik hem herinneren aan dit uur. Vrij zou men hem laten rondgaan en vertrouwen als vroeger, - de harmonie zou keeren in zijn ziel. Dit zou als een bad, een reiniging worden voor hen allen, - want zóó alleen ook konden zij zelf, die nu rechten wilden, van de bittere wrok worden verlost: een kwaadaardige wind die hun hersens vertroebelde. Vrijheid voor Jean Rauque beteekende vrijheid voor hen allen - gelijk reeds de eerste spreker het zoo wijs had gezegd -, en het kon niet missen of de waarheid was in dit woord, - zooals de leugen was en het verderf in het woord van ieder die héét zon op wraak en vergelding!

Hij had gesproken. En in het gepraat, dat nu gonzende omging, rezen de losse stemmen weder op, aarzelend, dan wild als vlammen, uit een groep jongere mannen, - hun armen zwaaiden ze naakt boven hunne harige koppen:

- Beleedigd heeft hij ons! - Geschonden heeft hij ons! - Verraden heeft hij ons! - Hij moet ter dood! - Dood met hem! - Dood!

Andere stemmen sloten zich aan, jonge en barsche, van vele kanten schoten ze bijeen als vogels die trekken gaan:

- Ter dood! - Voert hem ter dood!

Meteen was een kerel naar voren gesprongen, een schoone knaap van zeldzame blankheid - zijn armen en zijn borst blonken naakt uit het witte hemd, de peezen zijner kuiten gespannen-uit stonden ze, als koorden. Zoo plantte hij zich in het gras midden in den kring, en hij riep:

- En al wàs hij onschuldig - zelfs al wàs hij onschuldig - ik vorder zijn dood! Welke veiligheid, anders, blijft ons? Geen zelfbeheersching, zegt ge, heeft hij: zijn daad volgt zijn begeeren, in goed en kwaad is het zoo geweest. - 't Zij zoo! Die zoo sprak, hij kende hem als een lieven makker. Het zij zoo! Wij veroordeelen niet. Maar: veilig wenschen wij te zijn. Wij allen zijn zelfbeheerscht, wij allen hebben ons gevonden, ons onderworpen in de broederschap, die geen naam had, geen wet, geen regel, geen orde dan: onzen zelfbeheerschten wil.

- Maar boven ons uit - ging hij voort - stond dit... Een symbool stond boven ons als een zon. De eenige vrouw in ons midden! Zij. - Wij noemden haar bij geen naam, wij verstonden haar nauwelijks als een levend wezenlijk wezen, - tòch, ons geluk vond in haar zijn beeld, en wij allen, wij zouden - ik vraag u, mannen! - wij zouden gestorven zijn voor haar!

- Ja ja! - dat zouden we! zwoeren duizend juichkreten rondom.

En de spreker - prachtig richtte zijn jeugd zich op in de ruimte, als ging hij een boog afschieten:

- Laat hij dan sterven voor hààr!

Een zwerm van pijlen, schoot toen de geestdrift den open hemel in, en Jean zag den schoonen kameraad treden op hem toe, hem de hand toe stekende:

- Makker! zeide hij. - Er is niemand onder ons die richten wil over u. Hier is mijn hand tot een teeken. Ja, uw schoone daden bewonderen wij, liefhebben doen wij u om de liefde, aan de besten van ons bewezen. - Doch ge zijt zwak. Ge stààt niet voor uzelf. In uw oog is de begeerte, en de begeerte die in uw oog gloort, uitvlammen doet ze in uw daad. Wij allen zullen na dezen dag grooter kracht behoeven dan tevoren ooit, sterker beheersching in zelfontzegging. De gespannen ring is gespat. - Hoe ooit zult gij zelf de kracht verkrijgen die van u wordt gevergd!

Een seconde zweeg hij, toen, bijna smeekende, ging hij voort:

- Gij, kameraad, wilt ge niet zelf ten doode u wijden als een held? - Zie, reeds eeren, bewonderen wij u bij voorbaat - bewonderen en eeren zullen wij u in ons geheugen. Hier is mijn hand, allen zullen van u afscheid nemen gelijk ik...

- ‘Ter dood!’ heeft men geroepen, vervolgde hij. Ik was onder hen die riepen. Luister, luister naar den klank onzer stemmen! Was het wraakgeroep? Onze harten zijn zuiver, kameraad, onze hoofden stil. Elke dag kan ook de onze zijn. Want dit zeg ik - en prachtig zag hij de gelederen rond

der driftige mannen op het maaiveld, zijn oog drong in ieder oog - dit zeg ik: wij allen dragen de gelofte in ons: gelijk gij voorgaat, doen wij, mocht ooit onze menschelijkheid te gering blijken voor deze gemeenschap!

- Zweren wij dat, mannen!

De duizenden daagde hij uit, stemmen sprongen los uit den drom, vele, en alle, alle:

- Wij zweren het! - Ja, wij zweren!

Eenigen tijd bleef de gerechtzitting verward, want niemand had zich als leider opgeworpen, niemand wist wat er gebeuren moest of wat het beste zou zijn dat gebeurde. De beschuldigde was klein blijven staan aan de hand van zijn pathetisch-opgerichten makker - kon men van hèm een daad verwachten? In zijn oogen blonk geen fierheid, er was geen besluit, dat vlamde over zijn gezicht. Onder zijn zwart, diefachtig haar, scheen het lage kwade voorhoofd zich te verbergen, de mond bewoog in zenuwachtig bijten op zijn korten borsteligen snor. Hij trok, in schaamte om zijn houding, de hand uit den greep van den jongeling terug, en schuw als een verjaagde vogel ging hij zitten peinzen op zijn bank. Toen ineens klapte hij de knokige lange handen voor 't gelaat, zijn schouders schokten in een snik...

Doch trotsch wierp hij zich dadelijk weder op, zijn vuisten zag men als halters gebald in de lucht, hij schreeuwde:

- Maak er een eind aan! Mààk er dan een eind aan!

- Dat was ook, *parole d'honneur*, het beste! -

sprak iemand in de angstige stilte. - Maak er een eind aan. Maak er een eind aan! - Is hier dan niemand die durft?

Men herkende den Bulgaarschen graaf, met zijn trawanten alle vier in de open plek getreden, gereed naar het scheen tot eenige daad. Hij had echter in de enkele zinnen van zijn uitval al zijn energie verspeeld, schokte, rondziende naar iemand die hem uit de verlegenheid helpen zou, alleen eenige malen ongeduldig met de schouders, aarzelig nog herhalend:

- Een eind eraan maken is het beste...

Toen trad hij terug, met een zwaar hoofd motiveerend zijn uitspraak bij enkele omstanders, die weldra zich zonder belangstelling afwendden.

Niemand wist nu meer wat er moest gebeuren.

Met groepen bleven de mannen praten: heftig gebarende jongelingen, en ouderen van dag, wier bedaarde ernstige gezichten onder een wolk van zorg lagen, nu geen verstaanbaar begrip meer bond de menigte. De beklaagde, op zijn bankje gedrukt, zat daar opnieuw aan zichzelf overgelaten, als toen hij alleen, vastgebonden, wachtte in de wit-gouden ruimte van de houten schuur. Niemand moeide zich met hem, of wat hen allen bezig hield met hèm geen betrekking had, en hijzelf begroef zich alleen in zijn eigen leege ellende. Al het denken was weggeloopen uit zijn hoofd; hij wist niet meer of hij zich schaamde en berouw had; of hij voelde straf te verdienen en te verwachten, van anderen, van zichzelf, en welken vorm die straf aannemen zou of aannemen kon. Een golf bloed, stormend door zijn

hersens, bracht even het bewustzijn terug: dat hij een ellendige was die den dood had verdiend! Het duurde een seconde. Dan, met den bloedstroom, zakte alles uit zijn denken neer. Hij proefde den zoeten honger van zijn gehemelte, zijn tong dorde van dorst. Maar de tanden beet hij op elkaar om een dreigende flauwte willend te bedwingen; zwak of vreesachtig wou hij niet zijn! En terwijl hij dit dacht: ‘nu geen vrees toonen! geen vrees toonen en sterk zijn!’ - keerde allengs een vaster bewustzijn in hem terug, en hij maakte een beweging of hij opstaan wilde om te spreken. Stemmen ruischten aan zijn oor, om stilte manende stemmen; hij hoorde het stiller worden, stil... zóó stil dat hij de wijdte om zich heen opnieuw voèlde en de blauwe zonkoepel boven hem en allen...

Nu gebeurde er een wonder. Op zijn achterhoofd legde zich een zachte koele hand, die daar alle zorg wegdrukte; hij opende wijd zijn oogen naar het floers van groen gras, en kreunde als een zalig dier...

Helen stond naast hem. Zij zeide niets, aldoor haar hand stil houdend over zijn achterhoofd, en rondom zwegen allen. De kring stond wijd, onmetelijk scheen hij zich te verwijden: de witte mannenlijven, de stille hoofden blonken onder de zon, als kleine opene madelieven stonden ze, en het gras had een helderder groenen glans, en de geuren uit het bosch aromatiseerden de lucht die Jean met trillende neusvleugels binnensnoof. Hij had willen knielen en bidden, van een wonderlijke lichte gelukzaligheid vol, maar de hand, de smalle druk-

kende wijze hand tegen zijn achterhoofd hield hem gebonden, en hij was als een kind tegen wien de priester spreekt:

- Sta op, Jean! - zeide de stem der jonge vrouw.

En naast haar voelde hij zich staan, schuw en gering, hij voelde dat zij de hand weglichte van zijn hoofd, ze nam zijn rechterhand bij de vingertoppen.

Nogeens straalde toen haar stem, luider nu, tegen allen:

- Hij moet vrij zijn, makkers! - Hoe zou hij zonder vrijheid zichzelf kunnen overwinnen!

Voorwaarts schreed zij, hem zoo houdende bij de hand, hij ging naast haar door de groene grasvlakte, en toen zij aan den kring der mannen kwamen, weken de rijen uiteen om hen door te laten...

Niemand durfde spreken - of een Allerheiligste voorbij schreed... en de bloemen in het gras geleken gestrooide bloemen... en Jean voelde dat hij vrijwillig sterven ging...

Hoofdstuk XXV

Het lichaam van den apache werd niet gevonden, niet in het bosch, niet op den keibodem der herfstelijk grommende beek. Zooals een vogel die sterft, scheen hij zich verborgen te hebben, - alles kon in het kamp weerkeeren tot den vroegeren staat.

Men wilde vergeten.

Maar op een morgen werden zes andere mannen vermist.

Naar hen behoefde men niet te gaan zoeken. Want in de tent, waar de Bulgaarsche diplomaat, graaf Plepkow von Niesterstrom, met zijn vier trawanten, hem als vier ledematen trouw, en den beroemden vertegenwoordiger van de *Daily Crier* te Baltimore hadden verbleven, daar fladderde, op een puntig takje in den grond gespietst, een beschreven papier.

Aldus, plechtig, luidde de tekst:

‘Het ga u allen wèl! Als hoffelijke mannen voelen wij ons verplicht, u dank te zeggen voor de vriendelijke behandeling, door ons allen gedurende vier weken in uw interessante kolonie genoten.

De herinnering zal ons onvergetelijk zijn.

Wij echter, wij kunnen niet blijven. Ons trekt de wereld, en ons wacht de wereld!

Wij zullen haar vertellen dat gij gelukkig zijt.

Vaartwel! Doet geen poging ons te zoeken.’

Onder dit briefje had de journalist, die 't moest hebben opgesteld, het eerst zijn handteekening geplaatst. Vervolgens zag men dien van den diplomaat, onleesbaar om drie redenen: zijn stotterend

handschrift; zijn gewoonte, veel stukken nonchalant te onderteekenen; en omdat het cachet had, een onleesbare handteekening te plaatsen: een deftig huis draagt geen naambord.

Om niet de tweede te zijn, nu de journalist zoo onbescheiden was geweest bovenaan het door hem geschreven document te onderteekenen, had de diplomaat diplomatiek zijn naam op gelijke hoogte aan de linkerzijde van het papier gesteld, domineerend door de afmetingen. *Bon sang ne peut mentir.*

Vervolgens kwamen de namen der vier gehoorzame Duitschers. Hun schrift eerde den schoolmeester.

De vluchtelingen hadden een nacht voorsprong, en niemand dacht er ook aan hen te achtervolgen. Maar ieders hart was bedrukt. Raakte er iets los? Deze mannen hadden nimmer geheel tot de kampgenooten behoord... het vreeselijke was niet over hen gegaan.

Doch zoo zij ‘de wereld’ bereikten...

Onder den druk van duizend onzekerheden deden de kolonisten zonder vreugd hun werk. Ieder had wel gemerkt hoe de stemming veranderd was. Uitgesproken werd het niet, - met welke woorden ook? - maar het loerde onder de gesprekken, onder het zwijgen der mannen in den avond. Bij het bouwen aan de houten stad tegen den boschrand, vielen er stilten, die er vroeger niet waren geweest. Sommige arbeiders, prikkelbaar, kregen over kleinigheden twist; men had vechters moeten scheiden. De fijne spanning, die het glanzend zeep-

belgeluk der kolonie in wezen hield, scheen te zullen breken.

In dien veranderden staat voelde Helen vooral zich bedrukt en bedrongen.

Was het om hààr...? Oòk om haar?

Peinzende ging zij in den avond en zon wat zij zou kunnen doen. In het bosch hing de rooddoorgloeide mist tusschen de stammen; het loof der beuken leek in den schemer plotseling veel ouder geworden, en zij bedacht dat het winter werd, de bladeren zouden weldra vallen. Over de roerlooze struiken schemerde de melancholie der moe-gerijpte natuur. Geen vogel was er meer, en het geschuifel der roodgepluimde eekhoorntjes had al opgehouden met den naderenden nacht.

Toen het meisje echter stil stond, kraakte iets in het hout. Zich omwendend, zag zij een gedaante vluchten.

In stil verdriet ging zij naar het kamp terug. Dit was, sinds Jean's verdwijnen, niet de eerste keer. Op het werk en aan den maaltijd zagen de kameraden haar aan met een anderen blik. Hun oogen schenen iets te zoeken. Zij wist wat dit beteekende. Zij wist dat zij niet langer een ideaal voor hen kon zijn. Nu het woord eenmaal uitgesproken was, de daad hare heiligheid had ontwijd, - was zij een vrouw, een jonge bloeiende vrouw alleen onder zooveel mannen. Mannen wier begeerte was aangegloord. In hunne oogen lichtte het verlangen, waarvoor zij geen naam wisten of zich durfden bekennen. Zij beproefden den strijd ertegen, zij keerden zich af en beten de lip aan bloed, zij wilden hartelijk zijn

en prachtige kameraden als vroeger, - o, zij merkte wel hun heldhaftige pogingen, edel en zuiver te staan, dit niet tot zich toe te laten - zwakke mannen die zij toch waren!

Drie dagen geleden hadden de werkers, uittrekkend in den vóórmorgen, een jongen mooien kerel aan een boom hangende gevonden. Een fijne, als gebeeldhouwde jongen was het, en die alléén over den teederen schouder een balk balanceeren kon voor een dakspant der groote gemeenschapshal.

Toen zij kwam in den kring, had men plotseling gezwegen. En zij had gevraagd: wat is dat? Waarom zwijgen jullie? Hebben jullie ooit gezwegen als ik kwam, vroeger?

Verlegen, wisten zij geen antwoord. Achter hen - zij stonden als een muur gesloten - werd iets tusschen de boomen weggedragen. Sommigen waren daarna zwijgend heen gegaan en aan hun werk, zonder lust en ijver, zwaar van schaamte en zorg. Iemand der anderen wilde spreken, men hield hem bij den arm.

- John Brookes is dood... was al wat hij zei.

's Middags ging de begrafenis tusschen de tenten.

Zij wist ook wel, waar de zachte blonde Heinrich gebleven was, en Jim, dien men nooit anders dan ‘de mepper’ noemde, omdat hij, krachtjongen uit Canada, een pin met één raken slag tot onder het hout drijven kon, - en zij ging in den avond niet meer uit, om de dwalende mannen in het bosch.

Johan de fluitspeler was eenmaal, toen hij haar zag, in snikken weggebroken; vaak had haar komst

de gesprekken aan den maaltijd, de levendigheid van het spel met een domper gesloten.

... Wat zou zij nu? Haar deugd zelve was een onkruid geworden; zij hinderde 't geluk van anderen als een giftige plant die mooie bloemen verstikt.

Zou ook zij heengaan in den avond, en...

Eén jongen was er van wíen zij meer hield dan van de anderen, voortdurend leefde hij in haar mijmering. Groot en blond was hij, zijn hoofd stond achterover van uitdagende jeugd. Recht keek hij de zon in 't gelaat, en heel den dag kon hij alle stilte wegzingen.

Van haar genegenheid wist hij niet. Het was háár strijd geweest, niets te verraden. Zoolang zij voor àllen kon zijn, wilde zij, mocht zij geen liefde hebben voor één. Of hij hààr liefhad wist zij ook niet. En zij overwoog of zij 't hem nu zeggen zou...

Want dit ging in haar om: wanneer al deze mannen haar begeerden, kon er maar één uitweg zijn: dat zij haar keus deed kennen van den eenen dien zij liefhad en verkoos... dat zij wezen zou het bezit van hèm, door hen allen te respecteeren.

Wilde hij dit niet, dan...

Even stil stond zij, den rechtervoet in een weifelende schrede vooruit, het denkend hoofd, als luisterde 't, gespannen.

Zou dit dan de anderen den vrede teruggeven?

Of zouden zij, indien ook zij den weg naar de beek volgde - zouden zij in eendracht staan bij haar lijk, aaneengezworen voor immer door haar offer?

Kon hun rouw om haar een even kostbaar ge-

meenzaam bezit worden als hun vereerende liefde was geweest?

En hare voeten liepen weer in het ritselend gras... en er was als een doorlichte nevel in haar hoofd, waarin zij den weg niet kende...

Die maand werd het winterkwartier betrokken. Men had de bergschuren gevuld met de achtergebleven voorraden der legers... een verwilderde korenakker, door de gevloden boeren prijs gelaten, gaf voor maanden brood, en in de bezigheid van den nestbouw raakten de vraagstukken bedolven. Een behoefte om te praten, om druk en joelig te zijn, openbaarde zich; 's avonds werden feesten gevierd uit iedere aanleiding, en bij de lichtende vuren hadden de vertellers vrij spel.

Wat leek het leven zoo vroolijk en goed!

Maar een stille schim sloop de tenten om, en niemand sliep meer rustig.

Derde boek

Hoofdstuk XXVI

Een primeur als de Baltimore *Daily Crier* nu had, zoo'n primeur was in de groote Unie geen krant ooit op de tafel gevallen!

Een afzonderlijke rubriek vertelde elken dag van den fabelachtigen verkoop der laatste editie.

Want de ondernemer, zakenman, deelde zijn uitgehongerde lezers iedermaal niet meer dan een mootje van den buit toe, waarop tegen de klok van zeven een monsterlijke menigte voor de bureelen stond te wachten.

Sinds een colporteur was gelyncht, omdat hij na zijn laatste exemplaar niemand meer helpen kon, had de politie den straatverkoop verboden. Tien loketten bedienden de nieuwsgierigen; als in een zuigenden trechter kolkten zij het gebouw binnen, door een achterpoort in een minder drukke verkeersstraat weder geloosd.

Abonnementen, vertelde het blad, werden niet meer genoteerd. Men zag geen kans te bezorgen. En de tien nieuwe rotatiepersen konden in sneltreinvaart het drukken, snijden, vouwen, tellen der millioenen bladen niet af!

Nu de vrede ging gesloten worden - alle legers lagen stil, en de onderhandelíngen verveelden de ‘Buitenland’-redacteurs, die in bloeddamp geademd hadden, - nu was dit een schat van Golconda!

Met verbijsterende feuilletons, met grillige prenten en verzonnen telegrammen, zochten de concurrente bladen hun deel der belangstelling te behouden. Moeite om niet!

Toen kwam een Engelsch persbureau op de gedachte, den Bulgaarschen graaf te interviewen. Een gedachte als een zon! In zijn appartementen te Berlijn ontving de diplomaat den voortreffelijk geïntroduceerden journalist met een cigaret en een kop koffie, wier geuren het verslag beamberden. Men woonde 't bij... men snoof de rookarabesken op... men droomde weg op de Arabische sprookjeswalmen der echte mokka!

Maar 't was een mager verhaal, waarmede ten slotte de vrager zich moest tevreden stellen; hij kon 't niet anders vergulden en oppronken dan volgens de methode van den Graaf zelf, die om redenen van gewichtigen aard, naar hij zeide, zwijgen moest... Men begreep: een zóó delicate internationale aangelegenheid als dit bijeenzijn van een aanzienlijk getal deserteurs - want dat immers waren zij - daarginder in de vlakten van Siberië kon, bij de overspannen atmosfeer... nietwaar? de vredesonderhandelingen liepen nog... het was volstrekt niet zeker... enfin, hij, graaf Plepkow von Niesterstrom mocht niet op zich nemen, voor openbaarmaking bestemde mededeelingen te doen... enz.

Een schamele troost ging de kranteman zoeken bij de vier Pommersche gezellen; hij vond hen ijverig bezig in een varkensfokkerij, weinig gestemd tot mededeelzaamheid. Hun goedige monosyllaben waren de gepresenteerde sigaren niet waard, die zij als iets kostbaars in hun binnenboezeroenen opborgen.

En de verbaasde wereld verzwolg, verslond het relaas van de gelukkige *Daily Crier.*

‘Twee maanden onder de goden!’ stond erboven. Deze pakkende titel, door een eminent advertentiecolporteur verzonnen, werd gevolgd door nog zes andere, in telkens kleinere vette letters gedrukt, met elkander en het volgnummer een halve kolom beslaande. In lichtletters op den gevel van het redactiebureau, garneerde deze resumtie het steil-rijzend gebouw, van de hooge daklijst tot aan de straat, met een barbaarsch vuurwerk, dat de bewoners der buitenwijken elken avond naar de binnenstad deed zwermen om happig de kruimels van het nieuws mee te grissen, zich vergapend aan den gouden gloed!

Onder den druk van honderd dollars - vertelde zijn blad bescheiden - den regel, schreef Mr. Forbes elken morgen zijn kostbare kolom. In het privé-kantoor, dat de directeur zelf had ontruimd - alsof een zoo gewijde handeling nergens anders dan in een tempel kon geschieden - zat hij als een uitvinder opgesloten tusschen de fantasmen van zijn broeiigen geest. Plotseling was het licht in hem geworden. Alles scheen hem geopenbaard wat vroeger zoo raadselachtig leek; tot in de diepste spelonken wist hij de collectieve ziel der kolonie te beschijnen; hij wist alles, zag alles, beleefde alles, - niets meer ontging hem in zijn heiligen staat! Als radium straalde hij van onnaspeurbare, machtige glanzen.

Aldus de knapste man van zijn vak geworden, en zich daarvan bewust, schreef hij om beurten dithyramben, en psychologische verklaringen, en sociologische verhandelingen, en gaf een idee van

elk ‘isme’, dat met het onderwerp in verband stond of ermee in verband te brengen was, en werd in lyrische verrukkingen zelfs literair. In den regel vielen deze momenten op den Zaterdag, zoodat het zoo trof, dat de *Daily Crier* de meest verzaligende protuberanzen dezer stralende ziel aan zijn lezers voor den Zondag leveren kon.

Een dier stukken proza hield zich bezig met den dood van Jean Rauque den apache.

De lezers kenden hem als een sinistere figuur, iemand om liever niet alleen in een donker bosch te ontmoeten. Lombroso zou van zijn lagen, schuwen kop een voorwerp van studie hebben gemaakt. Dierlijkheid, ontembaar, smeulde in zijn loerende oogen... enz.

Zoo ongeveer was het portret van den dader, dien alleen Helen's teedere hand had kunnen redden van een onvermijdelijke lynchpartij.

Men was genaderd aan een vetgedrukt tusschenhoofdje.

Een verheven oogenblik.

‘Aan de hand van zijn beschermengel ging het monster door de rijen. Ieder maakte vol afschuw ruim baan om niet met den melaatsche in aanraking te komen... Of was het eerbied voor de schoone jonge vrouw, wier smetlooze reinheid nimmer helderder blonk dan in dit weergaloos oogenblik, nu zij den belager harer eer aan haar wrekers ontrukte?

De mannen verstrooiden zich in het kamp; er

werd niet meer gewerkt dien dag. Men zag het meisje naar de tent zich richten, gevolgd door den armloozen professor, een beminnenswaardig man van zoo kinderlijke wijsheid, dat men vaak getwijfeld zou hebben, of hij in deze omgeving niet simpel was geworden - voor het tegendeel staat zijn wetenschappelijke naam ons borg! - en van den Elzasser met zijn weggeschoten geheugen...

De misdadiger verdween tusschen de boomen en was weldra niet meer zichtbaar.

Het beraad.

Ik en mijn eminente gezel van de Bulgaarsche diplomatie, die elkander uitnemend begonnen te verstaan, beraadslaagden wat ons te doen stond. Ongetwijfeld liep de kolonie op haar eind! Wij konden niet ontkennen, dat zij sommige van de schoonste openbaringen ons gegeven had van menschelijke goedheid en menschelijk idealisme, doch het is nu eenmaal zoo: engelen is het leven op deze aarde niet geschonken, en wij, wij verlangden met onze gezonde menschelijkheid naar het woelig bedrijf dezer wereld, - naar de schouw- en werkplaatsen van energie, ondernemingsgeest, maatschappelijken durf, - terug.

Voorwaarts dus!

Zonder moeite wonnen wij de vier getrouwen van den Graaf voor ons plan. Eer 't dag werd zouden we vertrekken, ongemerkt, welvoorzien van al wat wij behoefden voor een langen, onzekeren tocht.

Hiervoor zouden de Pommeren zorgen; wij in-

tusschen stelden onze reisroute vast, met behulp van een toevallig in onze tent aanwezige kaart; zij had gediend om den versuften Elzasser te onderrichten omtrent de plaats waar hij zich op aarde bevond.

Bevond hij, mocht men vragen, zich nog wel op deze aarde? Gedurende onze beraadslaging, die fluisterend werd gevoerd, zat hij als een doof-blinde voor zich uit te suffen, nu en dan den wijsvinger der rechterhand vaag brengend naar de plek aan den slaap, waar de kogel was ingegaan... Op sommige tijden scheen hij wel bij z'n verstand; ditmaal echter bleef het lot ons gunstig: van ons doen en onze voornemens begreep hij niets.

Ook een compas hadden wij bemachtigd; er viel niets anders meer te doen dan den dag af te wachten en, terwijl de kampgenooten nog sliepen, in het eerste licht onzen weg te zoeken door het bosch en de steppen.

Westwaarts.

Westwaarts! ging de reis.

Westwaarts! - welk een klank! Welke beelden rezen daarbij voor mij op, terwijl ik het woord zachtkens prevelde tusschen de lippen!

Westwaarts! naar de landen der beschaving, - Europa, door den strijd verfrischt, als een jonge reus bezig met groote ademtochten te bekomen van de geweldige inspanning, die zijn spieren verstevigd, zijn longen verruimd, zijn geest verhelderd heeft, - westwaarts, verder nog naar 't westen! over de zee, - waar de Vrijheid haar gloriënde fakkel hoog heft in den hemel!

Ik dacht aan mijn heerlijk vaderland en voelde mijn hart warmer kloppen in de borst!

Vóór het vertrek zou ik echter nog

Een spannend avontuur

beleven.

Ik lag te sluimeren in mijn deken, naast mij de Bulgaarsche diplomaat, in een gezonden, vasten slaap. Wij hadden ons eenigszins anders dan gewoonlijk geschikt in de enge tent, zoodat onze vier Duitsche metgezellen met ons één groep vormden. Het had moeite genoeg gekost, de goede kerels hiertoe te bewegen - zij kenden hun afstand tot den Graaf! Van Professor Dickensen bemerkte ik niets, er was geen rustiger mensch dan hij, wanneer hij waakte of wanneer hij sliep. Zeker lag hij daar ergens in zijn plaid gewikkeld, als een roerloos bakerkind, verder in de donkerte.

Opeens - daar ritselde iets!

Tegen den schemer van het witte tentdoek bewoog zich een sluipende schim, als een slang, naar buiten. Een lichte kattesprong, - hij was verdwenen!

Niet lang bedacht ik mij, - wat ging hij doen? Wat wilde de apache - want hij was het! - in den donkeren nacht?!

Ik voelde: daar ging een drama gebeuren!

En als een goed kranteman, die ik mij vlei te zijn, ik schielijk achter hem aan!

Het plan van den apache.

Met snelle sprongen tusschen de tenten zag ik

hem gaan. De atmosfeer, grauw en dik... een gure tocht streek over het veld, waaruit de eerste dauw van den morgen reeds walmen kwam.

Ge kunt gelooven dat ik mij repte! Met een vlugheid die mij zelf verbaasde, was ik achter hem.

Halt!...

Hij stond stil om te luisteren. Hoorde hij mijn pas? Mijn adem verstijfde... uren schenen de seconden... Als hij mij vond, was ik des doods! In de haast had ik immers geen gelegenheid gehad, mijn revolver mede te nemen!

Gelukkig dreef juist op dat angstig oogenblik de nevel om mij heen; in dichte grauwe dampen stond ik gewikkeld, veilig voor een seconde! Een oogwenk nog, en de omhulling zou wegtrekken... ik zou reddeloos verloren zijn!

Maar het loerend individu daar vóór mij keerde zich om, zijn weg vervolgend in het begroeide.

Ongetwijfeld ware het veiliger geweest, hem te laten gaan. Maar - weten moest ik! Een jachtinstinct, het zintuig van mijn schoon beroep, dreef mij achter den buit, - zonder bedenken, zonder aarzelen...

Dwars door varens en struiken baande hij z'n weg. Wist hij precies waar hij heen ging? Had hij een doel? Wat spookte er om in dien loerenden kop, - hij geleek een vos, zooals hij daar zich boorde door het geboomte, achter zijn instinct aan.

En opnieuw stond hij stil.

Wat was dat? Ik hoorde ruischen... het ruischen van

De beek

over de steenen.

Achter een boom verscholen bleef ik, iedere vezel van m'n lichaam trillende, toezien.

Hij leek zich te bedenken.

De seconden schenen eeuwen. - Hoe langen tijd stond hij daar? - Ik weet het niet! - Heel zijn leven ging achter zijn lage dievenvoorhoofd voorbij, al zijn zwerven over de nachtelijke boulevards, levende van de ondeugd eener vrouw... zijn dobbelen en drinken met kerels van zijn slag... de huiveringwekkende misdaden die werden uitgebroed in kroegen en holen, bedreven op de nachtdonkere Seinekade, in de sloppen die Victor Hugo, de groote dichter, zoo angstwekkend beschreven heeft in *Notre Dame de Paris!*... Hij was dan weer soldaat en scheen een beter leven begonnen. In het avontuurlijk zwerfbestaan in bosschen en steppen werd hij een hulpvaardig kameraad.

Tot - door het aanschouwen eener vrouw het monster in hem herwaken kwam!

Een ten dood gewijde.

O, de laatste gedachten van een ten dood gewijde!

Want het was wel zeker: - straks waagde hij den sprong!

Alles zou gewroken zijn en voorbij...

Had hij berouw?

Wie zal 't zeggen?

Voelde hij zijn dood als een boete, - een vergelding?

Of wierp hij dit leven - dat niet hèm behoorde! - af, als een laatste hoon... een vervloeking aan de Deugd, de Deugd die hem immers genade had geschonken!

Ik kon niet nalaten meelijden met hem te voelen. Ik had willen roepen:

- Doe het niet! Doe het niet!

Maar mijn tong lag verdroogd in m'n mond, mijn lippen weigerden...

Wàt trouwens had ik ook kunnen zeggen! Wat doen? Alleen ons reisplan in gevaar brengen, - en ook wij, wij wilden dit leven ontvluchten, dat ons ondragelijk geworden was!

Zoo stonden wij daar: twee vluchtelingen, iedere op zijn eigene wijze. Hem scheen niets anders verkieslijk als de Dood; - ons lokte het Leven!...

Waarom aarzelde hij nog? Waarom deed hij niet den sprong? Straks kwam het zonnelicht tintelen door de nevels... reeds vulde een lichtend grijs de atmosfeer, en deed het silhouet van den peinzenden man scherper uitkomen.

Daar bewoog hij zich!

Het volgend oogenblik zag ik niets meer...

Was het dus...

Voorbij?

Voorbij!...

Ik waagde niet, te zien... Als tevoren ruischte de beek over haar steenige bedding.

Trillend van ontroering, haastte ik mij naar het

kamp terug, - mijn makkers zouden reeds ongerust zijn over mijn afwezigheid!
En ik bedacht, onder 't reppen door het ritsend, dauwnat struweel:
- Was deze man als een zondaar gestorven, of...
Of...?
Hierover morgen.’

Hoofdstuk XXVII

Dat de wereld er niets van begreep, behoeft niet aan den zonderlingen vorm dezer onthullingen toegeschreven te worden. De wereld begrijpt nooit iets.

Evenwel: zij kwam in beweging.

Alle secten waaruit zij bestaat, raakten overstuur, en golfden, en golfden terug, door een geheimen drang bewogen, als de pruttelende inhoud van een pot die te vuur staat.

Met dit geheimzinnige phenomeen in de Siberische woestenij had ieder te maken, al stond niet vast: hoe. Allereerst de secten, die zich binnen een taalgebied begrenzen. Zij hadden zoo juist bitter gevochten en hielden dit voor zeer redelijk, minder overtuigd dan ooit, dat het ooit anders kon. De onderhandelingen, die zij voerden, sterkten hunne waardeschatting van grenzen. Men intrigeerde erom of het goud was. En daar hing dan mee samen, dat men minder dan ooit - want alleen in den vrede gedijt het schoone gewas der kalme beschouwing - zich een voorstelling vormen kon van het conglomeraat van menschen uit allerhande groepen, waaruit volgens de beschrijving de kolonie ginds ver bestond.

Bovendien: die menschen waren deserteurs! De militaristen bleven niet achterwege het met nadruk te verzekeren. Men kon wellicht verzachtende omstandigheden aanvoeren, maar het feit bleef. Zoodat het dan volgens hen een zaak werd van den militairen rechter om te beslissen, wat gedaan stond te worden.

Een vernuftige theorie zette een gepensionneerd generaal op in een internationaal tijdschrift. Hij was een generaal op droog - sinds vele jaren reeds opgelegd - had niet meegevochten, schoon hij zijne diensten bij het uitbreken van den oorlog met eenig élan presenteerde - de hoffelijke dankbetuiging zijner regeering brandde in, en soms buiten, zijn borstzak - maar gallige wijsheid had ten beste gegeven over de krijgsverrichtingen van anderen. Sommigen noemden hem een querulant, maar de afstand, waarop hij zich tot de werkelijke practijk bevond, had hem lucide gemaakt, zoodat hij met allerlei origineele ideeën aandragen kwam, die althans de vergefelijke verdienste hadden, bezig te houden.

Zijn theorie dan was: deserteurs kon men de leden der kolonie niet noemen. Een deserteur verlaat zijn leger, onttrekt zich aan het gevecht, aan zijn vaderlandsche plichten. Hadden deze soldaten dat gedaan? Het bleek uit niets. Integendeel: zij waren allen op dezelfde, hun aangewezen, plaats gebleven, hadden er zich genesteld, en - te vechten viel er niet meer!

En de generaal verhaalde anecdoten uit de krijgsgeschiedenis van wachtposten, die men vergeten had af te lossen; in vorst en regen waren zij op de plaats zelve blijven dienst doen, trouw op hun post, tot de tijd hen verpulverde, of een generaal hun een ridderkruis op de borst speldde.

Géén deserteurs dus! Een andere vraag was: in hoeverre had men hen te beschouwen als krijgsgevangenen? Er viel niet te lachen. Wel was, volgens

de beschrijving, niemand in den striktsten zin ‘gevangen’ - eer het tegendeel moest het geval zijn - doch zoo er een meerderheid en een minderheid bestond, kon men in de laatste de gevangene der eerste zien. Om hierover een beslissing te geven, zou men precies moeten weten, hoe het verloop was geweest van het mêlée, dat aan de verzoening der combattanten vooraf was gegaan. Hadden beide partijen - die vraag mocht worden gesteld - zich niet overgegeven aan elkànder?

Alleen een grondig onderzoek kon helder licht brengen, en de generaal vroeg een internationale commissie van militairen en juristen met uitgebreide volmacht om op de plaats zelf te enquêteeren, te verstaan gevende dat niemand beter geschikt zou zijn het presidium eener zoodanige commissie op zich te nemen als een generaal in ruste, die gedurende den oorlog blijk had gegeven van strategische bekwaamheid en natuurlijke scherpzinnigheid in zaken van recht: - kortom hij zelf.

De beroemde professor Lively had juist onder eerende binnen- en buitenlandsche belangstelling zijn negentigsten verjaardag gevierd, hij achtte zich daarom aangewezen het probleem van specifiek juridische zijde te belichten. Met krasse helderheid van geest bewees hij, - dat de kolonie niet bestond. Niet bestond! wilde hij herhalen. Immers, àl het bestaande had een rechtspositie; iets zonder rechtspositie was een onbestaanbaarheid-in-zich. Het kind in 't moederlijf had een rechtspositie, het graantje op den akker, de ijzermolecuul diep in den bodem. Zonder rechtspositie viel de wereld uit elkaar.

Noch uit het Romeinsche, noch uit eenig ander recht evenwel, was de rechtspositie van deze romantische, om niet te zeggen romaneske, verzameling menschen te bepalen, die volgens het verhaal in een verbijsterend mengelmoes van nationaliteiten, standen en staten leefden in Niemandsland. Dus had men philosophisch en juridisch geen andere keus dan te besluiten tot een niet-bestaan.

Natuurlijk wilde dit niet zeggen, dat dit niet-bestaande geen aanspraak maken kon op belangstelling! Integendeel: juist haar volkomen onbestaanbaarheid krachtens eenig rechtsprincipe maakte haar tot een interessant onderwerp van studie. Zij bood velerlei uitgangspunt.

Gretig had de professor de elkander van dag tot dag opvolgende tafreelen in de *Daily Crier* gevolgd, moest hij erkennen. Indien hier al de basis ontbrak, geenszins ontbrak de verbeelding. Helaas, op zijn leeftijd, men zou het begrijpen, kon hij zich niet begeven in de ontwarring der staatsrechtelijke en privaatrechtelijke puzzles, welke het geval stelde; hij moest dit aan jongere krachten overlaten. Met bijzonder genoegen dus deelde hij mede, dat een jeugdig doctorandus van groote begaafdheid op zijn instigatie het onderwerp voor zijn academisch proefschrift had gekozen.

Sensatie maakte een brochure, die in Engeland verscheen. ‘Het bankroet van het liberalisme?’ was de schrikwekkende, tegelijk door het vraagteeken eenigszins geruststellende titel. Een hoopvolle conclusie bekroonde het geschrift. Neen, het liberalisme was niet dood! al schenen weleens

nieuwere theorieën het te hebben omvergeworpen. Tegenstanders spraken van een liberale tante, een min of meer eerwaardige oude dame bij een pot afgestane koffie, - anderen weer, nòg geestiger, zagen het als een deftigen heer met hoogehoed, *every inch a gentleman* moesten zij erkennen, steunbeer van beurs en troon, - of wat frissche banaliteiten de beschimpers almeer in de punt van hun giftige pen mochten voeren.

Welnu ziet! Daar ontlook aan den ouden stam een versche jonge loot met smaragdgroene bladeren; in de knoppen lag de belofte van een heerlijke toekomst saamgevouwen, - men had dien stek maar te verplanten en opnieuw zou... enz. enz.

- Wat stek! Wat jonge loot op ouden stam? - kwam een ander schrijver zich te weer en te keer stellen. Hij was een idealist van vele veelbeproefde beginselen, die iedermaal faalden, maar telkens met onversaagdheid opnieuw aan de toets werden overgeleverd, wanneer een geldschieter zich dwaas praten liet om zijn kapitaal te wagen aan de ongewisse kansen. Aan zijn oprechtheid behoefde men niet te twijfelen; wie zijn boeken las - het waren er nu twintig - weifelde geen hoofdknik of de profeet meende wat hij zeide op het oogenblik dat hij 't zeide. Alleen zei hij telkens iets anders, steeds met dezelfde boeiende overtuiging. Van de oude utopisten, zijn bakens in zee, die hij niet zag - hij zag alleen de gebolde zeilen hunner met elegantie op de klippen aankoersende fregatten - had hij het onvernielbaar optimisme geërfd; hij was een te laat geboren Saint-Simonist, en begon

blijmoedig niet waar anderen hadden gestaakt, maar met kinderlijke verheuging nogeens waar zij waren begonnen.

De maatschappij, leerde hij, was ziek. Ze was ziek, doch ze kon niet opeens genezen worden, daartoe was ze te omvangrijk. Zooiets moest van lieverlee geschieden. Men zou daarom gezonde plekken stichten, als heilzame zweren, als koepokken, en van daaruit de samenleving met het serum der gelukzaligheid infiltreeren.

En ziehier hoe schoon zulk een ent-zweer daarginds was ontstaan, en haar mogelijkheid, haar heil had bewezen! Wat behoefde anders te gebeuren dan honderd, dan over de gansche aardbol waar menschen wonen duizend zulke plekken te stichten! Op het voorbeeld der pioniers in het Oosten zouden de diep-ontroerde leden van het maatschappelijk gezin elkander als broeders in de armen vallen.

De profeet besloot zijn betoog almede met een voorstel. Uit de oude wereld zou een expeditie worden uitgerust, met het doel, de voormannen der nieuwe, loutere beschaving in hun Vaderstad (die hij liever 'Moederstad' noemen wilde) groet en dank te brengen. Het 'stelsel' der kolonie zou worden bestudeerd, opdat men het elders in toepassing brengen kon. Alleen daar was immers het zuivere virus te vinden voor verdere enting - indien hij de vergelijking mocht herhalen.

'Kapitalisten aller landen vereenigt u!' - aldus, pathetisch, werd het geschrift voltooid.

Dat was een fakkel in brandhout! Ieder ontdekte

nu zijn eigen kant aan het stelsel der wonderbare kolonie. Een welsprekend predikant stichtte een nieuwe secte tot herstel, zoo 't heette, van de oud-Christelijke gemeenschap. ‘Vredesvrienden’ kwamen uit de vergaderingen niet weg; zij slaakten idealistische moties als zware zuchten van verlangen naar iets wat geen naam had. Zelfs gingen zij een federatie aan met het strijdend feminisme, dat na de invoering van het algemeen actief en passief vrouwenkiesrecht in alle landen andere idealen had moeten zoeken om ‘in conditie’ te blijven, - waarin het gelukkigerwijze was geslaagd. Een commissie werd gekozen tot vaststelling van een gemeenschappelijk program van actie. Wat niet gemakkelijk bleek, wijl men van beide zijden de tegenstrijdige beginselen koppig vooropstelde.

Voor de pacifisten beteekende de verre heilstaat een feitelijk protest tegen oorlogsgeweld. Men wist weliswaar uit het verhaal van den journalist en het diepzinnig zwijgen van den diplomaat niet precies, hoe deze stichters - mannen van allerlei landaard, bewapend tegen elkaar gehitst als vechtrekels - hoe zij tot eenzinnigheid gekomen en in een zoo ideale gemeenschap opgelost waren, - doch zoo niet vast stond dat vrede het beschreven doel, vast stond dat vrede in elk geval het middel was, het geestelijk cement, hen allen bindend als een mysterieuse kleefstof. Een der sprekers vond de schoone vergelijking met de natuurkracht cohaesie, een macht die losse moleculen saamsmeedde zonder bindmiddel; vereenigd waren zij voor immer door soortgenootschap,

zoodat een nieuw lichaam, een collectief-wezen ontstond.

Men wilde hierin aan dezen kant liefst een vrucht van het pacifisme zien, de propaganda voor de vredes-idee had daarginds eindelijk kiem gezet.

Wat de vrouwen betreft: zij omhelsden op een afstand Helen Bright als een zuster. Haar ideaalbeeld werd, naar Forbes' beschrijving, in leem gekneed en in gips gegoten; tegen populaire prijzen kon men het afgietsel in elke grootte, ook gekleurd, tegen rembours bestellen. Geen huis waar deze ideale Helen niet op den schoorsteen stond.

Het ongelijke huwelijk slaagde eindelijk op dezen grondslag, dat alle besluiten met algemeene stemmen genomen moesten worden, 't welk tot heilzaam gevolg had: geenerlei besluit kon de vele vergaderingen passeeren. Ging er zoo van het verbond weinig kracht uit, men besteedde althans z'n energie en hield de idealen uit den slaap.

Zekeren indruk maakte een onthulling uit spiritistische kringen. Drie jaren tevoren was op een séance te Budapest de nadering van het Duizendjarig Rijk verzegd. Maar nu had - o gunst! - de geest van Jean Rauque den Apache door een schrijvend medium zich wonderlijk geopenbaard. Het tablet berustte verzegeld in de archieven van het genootschap; alle tijdschriften des geestelijken levens reproduceerden echter het verkregen schrift. Het gaf in een vreemd Fransch, wijl het medium de taal niet verstond, een aanvulling van het aangrijpend hoofdstuk uit de *Daily Crier*, waarin de journalist had verteld van Jean's romantischen

dood. Er bleef geen twijfel: de apache was inderdaad in berouw gestorven; zijn geest dwaalde wèldoende om de broederstad. Elken avond kwamen de genooten in het gemeenschapshuis bijeen; hij was dan in hun midden, zweemende om de paal, waaraan hij als gevangene de bitterste uren zijns aardschen levens, een vergetene en een verworpene, had doorgebracht.

Zoo kwam dan althans een gedeelte van het menschdom, dat de openbaring niet als apocrief ter zijde stelde, weder in geestelijk contact met de verre kolonisten.

Ook anderen voelden zulk een contact, zij het ook niet op geheel dezelfde wijze. Een ware geestelijke beroerte doorschokte bijvoorbeeld de kunstenaarskolonie der Lichtbrengers. Zij was gevestigd aan de Bretonsche kust in een eertijds schilderwaardig visschersdorp, dat allengs onder de villa's en ateliers was verdwenen, radikaler dan Pompeji onder de asch. Niemand wist meer, waarom juist op die plek de schilderende zwerm was neergestreken.

Van alle naties waren ze: mondaine Franschen met bonte slipdassen en gespleten baarden; Spanjaarden die zich bewogen over de promenade met het air van monarchen, en vergaten te schilderen; Noren met hemelgrijze oogen en wijd-open voorhoofden, als van kinderen; droomende melancholieke Russen, die hier niets te zoeken hadden en dan ook niets vonden; bovendien talrijke juffrouwen, uit Amerika vooral, in haar ijver met dure tubes en penseelen de wèlstaltige gouden bronnen, waar-

uit de handelaars in schildersartikelen hun snel vermeerderenden rijkdom putten.

Wat bewoog de Patriarch, dit veelvervig gezelschap van artistieke snobs te zoeken, toen hij zich uit het politieke leven terugtrok? Geen mensch wist het. Met zijn lange, witgebleekte, in den hals neerspoelende haren, zijn uitgekamde baard à la Sint Nicolaas, zijn vierkante schouders, die, laveerend op zijn plechtigen steltloop, aldoor met geweld een menigte schenen opzij te duwen, vond men hem een eerbiedwaardige gestalte. De nieuwkomers bleven staan en vroegen, juist zooals de Patriarch het wilde - hij voèlde het, en legde het volgens de lokale menschenkenners erop aan - zij vroegen: 'Wie is dat?' en op het gefluisterd antwoord, bleven ze even naoogend staan.

Toen de Patriarch van de kolonie hoorde, werd hij door ongeduur opgejaagd als een zwermzieke bijenkoningin: onstilbaar was zijn drang om te praten, te praten tegen zijn huisgenooten, tegen ieder die hem ontmoette. Schoon zijn gezondheid geleden had door de veertig campagnejaren, een worsteling met vastbijtende wolvenkudden van tegenstanders - hij kon de geringste krenking van zijn individu niet verdragen - scheen hij opnieuw zijn welzijn te willen wagen. Plotseling deed hij op groote biljetten een vergadering aankondigen in de zaal van Dulac, het schildershotel. Over 'het nieuwe leven' zou hij spreken.

Iedereen zorgde er te zijn, en de Patriarch, in koordfluweel verdeftigd, klom in waardige stilte op de verhooging, nipte aan zijn suikerwater, tipte

met zijn bloem-witten zakdoek, wachtend vervolgens op het applaus, zooals hij gewoon was. Maar van pure spanning op wat hij zeggen zou: de zaal reageerde niet.

Dan begon hij maar te spreken: een bedaarde oude man met fijne lippen; de woorden kwamen er welbesneden tusschen uit, gewend en sierlijk als menschen die ergens in een goede omgeving thuiszijn, - maar vervelend, vervelend aanvankelijk. Nu gingen echter van lieverlee in zijn oogen felle kleine glansjes verschieten, zijn stem steeg omhoog, krachtiger droegen de zinnen.

Het ‘nieuwe leven’ zag hij verbeeld, vervoorbeeld in de kolonie zonder hoofd, zonder wet, zonder geweld. Hij wilde een kruistocht prediken. Een kruistocht daar naar het wijde Oosten, niet om te veroveren, neen om eerbiedig te lééren!

Vlammen sloegen uit zijn woorden; als een heilige zag men hem staan in het aureool zijner rede.

En allen die het zagen, geloofden...

Van dien dag af weder gróót, steeg hij in zijn zelfverheerlijking tot den mystieken staat van een godsgezant. Doch hij was zich wèlbewust wat tot het onderhoud van dien staat behoorde en verzuimde, geschoold in zulke dingen, niets. Zorgvuldig lette hij op zijn gangen en omgangen, vertoonde zich niet meer in het openbaar, - legenden omzweefde zijn huis, zijn geestelijke macht groeide, overwoekerend al wat de kunstenaarskolonie verder aanzienlijks had dat haar verbond of verdeelde. Er was niet anders meer dan hij; van één ding werd maar gesproken: den kruistocht naar het wondere

land des voorbeelds, kiemkern eener verheerlijkte samenleving, vrij van gebrek en gebreken!

Toch, anderen, afgunstig, waagden het vergaderingen te beleggen om te betoogen, dat zonder sociale bindmiddelen een gemeenschap uiteenvallen moest. Schilders, wier lange verzorgde haren en langzame stemmen in lachwekkende tegenspraak kwamen met hun ongeveinsde opgewondenheid, waarvoor hun verschijning niet was ingericht, kwamen er debatteeren; hysterische vrouwen kreschen er verwenschingen uit. In herrie eindigden de demonstraties; men begeleidde de sprekers met steenworpen naar het station.

Te keeren was de suggestie niet, het geloof wies met den dag.

Uit andere steden, uit andere vele landen, kwamen de pelgrims naar de heilige stede gestroomd, het Lourdes der nieuwe menschwording. Cook organiseerde de bedevaarten tegen gematigden prijs, alles inbegrepen. Tot den Patriarch kon echter alleen worden toegelaten wie bijzondere introducties had. Zwijgend kwamen dezulken uit het huis; eerbiedig week ieder hun uit den weg, als hadden zij *G*od gezien en Zijn mysterie.

Over den oceaan de tijding kwam: een Japanner, super-multi-millionnair door oorlogswinsten, had geld aangeboden om een expeditie uit te rusten. Twee zijner secreterissen waren op weg naar Amerika: zij zouden zich met de vredespartij in verbinding stellen, vervolgens naar Europa oversteken om beraad te houden met den Patriarch en anderen.

Den avond van dit bericht vertoonde de Patriarch zich op het balkon van zijn huis. Hij leek nog wel ouder geworden: wit zijn haar en zijn gekamde stroomende baard, moede zijn stem, die met lange slanke zinnen begon te betoogen...

Aan het einde trok hij ontroerd zich terug.

Niemand kon een oog toedoen dien nacht.

Den anderen ochtend ging men in den bioscoop de betooging nogeens over beleven, onwetend dat de hoofdpersoon duizend francs had gebeurd voor rolvervulling.

Aan de indrukwekkende film, bij muziek uit Mendelssohn's *Elias*, was het niet te merken...

Hoofdstuk XXVIII

In een krans om de stalen borst van de lokomotief, waaierden de vlaggen aller natiën der weder eens gepacificeerde Oude en Nieuwe werelden.

Het was een feestelijk en broederlijk gezicht, en alsof het eigenlijk altijd zoo geweest moest zijn.

Blank-nieuw van de vrijgeefsche fabriek, die haar present deed, glom de machine als een paard na z'n Zondagsche poetsbeurt, de bronzen stoomdom ruiterde stoer op den ketelrug, in de oliezweetende stangen en assen van het onderstel teekende zich het geoefend spier-mechaniek eener reeë geweldige trekkracht.

Tien spiegelend groen-met-gouden salonrijtuigen stonden pronkerig in de gekoppelde reeks te parade langs het verhoogd asphaltperron, waar de nerveuse volte aan een hoenderhok op het voederuur denken deed.

De beschaving had zich uitgesloofd! Met heel wat overleg en zeemanschap, had zij een zekere eenheid weten te verkrijgen in de plannen om de geheimzinnige kolonie te gaan exploreeren, en bepaald feestelijk en familiaal voelde zij zich gestemd, na het wijken der donkere tijden.

Tot zijn verbazing was de schrijver der artikels in de *Daily Crier* van Baltimore niet de hoofdpersoon geworden. Zijn positie teekende zich in de plaats, die hij innam altijd een paar pasjes achterrechts - een schaduw in avondzon - van den Japanschen Maecenas, dribbelend oudheertje met

een eeuwige maskergrijns om zijn gelakte oogjes, gekleed in een Engelsch complet van cut-away met grijze streeppantalon, dat de allerovertreffendste trap van correctheid scheen te willen overtreffen. Wijl hij in zijn gedraging nog iets meer dan een gentleman wilde zijn, was hij in zijn kleine dwergjes-ijdelheid iets minder dan een heer.

Aan deze figuur kwamen velen hun compliment maken, dat hij met complimenten beantwoordde, tegelijk aldoor met schichtige blikjes uitkijkend naar iets wat maar niet wilde komen. Door in zijn nabijheid te blijven, markeerde de journalist, behalve zijn staan op de twéède plaats, zijn gretige begeerte naar de éérste. Hij bleef zoo overal, in de achterhoede, bij. Om zich te troosten en zijn gewichtigheid op te luisteren, maakte hij zich verdienstelijk door de voorlichting van een groep jongere collega's, in kudde-bereddering met voortdurend geopende schrijfboekjes bezig.

- Ja, die heer daar in uniform - groene mouwopslagen - dat was graaf Plepkow von Niesterstrom, de in de memoires zoo menigmaal genoemde graaf Plepkow...

- Men vroeg den naam te spellen... P-l-e-p... den tot wereldvermaardheid geraakten Bulgaarschen diplomaat, zijn vriend. Het corps diplomatique, waarvan hij achtereenvolgens de aanzienlijkste leden een voor een aanwees, hield zich afzijdig voor het portier van een der wit-bekleede compartimenten, een groep deftig gevogelte, die niemand dorst naderen om haar aanzien en om het decoratief zwijgen dat zij in acht nam, en

waarbij ieder ander dan een diplomaat zich weinig op z'n gemak gevoeld zou hebben.

Alle tevoren oorlogvoerende landen hadden er prijs op gesteld hunne belangen door een eigen vertegenwoordiger te doen waarnemen. In een vreemde behoefte om consequent zichzelf te zijn - zij gaven zich daar zoo geen rekenschap van, maar handelden automatisch allen onder gelijke omstandigheden eender - hadden zij aan die vertegenwoordigers een militair geleide meegegeven: groepen van twintig tot tweehonderd man, vereenigd een legertje van achthonderd geweren sterk, onder het commando der militaire attaché's, hoofdofficieren uit voorname vrijwilligers gekozen, zoodat de vertegenwoordigers van het civiel gezag een hun niet onwaardig, hoewel hun toch naar den geest weinig verwant, gezelschap hadden. Aan het verre einde van het lange perron stonden de militaire lijfwachten gereed voor den tweeden trein, die op veiligen afstand den feesttrein zou volgen, tevens met de bagage.

Om deze militaire demonstratie was veel te doen geweest. De Patriarch, de vredesvrienden, hadden er zich met kracht van moties en adressen tegen verzet; de vrouwen demonstreerden bij den weg; een psychiater schreef in een brochure, dat de regeeringen naar zijn inzien door een zoodanig escorte blijk gaven van ‘psychologische kortzichtigheid’ - enz.

Toen leek het er een oogenblik op, of de expeditie een zuiver militaire worden zou. De regeeringen lieten zich menschenkennis niet ontzeggen.

Een officieus communique, door alle nieuwsagentschappen rondgestrooid, deed verstaan, dat indien men toelaten wilde aan particulieren om aandeel te nemen in een maatregel die welbezien zuiver tot de competentie van het militair gezag behoorde, dit moest beschouwd worden als een welwillende concessie. In de vredesstemming, waarin de wereld zich thans gelukkig weder bevond, wilde men gaarne rekening houden met zekere stroomingen van humanitairen aard. Aan de vertegenwoordigers van zulke richtingen kon echter slechts een plaats worden toegekend in verhouding tot hun wezenlijk belang, en indien zij erop aan bleven dringen die plaats buiten proportie te vergrooten, zou men het zichzelf te wijten hebben, indien de gezamenlijke mogendheden de door haar te nemen maatregelen zonder ruggespraak met derden vaststelden.

Daarop was de inmiddels tot baron verheven Japansche schenker persoonlijk de verschillende groepen gaan bezweren, zich binnen de perken te houden. Vooral de Patriarch had veel moeite veroorzaakt; hij hechtte beslist aan zijn idee van een kruistocht, de geheele streek bracht hij in een hysterische opwinding voor dat plan, zoodat de regeering de politie meende te moeten versterken en een naburig garnizoen in het geheim verdubbelde.

Maar de listige kleine Japanner wist beter raad. Door geheime agenten liet hij alle schildersateliers afloopen om bestellingen te doen voor een kunstverzameling. Naarmate de aankoopen vorderden, zakte de aanhang van den Patriarch, zijn vergade-

ringen werden slechter bezocht, eindelijk oreerde hij voor een reisgezelschap van Zuid-Amerikaansche dames, uit Buenos Ayres overgekomen om hem te zien.

Aan zijn jonge confraters legde de beroemde medewerker van de *Daily Crier* uit: ginds stond de Patriarch, voor wien de vijfde wagen bestemd was. Zij zagen een hooge gestalte - de witte kop zonder ander dek dan de in den nek spoelende lange haartressen, een wit kleed van pij-achtige snit over de vierkante, dringende schouders, - opsteken uit een kransje van jongelingen in fluweelen jassen.

Daar kwam een koperen muziek-corps het perron over schetteren. Het Heilsleger? Niemand zou verrast geweest zijn bij z'n verschijnen. Het was echter de vrouwengroep, die op deze manier relief gaf aan haar optreden. Ook zij, in een stoetje, vlinderend van vaantjes, volgend de snuivende blazers, waren niet minder dan de Patriarch allen in 't wit gekleed.

Een lieve behoefte aan onschuld-symboliek was de samenkomst onmiskenbaar eigen, alsof men althans smetteloos wilde beginnen aan de gekozen taak, wier afloop even onzeker stond als een expeditie naar de planeet Sirius. Ieder had daar z'n eigen verwachting van, waarmede hij duizelzinnig tegen elke andere aanbotste. Doch de gemeenschappelijke verwardheid gaf een zekere nevelachtige harmonie.

Schoon zij niets militants bedoelden, deden de vrouwen uit onwennigheid militair. Zij stelden zich

op in eenige gelederen, namen daarna een plaatsrust-houding aan, welke, allengs hare beteekenis verliezend, tot een meer natuurlijken stand van babbelende groepjes overging. De kleine Japanner liet zich met marionettengebaartjes voorstellen, en alle de dames werden daarbij met een vereerd glimlachje overbloosd.

Op dit oogenblik schichtte onrust door de wachtende menigte als onder een gealarmeerde gemzenkudde. Men kon weldra Zijn Koninklijke Hoogheid verwachten! Alreeds had een lakei met witlakensche kuiten den looper geïnspecteerd, in komische overbodigheid uitgelegd van de deur der wachtkamer eerste klasse naar het tweede salonrijtuig, dat er toevallig tegenover stond. Er was geen noodzaak het tapijt, dat twee roode voluutranden trok dwars over het perron, juist dàárheen te leggen. Het doel had even goed het derde rijtuig kunnen zijn. Maar de autoriteit, aan wie de zorg voor het optreden van Zijn Koninklijke Hoogheid was opgedragen, verstond het niet anders. In elk geval stond het vast, dat de hofbehanger bij gelegenheden als deze eenige opdracht moest hebben, en ook hij zou geen andere oplossing hebben geweten dan deze.

Het koehaarpad, waar niemand op treden mocht, deelde het aan den trein grenzend perron in twee gedeelten, elk met hun eigen helftje van het publiek. Alleen de levendige Japanner was eenige malen de grensscheiding gepasseerd, in zijn ijver om iedereen te begroeten, maar het koddige sprongetje zijner gelakschoeide voetjes bewaarde den looper voor

mogelijke besmeuring. De bij het karpet opgestelde agent van politie, eenmaal gerust gesteld, had niets anders te doen dan telkens zijn witten handschoen naar den helm brengen.

Wijd spouwden zich de dubbele deuren, aan elke zijde plaatste zich een dignitaris, en Zijn Koninklijke Hoogheid betrad weldra den looper. Aldus zijn weg ontwijfelbaar getrokken ziende, volgde hij dien tot het spoorrijtuig, waar hij oneigenlijk bleef staan. Aan weerskanten had zich nu eene haie gevormd van zwijgenden; niemand wist precies hoe te beginnen...

Waarop de kleine, kipvlugge Japanner de situatie redde door, in een houding van meer dan gepast gevoel van eigenwaarde, een toespraak tot den vorstelijken persoon te richten. Hij beschreef daarin wat hijzelf en wat allen wisten van het doel der expeditie, pronkte met de beschavingstaak, die de meest eminente staatslieden, hooge militairen, humanitairen van alle schakeering en ook de dames zich bij deze gelegenheid hadden opgelegd, en prees vooral Zijn Koninklijke Hoogheid om de moeite, die Hij zich wel had willen geven dit afscheid vorstelijken luister bij te zetten. In hoogsten dank daarvoor - het mannetje boog in alle richtingen en verloor een manchet - verzocht hij de expeditie onder de hooge bescherming te mogen stellen van Zijn Koninklijke Hoogheid.

Om toch wàt te doen, antwoordde deze met een hoofdknik. Hij reikte den Japanner de hand, reikte nog vele anderen de hand, en zou juist om bezig te blijven de reeds glunderende dames-deputatie

de hand reiken, toen de stationschef nerveus een bibberig fluitsignaal gaf, waarschuwend:

- Instappen! instappen, dames en heeren! - Het is tijd!

Alle venstertjes van den trein garneerden zich nu met hoofden, die nog te praten hadden met de voorzichtig terug getreden menigte op het perron. Op zijn looper stond Zijn Koninklijke Hoogheid tusschen de beide roode voluten in den grond geheid als een ducdalf met gouden beslag; het muziekcorps der vrouwen schetterde luidkeels een plechtige muziek.

De trein ging...

Nagejaagd door den soldatentrein, zou hij den mateloozen afstand in schieten naar zijn onbekende doel, aan alle stations toegezwaaid met vlaggen en kransen, door deputaties bejubeld en door muziekcorpsen bespeeld, zoover menschen woonden...

Dan, ergens op een verloren wegenkruispunt, - de schuren stonden er nog van een verlaten etappekamp - zou men halt houden en den langen tocht beginnen met sleden en automobielen...

Het verdere was geen menschengeweten bekend.

Hoofdstuk XXIX

Aldus hoofdartikelde een plaatselijk blad op den vertrekdag der expeditie:

‘O, Menschheid!

Stijgt uit zijn grot de Oerneef, U te begroeten...

Machtig zijn knots, de knobbel omlaag, schraagt zijn ruige hand, die den beer versloeg en den vratigen wolf.

Wie, tot den horizon, waagt zijn gezag te tarten?

... Maar in zijn spelonk, bij den schijn van een brandend gewreven spaander, kerft de sluwe buur den pijl, die snellen zal van den reeds gereed staanden boog uit riet en bullepees!

Vreezen doet hij de knots niet meer; - straks treedt hij den geweldige tegemoet, onbedücht met zijn nieuwe, vlugge wapen!

En jaren stroomen uit de zeeën des tijds... Schut het schitterend zwaard het huis van den Viking. Rooven aan vreemde kusten gaat hij met zijn drakenschip; schoone vrouwen, gebonden door zijn drift, voert hij mede, braveerend de bloedveeten van broeders, magen en echtgenooten. Hojo! het dappere strijdbare volk! Lokken walkuren hen toe uit de kruiende wolken; naar Walhall's zaligheid leiden ze hen op brieschende genetten! De mede schuimt, de scalde prijszingt de helden.

Hoe nu? Zwijgt de scalde? Start de walkure, beker in de hand? Staken de helden het gesprek?

Voor hunne oogen zweemt de toekomst... o wonder!

Rond den hof des zeekonings de akkerman ploegt

en zaait. In den winterschemer spinnen de vrouwen het zilveren vlas; tot kostbaarheid weven ze 't, fijn als rag! Hen, goêliên, tegen roovers van overzee en overland beschermt de machtige; willig storten zij schot en lot. Allengs, van nijveren drang, zwelt de stede; de zonen vermeeren de welvaart hunner vaderen, knechten van verre leeren en bedrijven het handwerk; zij vestigen, bekwaamd, zich als nieuwe meesters.

En ruchtig hamert de smid wapenen, die den burg bedwingen durven. Het faalt! De steenen weerstaan het staal; - vreeselijk is de straf!

Maar nogmaals, in verborgen kelders, daveren de hamerslagen op het aambeeld... Met steelsche blikken verstaan elkaar de mannen... Beiert de klok... als wolvenkudden, met pieken en houweelen, berennen zij de sterkten der dwingelanden, die beschermers zouden zijn!

Zij leggen het Huis in puin, zij slechten de muren; van den afval bouwen zij de wallen der stad, zelf nu sterkte, waarop breken de lansen der wrekende ridders.

Dan vindt een monnik in zijn cel, zinnend op goud, het middel om muren van burchten en muren van steden die sterkten zijn, te vergruizelen uit den afstand. De talrijksten zullen nu winnen. Die den eersten golf mannen, verslagen bij den sprong, vervangen doen door een tweeden, een derden, uit onverzaad getal! Zij zullen winnen! Hun gelederen zijn vruchtbaar, zij dunnen niet... laag achter laag groeit weder aan...

Weldra wordt de Heer heer door de gunst zijner

burgers. Hen wapent hij tegen andere steden, voert hen aan - stad tegen stad - in tournooien van afgunstige machten.

Welke toover doet hun pralend goud verglimmen? Wat gaat daar voorbij?...

Wanneer de macht macht heeft verwonnen, - onder 't geweld van de gunstigst geregeerden, de rijksten, de talrijksten, staan allen geringeren gebogen - de Staat is geboren! zijn gebied reikt tot waar eindigt de taal... de verre streken erkennen willig het centraal gezag... de wet strekt zoo ver haren arm als haar woord wordt verstaan...

Schepen gaan uit. Krijgers bevaren de zeeën om àndere werelden te ontdekken, schatten te zamelen voor de gemeenebest, waardoor zij rijker kan zijn, machtiger kan zijn, grootscher, blakender blinken kan boven haar geburen. Ontzag volgt haar rijzend gezag.

En zwellend, zwellend, snijden de kringen elkander opnieuw. Het kanon op drijvende forteres dekt de koopvaarders; legers slaan legers, die dreigen eenmaal verworven welvaart. In elkander rennen de huurcohorten, eskaders mengen zich in het heet gebraak hunner vuurmonden - ho! de wimpels juichend uit, drinken de karkassen de gegeeselde golven... over het kenterend wrak, de jubelkreet versmorend der ondergaande varensgasten, stulpen de zeeën toe!

Achter de vaandels van den Keizer barst een heet volk de grenzen over. Europa loopt vol van hen, - overal zoeken zij de menschheid die verlossing wacht, of wekken haar tot een nieuwen

dageraad. Maar de leuze blijkt valsch, de vrijheid is in dienstbaarheid omgewenteld! Voortaan wapenen zich de naties als geheelen. Verbonden tellen hun reeds duizelend machtige legers op. - En eenmaal, eenmaal komt de storm, die als branding van oceanen de gelederen tegen elkander stort. Heel de wereld staat in vuur! Steden vlammen weg! 't Geschonden gelaat der landen schaamt zich den hemel!

Groot... groot staan onze helden die in den hemel zijn! Ongeteld is hun getal! - Als halmen vielen zij over 't veld. Elk onzer schreit om een broeder, een zoon, een vriend...

Strijkt de vaandels ten eerbiedigen groet!

Groote, heerlijke, grootsche Menschheid - wat gaat daar voorbij met schielijke wimpels - zie, ook ònze vlag is erbij! - wat draaft als een feestelijk ros over de rechte rails, zoo haastig in z'n vaart, zoo zeker van z'n doel?

Rusten de wapenen - sluimeren de dooden - arbeiden de levenden in hun tooverig-snel herrezen steden en fabrieken...

Wàt rept daar voorbij, een flits, glanzende nà als een vuurwerk?

Wij zien de gesneuvelden rijzen uit het graf... zich drommen langs de rails... in reeksen, in wolken dringen zij elkander op... zij strekken de handen... zij wachten, zij zegenen wat daar gaat zoo ijlings voorbij!

Heil! heil! wat daar gaat zoo ijlings voorbij. Hoe blinkt ge in uw zuivere vaart... naar Waarheid,

naar Schoonheid, naar Gerechtigheid, naar Vrede!

... Ja, naar den Vrede!

Want hoe verheven zij de les, daar door verre ballingen ons voorgehouden, verhevener nog de Menschheid in haar eenparigen blik naar het Licht!

Als een kind dat ter Communie gaat...

Wij gelooven... O, wij gelooven in haar! Zij doolde, maar tot bezinning keerde ze, zij bereidt zich tot inkeer, zij vat hare hooge idealen weder op!

Zóó is de zin van het schouwspel dat wij zagen heden aan het station, - dat allen zullen zien aan den langen, langen weg dien de vredestrein neemt naar de heilstad in het Oosten.

Is het niet of de Star in het Oosten herbegon te bloeien, en de Koningen leidde, naar Bethlehem?

Daar togen eenmaal naar Bethlehem drie Koningen, en de Star was boven hunne hoofden, en de Star wees den weg...

Als toen, ja! komt het ons voor...

En wij buigen de knieën... siddrend wachten wij de genade!'

Zoo schoon, zeiden de menschen, was hierin uitgedrukt wat allen gevoelden!

Den eersten trein, ongeacht, volgde de tweede met de soldaten...

Hoofdstuk XXX

Dat jaar maakte met de lente een verrassenden spoed. Onder de dunne sneeuw reeds bleek het gras zich nieuw te hebben gezet, de weiden blonken als smaragd, toen de zon de laatste vriesvliesjes losweekte en den bodem te drinken gaf.

Als bijen kwamen de mannen nu ruchtig naar buiten, belust op het frissche veldwerk na zooveel maanden binnenshuis. Men had een plek voor den graanbouw gekozen, daar togen, op den rug de blinkende spaden, de jongsten en sterksten heen; in regelmaat spitten zij de lange voren recht naast elkander; krachtig en veelbelovend geurde, uit zijn winterbroei òmgeworpen, de humus.

Allen verheugden zich om 't verwonnen getij. Het bijeenzijn was vol moeite geweest; vaak hadden de speelluiden fluit en hoorn moeten nemen om dreigende twisten te delgen; menigmaal klonk de vroolijkheid als een boven de keel geperste stem, valsch, - dan rekten de vertellers hun verhaal, de redenaars vermeden de eigen zaken en belangen der kolonie om meeningsverschil te ontduiken.

Maar ieder deed zijn krachtigste best, en vaak had een man, dien de drift overwon, met geklemde kaken het huis verlaten en was eerst later zwijgend teruggekeerd.

Het was niet enkel om de ééne in hun midden, de eene vrouw! Indien het meisje den moed had gevonden, van een enkele hunner te zijn, zij zouden haar feest hebben medegevierd en haar

geluk geëerbiedigd. Een heilige was zij hun echter niet meer. Nu zij niet koos, wenden de kameraden zich van nieuwerlee aan de kameraadschap: - zij ging zoo zacht door de rijen, één van hen, maar teederder, schooner, een vrouw, - zij beminden haar allen met een knapenliefde, die, van het doel harer verlangens onkundig, het verlangen zèlf bedweept.

Toch, de vroegere naamlooze eendracht hadden zij niet terug. Iets moest zijn los geraakt. Zij voelden voor de eerste maal dat zij niet waren van éénen stam, van één overtuiging, van één opzet, van ééne taal. Gold het niet meer genoeg, dat zij allen gegaan waren door dezelfde beproeving? Het oogenblik der herkenning sleet uit niemands hart. En telkens wanneer eigen-aard en eigen-gerechtigheid macht kregen over een, had hij zich die vreeselijke en heilige beproeving te herinneren om gedwee en stil, zich terug te wenden tot hun gemeenschap, als een golf zinkt in de zee waaruit zij is opgedrift.

In den grijzen winter ondernamen zij een heerlijk gemeenschapswerk. 't Was een gedachte van professor Dickensen: ieder die armen had zou z'n deel dragen aan de versiering van het vergaderhuis. Glimlachend om zijn onmacht, verontschuldigde hij zich: ik betaal vast met mijn goeden inval, misschien zullen er meer kameraden zijn die, gezond van leden, toch niet bekwaam zijn penseel of beitel te voeren. Wij zitten niet stil. Afgunstig op de kunstenaars die dat wèl kunnen, zullen wij hen bezig houden met muziek en vertelsel. En wie

ook daartoe niet bij machte zijn, ze zullen bewonderen. Zoo doen wij allen wat. Want wat is een schouwspel, zonder den toeschouwer die het geniet!

Het werd een feest, samen het algemeen plan op te stellen. De eenvoudige ordonnantie van het balkengetimmerte zou niet worden gestoord, het houtwerk, gezond-rhytmisch als het spierenstelsel van een athleet, zou in z'n wezen gelaten worden, alleen waar de welstand het toeliet, met een enkele kerffiguur hestoken en verfraaid. Van de tenten, die voor de helft mochten opgeofferd worden, nu de vaste huizen waren voltooid, kon men het doek nemen voor wandbespanning; de teekenaars hadden geen overdaad: houtskool door henzelf gebrand en een roode verfstof uit plantenwortels gestookt, zouden hun eenige middelen zijn.

De lichte, ijle hal geleek een volière, toen de ladders gesteld, en zij allen zoo bezig waren. Tot in 't hoogst van de sparren hadden de beeldstekers hun zwaluwnesten gebouwd, ginds en overal langs de verbindingsbalken klemden zij zich; tegen de stijlen - goudbruin van het spint - hingen ze als spechten. Een schoone versiering gaf reeds: het licht wegsteken der spintkorst, dat het boterblanke hout in fraaie figuren tevoren kwam uit de donkere laag. Waar de binten en balken hun knoop vormden, hadden de beste beeldsnijders een plek gezocht. Sommigen hielden zich in geheimzinnige tenten van doek en riet daarboven verholen, dat niemand hun scheppingen zien zou vóór de voltooiing! Maar minder stille geesten daalden elk oogenblik van hun ladder om op den afstand hun

snede te keuren, zij riepen den professor erbij, als knutselende kinderen, ieder moest het bewonderen, of het zóó niet goed werd! Om zulke bewondering behoefden zij nimmer te bedelen, er was gulle voorraad voor allen; dan enterden ze met veerkrachtige beenen de ladder weder op en dapperder mepten hun korte hamerslagen op den beitel, die gele spaanders deed ketsen van het versche hout, dat het ervan sneeuwde beneê.

Elk had zijn vrijheid, het onderwerp te kiezen dat hij wilde. Met stillen ernst hakten sommigen vrome symbolen, verheerlijkend hun gemeenschap; anderen kozen den strijd; anderen het blijmoedig van-zelf-leven der natuur. Men wist van een stillen peinzer, die heel den dag in zijn daknest verholen bleef, hij zocht de verbeelding van het wonder dat hen allen te zaam had gebracht; sommigen sloegen met geestigen beitel grappen in het hout, of zij vervolgden de overwonnen wereld daar verre met hun spot. Maar het wonder der gemeenschap bewerkte in hen allen het wonder van een gemeenzamen trek; zij waren als de versierders dier bedehuizen, wier veelheid van geest en aard opging in de krachtige orgeltoon des geloofs!

En de volière was nimmer zonder zang! Daar kwetterden de lustige werkmeezen hoog in den nok, kloppende spechtgeluiden geruchtig dooreen hagelden van overal, uit alle hoeken knalden de echo's los, - en beneden bij het huiswerk koorde een vage, door niemand geleide zang, die als de schaduw was eener gemeenzame gedachte. In de aarden fornuizen loeiden de vlammen voor de pot

- de luide stem van een werker die een maat riep, hem te helpen, sloeg tegen den verren wand schallende terug, en een enkele maal kon het plotseling geheel stil vallen, - dan riep een leuke Parijzenaar, het vuur pokende dat het rood vlamde over zijn levendig masker:

- *Ohé! ohé! ohé! les marrons! - Ohé! ohé! les marrons!*

en een diklijvige glundere Beier liet den hobbeligen draaisteen snel schuren langs z'n beitel, dat de kras uitloeide als een gejaagde sirene!

Wanhoop dreigde onder hun àl te ijverig werk. 't Was of er rampen gebeuren zouden zoodra zij ophielden. Zij sloegen aan 't versieren van al wat onder hun handen kwam: tafels en banken voor het middagmaal, nauwelijks hadden de timmerlieden ze afgeleverd, of iemand stond gereed met een mes om heel het oppervlak te bekerven met zwierige krullen, slingers, sterren van cirkelbogen. Elk wachtte jaloersch zijn beurt op een prooi. Onhandigen zaten geduldig met een plankje bij 't vuur zich te oefenen, alsof de zaligheid der kolonie afhangen zou van hun bekwaamheid met beitel en mes, en de professor, door een linkshandig teekenaar geholpen, demonstreerde geduldig hoe plantvormen konden geschikt worden voor ornament.

Ook in den avond kwam er geen rust. De nijvere eekhoorns daalden uit hunne masten wanneer het duister de hoeken vulde, sommigen moest men met seinen en teekenen waarschuwen, toch naar benee te komen, want dat ze geen steek meer konden zien, en de hooge luchtige ruimte van de hal leek vol-

gegoten met een stillen mist, waaruit vreemde gestalten loeren kwamen tusschen de gebinten. Een bizar kunstenaar had de balkkoppen met grijnzende maskers bekorven, dieren en narren; een struische verbindingsbalk werd tot een draak met gesperden bek en slingerenden staart, - uit alle hoeken gluurden gedrochten neer, een grot vol monsterlijke gedaanten, geleek de holte in den halven schijn van den nadag.

Beneden dan, zaten ze, nog vol van hun werkgedachten, en menigeen kneedde in een klomp klei zijn verbeelding en zijn daadlust verder uit, tot de maaltijd werd opgedragen, en allen zich saamvonden in het dagelijksch feest. De fijne vereering voor de vrouw uitte zich in honderd verzoeken om Helens portret of haar beeld te mogen maken, welke zij glimlachend aan allen toestond, zoodat ze rijk werden van geluk. Het meisje zat model voor een talrijke teeken- en boetseerklasse, men vond schik in elkanders vaardigheid en onhandigheid, en wie het model naar zijn goesting gekneed had, repte zich ermee den ladder op, om ergens ver uit het gezicht zijn kunstschepping te voltooien.

Maar - één vond in de zachte klei, die zijn vingeren bekneedden, de heerlijkheid zelf... Ontsteld zag het meisje een gestalte van weifelende schoonheid zich loswinden uit den klomp, een droom die haar wezen tot kern genomen had. En de kunstenaar ging voort, terwijl allen schroomvol zwegen, hij zonderde zich af met zijn gereedschap en een zuiver blok uit het bosch, weken aaneen kreeg men hem niet meer te zien. Allen wachtten, spra-

keloos in een vagen angst, zijn verschijnen. Men hoopte op een beeld dat aller gemoed saamvatten zou, een heilige om te planten boven den ingang van het huis, - maar vreesde deze stille vereering die met zoo biddende overgaaf zich wijden kon aan haar doel! Helen's stem klonk heesch, zij waagde niet te vragen; met verstrooiden blik loofde zij haar jongens, en zij sprak er den professor over, zoo wonderlijk zij allen hun rust weergevonden hadden, en dat niets meer de gelukzaligheid van hun bijeenzijn storen mocht...

Allen vreesden den stillen werker in zijn tent. Men kon zijn hartstochtelijk gehamer hooren heel den dag in de fabrieksdrukte van het overal bezige huis.

Toen, op een dag, sleepte hij een vormloos blok uit zijn kluis en wierp het op het vuur...

Sprakeloos zagen de kameraden hem na.

Had hij niet gekund? - Had hij niet gewild?

Zoo was het voorjaar bereikt; het gigantische huis, een barbarentempel vol goden, stond wijd over hunne hoofden. Het oogenblik was niet ver dat zij dit alles leelijk zouden vinden en zonder smaak. Al hun jongenslust, al hun angst, hadden zij uitgevierd op dezen tempel, dat hij schoon en heerlijk worden zou; nu stonden zij erbij als een knaap die een geweldig pronkstuk met de figuur-zaag heeft gemaakt, zijn winterdag verdaan aan den schijnschoonen droom van torentjes en erkertjes, loovers en krullen overal, overal waar het fijne lintje van zijn zaag zich wenden wilde en keeren... verrukkend was ook het samenbouwen,

aldoor groeiend het rijke paleis! - maar nu het gereed staat, lijkt het zoo schoon toch niet... liefst zou hij 't maar weer vernielen!

Toen kwam de zon ineenen de blaadjes roepen, het gras huiverde onder de dunne sneeuwlakens op, in het bosch tjuikten de vogels, die geen kooi behoefden voor hun geluk.

Reeds vroeg was men met het buitenwerk begonnen. Moe van het lang samenzijn, toog elke groep des avonds naar het eigen kleinere huis, de zoete weemoed van de lente in het hart.

Helen woonde in het huis van den professor, voor wien zij Jean's lieve zorg had overgenomen - Jean over wien gezwegen werd uit vreeze voor de ontwakende gedachten, - en de Elzasser was bij hen, met zijn verbaasd kindergezicht, dat aldoor benieuwd scheen te raden naar dingen, die een naam hadden, maar geen zin. Alle mannen der kolonie had hij met zijn naïeve beminnelijkheid uitgevraagd, elk hunner woorden drinkend als een bloem dauw. Men noemde hem het ‘talenvat’, hij zamelde maar en zamelde, en scheen geen woorden genoeg te kunnen krijgen. Zoo maakte hij alle talen en dialecten zich eigen, een collectionneur van idiomen was hij, met vreugde bereid allen als tolk en arbiter te helpen. Hij pakte dan zijn schatten uit als een maniak zijn prentjes, nimmer uitgepraat over de zeldzame varianten en schakeeringen die hij had ontdekt. Maar wie in nauwer gezelschap met hem omgingen, wisten dat hij nog altijd niet zijn verleden terug bezat. De schakels waren weggeglist uit zijn brein; hij greep zooals

een kind zou doen wanneer men hem in een speelgoedwinkel de keus liet van alles. Goedig, met zijn scherp brilletje, keek hij zijn makkers aan wanneer zij een beetje met hem lachten en grappen maakten op zijn rekening; dan vroeg hij aan de omstanders wat ze bedoelden, en hij lachte onnoozel mee op z'n eigen kosten.

Zóó zoet was de lente - àl groen van prille knoppen, de dunne blauwe lucht vol sneeuwen wolkballen, rollend over de ijlte als de zeepbellen van een kind, en zoo helder zongen de vogels, zoo drachtig lag de willige aarde onder de witte nevels van den morgen, - vanzelf ontstond de gedachte voor een feest, een lentefeest gelijk in de wereld arbeiders vieren om op éénen dag te ademen in de zalige blijte van de toekomst!

De Lentekoningin was er, hare trawanten beroofden het bosch, de vochtige beekzoomen, van de schoonste bloemen, zij bonden slingers en kransen; alle huizen stonden, kinderen hand aan hand, aaneengereekst door bloesemende guirlanden; blauwe lavendel geurde boven de deuren tot een vreugd den binnentredende.

Op een dag, formeerde zich de vroolijke stoet... overal was siersel van slingers en prille bloemen... de hemden waren wit gewasschen, en de jonge lichamen richtten zich lenig uit het gras naar den hemel: hoog stonden de koppen gerecht, de oogen blonken van belofte!

Het feest ging omme uit het gemeenschapshuis, in slingerwendingen om alle woningen, een zegenende processie, die zingende, zingende uiteen zich

wond over de smaragden pracht van het vergaderveld... op een hoogte stond de Koningin en beidde haren stoet...

Haar omwindend met hun krans, winding na winding, reeks na reeks uit de eindelooze rij, wachtten zij...

Geheven stonden de hoofden...

En zij, de eendracht ziende, begon ze te spreken met zingende stem.

Hoofdstuk XXXI

Toen: ‘vrede zij U!’ riep een stem uit den boschrand.

Allen, verrast, keerden zich naar dien kant.

Zij zagen een wonderlijke guds menschen zich uitstrooien uit het gestruik in de groene ruimte, een toom plechtstatige pronkerige vogels, waaierstaartend en belachelijk in hun ijdele opzichtigheid.

De Bulgaarsche graaf in zijn galajas vol loovers ging vooraan. Alle versierselen, hem door de monarchen die hem accrediteerden op hun verjaardag verleend, blonken op zijn borst; in de hand droeg hij een rol, gelijk de staf eens admiralen op een schilderij; hij stak die hand vol beteekenis naar voren, zooals zulke portretten doen; wat zij hield scheen iets te maken te hebben met zijn waardigheid of zijne zending.

Om hem heen herkenden de kolonisten de vier goede Duitschers, hun domme eendere lijven in eendere nieuwe uniformen geregen; lange grijze jassen met grijze tressen dicht, - als een wacht bleven zij den Graaf hunnen heer omgeven, zijn natuurlijk attribuut, gelijk zij altijd waren geweest.

Maar nu volgden - o verbazing! - een aantal van juist zulke groepen: deftige enkelen, van vier trawanten omwandeld. Zij vormden een protocollair geregelde deputatie, vol zelfgenoegzamen ernst; de hofstoet van een tooneelkoning, die met gespeelde statie in de ruimte treedt uit de coulissen der lentevierende heesters van een boschrand.

Ineens was er ook een klein, donker heertje in

gekleede jas met een zijden hoogehoed. Zijn korte, driftige beentjes hielden den statiepas niet bij, ze bewogen zich zenuwachtig achter de lange schreden der anderen. Een escorte ontbrak hem, maar hem terzijde ging een heer vol zakken, in wien verwonderd elkeen den vertegenwoordiger van de *Daily Crier* herkende.

Vijf vrouwen, vervolgens, hielden zich aan een wit vaandel vast. Een harer droeg het omhoog, maar de anderen konden er niet van scheiden, zij hielpen den stok rechten en trokken aan gele zijden koorden de zwaluwstaartvormig gespleten punten, alsof er dat op aankwam, omlaag.

Groepsgewijs, de losse kraalreeksjes van een in ongereede geraakt snoer, stegen telkens weder andere deputaties uit het kreupelbosch op; men onderscheidde eenen man met witte lokken, spoelende in zijn nek en over de witte pij die hij droeg; heeren waren er in zwarte jassen met witte vesten, en lieden in priesterkleeding, en anderen in toga's gelijk de rechtsgeleerden dragen: van alles vijf, welgeteld telkens vijf, groepen die, gelijk zij een voor een schreden naderbij, elk een wereld konden vertegenwoordigen, - niemand zou zich hebben verbaasd indien zij de vertegenwoordiging waren gebleken der gezamenlijke planeten van het zonnestelsel.

Het laatst kwamen de vergulde officieren, - achter hen was een vuurpeloton in volle gereedheid, de bajonetten blauw-bliksemend uit de geweerloopen boven hunne schouders.

Toen de optocht geheel in de ruimte was uitge-

stroomd, verdeelden de soldaten in een dubbel gelid zich om de groep der deputaties, alsof er iets te beschermen viel. Een stilte volgde. Over en weer keken de groepen elkander aan; niemand had meer lust om te lachen.

En de Bulgaarsche graaf, professor Dickensen in de menigte herkennend, meende zijn houding te kunnen redden door met uitgestoken handen op hem toe te gaan. Hij greep echter in de lucht, werkte zijn verlegenheid weg in een grom, haalde zijn armen weder in en zei alleen:

- Beste vriend!... Waarde professor... Pardon! Pardon!... en, toen er geen antwoord kwam, nog:

- Hoe maakt u het?

Toch kon er nu tenminste wat gebeuren. De andere diplomaten waren gevolgd, meenende dat hij de afspraak nakomen ging, een aanknoopend woord te zeggen. Na langdurige deliberaties, afgebroken door kleintjes koffie, sigaren en partijen schaak - men had den tijd - was in den trein de regeling in bijzonderheden vastgesteld. Naar men meende, kon geen misverstand meer ontstaan omtrent de ware geaardheid der expeditie. De verlegenheid van den Bulgaarschen collega stond echter niet op het programma, zoodat met het begin al het verdere reeds met gevaren werd bedreigd.

De pauze duurde niet lang. Met den moed der radeloosheid was het den Graaf een voorrecht zijn eminente confraters met den beroemden professor in kennis te brengen. Hij noemde achtereenvolgens

zonder haperen hunne namen en titels... toen bleek hij den naam van den Engelschman vergeten; alleen meende hij hem als een voorman en invloedrijk leider der kolonie te mogen voorstellen. Waarop zij allen, gereserveerd, in zichtbare afwachting van het komende, hun buiging maakten.

Onder de kolonisten was roering gekomen. Een man schouderde zich tusschen de witte borsten een pad, en, zich voor de gouden heeren plaatsend, brutaal vroeg hij:

- Wat zoek jullie hier?

Dadelijk omzwermden hem de anderen, alsof hem gevaar dreigde; men zag de wieken zijner bewerende armen verdwijnen...

Wachtende, een windbewogen oogst, stonden alle witte mannen op het veld.

In dezen vreemden toestand trad de professor vooruit.

- Men wilde niet onhoffelijk zijn, zeide hij; hij zou de vraag van zijn kameraad gaarne in beleefde termen herhalen. - Men zou begrijpen: zóó midden in hun schoon feest gestoord, was het niet allen mogelijk aanstonds de meest gepaste houding te vinden. Zoo het in hun bedoeling lag een vreedzaam bezoek te brengen, hield hij zich overtuigd dat de heeren welkom waren. Hun officieele houding en hun gewapend geleide konden intusschen niet nalaten een zekeren angst teweeg te brengen. Op dit punt zou de kolonie gaarne worden gerust gesteld.

Een kudde olifanten kon met geen vreemder verzoek de diplomatieke heeren hebben verbaasd.

Van verwondering schoolden zij samen in de slagorde eener beraadslaging met gesloten deuren. Men zag een hunner herhaalde malen met een ruk van zijn groot hoofd: ‘neen! neen!’ schudden, dat de gouden loovertjes trilden aan zijn groene schuitsteek, - driftig, met wijde stappen, trad hij uit de groep, een groote hautaine man, die beval:

- Wil u zoo goed zijn de vertegenwoordigers der Europeesche, Aziatische en Amerikaansche diplomatie naar de bestuurderen der kolonie te leiden?

De Bulgaarsche graaf, beide armen omhoog, of hij vliegen vangen ging, was hem achterna gerend, om hem te beduiden wat hij al honderdmaal... maar de armlooze Engelschman kwam hem voor. Hoffelijk, met zijn rustige stem, antwoordde hij:

- Voormannen heeft de kolonie niet. Maar wij zijn vergaderd. Niemand onzer is thuis, allen ziet ge hier. Het zal ons allen een genoegen zijn, de bedoeling der heeren te vernemen, - dààr...

Zijn hoofd maakte een beweging.

- Waar? verwonderde de diplomaat zich, zijn oogen opstekend, met het kinderlijk vragend air van een giraffe.

- Op de spreektribune, verduidelijkte de professor.

- Ja! ja! - Daar! - Op de tribune! - riepen zeer vele mannen, die dicht bij stonden. Een gedempt gonzen doorvoer de menigte; men vroeg uitleg, roepen en antwoorden doorslingerden als serpetines elkander, sommigen protesteerden, sommigen stemden toe:

- Laat ze praten! - Laat ze zeggen wat ze hier te zoeken hebben! -

In de open ruimte, ineens, als van boven neergezet, stond de witte koningin der kolonie. Kameraadschappelijk stak zij den Bulgaarschen graaf de hand toe.

- Wij zien gaarne onze deserteurs terug, zeide zij.

In zijn verbijstering, begon de Graaf opnieuw voor te stellen, maar het meisje, met een lichte neiging, trad ter zijde naar de vier Pommersche lakeien:

- Hoe maak jullie 't? - Gaat alles goed?

De vier, goedig met hun groote handen toegrijpend, grinnikten verlegen, terwijl telkens de hand van het meisje schuil ging in de gulle omhelzing hunner breede grijpers... tegelijk loerden ze naar den Graaf, of die het wel goed vinden zou.

- En Mr. Forbes van de *Daily Crier*, - een goede reis gehad? onderscheidde de jonge vrouw nu ook den journalist. Deze had zich protocollair, een potloodje en een boekje in de hand, achter zijn Japanschen beschermer gehouden. De zon ging voor hem op.

- U hebt toch de lezers van uw blad een mooi beeld gegeven van ons wereldje, wil ik hopen?

Mr. Forbes, buigende, maakte zich gereed, charmant te zijn. Maar het Japansche mannetje, ongeduldig voorgesteld te worden, boog herhaaldelijk met de schokkerige nervositeit van een kniptor, en scheen het gelukkigste oogenblik van zijn bestaan te beleven.

Op een overheidlooze kolonie intusschen, was

niet gerekend. Het novum kegelde alle afspraken omver, die van het tegendeel waren uitgegaan, schoon de Amerikaansche journalist met zijn verhaal en de eminente vertegenwoordiger der Bulgaarsche diplomatie wel degelijk van deze wonderbaarlijkheid een beeld hadden getracht te geven. Tijdens de beraadslagingen, te voren en op de reis, had graaf Plepkow niet verzuimd, telkens het chapiter opnieuw te beginnen; zijn zwijgende diepzinnigheid en de welsprekendheid zijner half voltooide zinnen waren nimmer grooter geweest, en om zijn vollen ernst te bewijzen, had hij imposant tegen iedere regeling op andere grondslagen dan de zijne gestemd. Deze stokpaardruiterij was een der vermakelijkheden van de lange reis geweest.

De bloote waarheid was: het voorstellingsvermogen der geaccrediteerde vertegenwoordigers van monarchen bij monarchen liet een dergelijken gezagloozen toestand niet toe. Zij lieten zich geen praatjes wijsmaken. Hun Bulgaarsche collega vermaakte hen als een goochelaar met zijn kunstjes... het wàs alles wel zoo, maar toch... nu ja het moest ook ànders zijn. Dan maakten zij zich maar weer vroolijk met de fantazie van de twee die er waren gewéést. - Gewéést! ‘Het mannetje op de maan’ had een hunner den journalist grappig genoemd, dat was een kapitale aardigheid onder hen geworden tusschen de koffie en de pousse.

Er kwam bij: noch de journalist, noch de eminente confrater, die de eer had den koning van Bulgarije te Berlijn te vertegenwoordigen, genoten hun volle crediet. Men zag hen aan voor

heeren Jurriaan uit het versje, die verre reizen gedaan hadden en nu veel verhalen konden wat niemand precies letterlijk behoefde te gelooven.

De eigen wereld der hoogwaardigheidsbekleeders had er altijd uitgezien als een troep min of meer redelooze wezens, die geregeerd werden door een ‘gesteld’ gezag, van welk gezag, dat zij het liefst zich persoonlijk, maar door de omstandigheden gedwongen desnoods ook wel democratisch gekozen - al was het om te lachen - dachten, zij de vertegenwoordigers waren bij andere gezagsdragers, welke hiervan erkenning en erkentelijkheid gaven door nu en dan hun knoopsgat te behangen met een openlijk waardeeringsteeken. Daarbuiten was slechts de chaos. Daar kon niet anders dan de chaos zijn. Theoretisch en practisch was het niet anders mogelijk. Het lag immers buiten alle begrijpelijkheid, dus moest het natuurlijkerwijs ook buiten elke mogelijkheid liggen. Wat niet zijn kon, wàs niet. Ergo: de kolonie gelijk zij door de *Daily Crier* was geschetst, bestond niet, zij was een roman, en velen hunner hadden een aarzeling moeten overwinnen alvorens zij zich vinden lieten, met dien roman op voet van wezenlijkheid te handelen. De hun opgelegde taak zou, vreesden zij, in het gunstigst geval een chimère, naar alle waarschijnlijkheid een groote blunder blijken.

Nu zij voor het feit stonden - dat zij evenwel niet begrepen - leek het hun absurd te voldoen aan den wensch, met die heele vergadering halfbloote mannen tegelijk te spreken. Men kon confereeren met één mensch, men kon vergaderen met

een dozijn, - te oreeren tegen tweeduizend mannen tegelijk, was het werk van demagogen - daarbij dachten de heeren aan hun idealistische medereizigers, met wie men bij nachtelijk opgemaakt verdrag onderweg reeds besloten had niet te maken te willen hebben. Het geheim werd zorgvuldig binnen den diplomatieken wagen bewaard; voor den schijn bleef men de overige expeditiegenooten in hun - overigens geringe - waarde erkennen.

Zoo kon dan het resultaat der fluisterend aan den boschrand gevoerde beraadslaging geen ander zijn, dan dat aan den professor het verzoek werd overgebracht, de kolonisten vriendelijk en in hun eigen belang te raden, een delegatie uit hun midden aan te wijzen, met welke men de eerste besprekingen over de wederzijdsche verhoudingen voeren kon.

Het besluit kwam juist bijtijds, want de Patriarch, een altijd reêliggende concurrent, had van de gelegenheid gebruik gemaakt, in zijn witte flanellen pij de spreektribune te beklimmen en zich te bekwamen tot een toespraak:

- Kameraden!...

Hij was gewoon, na dezen aanhef een stilte te nemen om de aandacht te verzamelen. Zijn zwijgende hoofd, met de neerspoelende krullen, stond te wachten boven zijn vierkante schouders. Maar stil werd het niet. Want de gonzende menigte zwermde weg naar een anderen spreker, den professor: deze bracht de boodschap over van de diplomaten.

Alleen de nabijstaanden hoorden het. Het werd een schrikkelijke confusie. Ieder trachtte te weten, te wéten, - ongerustheid en wantrouwen namen toe. Het woord werd doorgegeven, de gesprekken verbijsterden zich, kreten gistten boven de hoofden:

- Wat willen ze! - Waarvoor komen ze hier? - Laat ze dat eerst vertellen! - Wie heeft hen geroepen? - Wie heeft hen gezonden? - Wij willen met hun wereld niets te maken hebben! - Met hen ook niet! - Ook niet met hen willen wij te maken hebben!

- Gooi ze eruit! gooi ze eruit! schreeuwden een paar stemmen. Vuisten gingen omhoog, een dreigend gegrom als een kwalijke damp walmde uit de menigte, boosheid hing over hen, als op den dag toen Jean de Apache terecht stond.

Maar de verschijning van de witte jonge vrouw op de verhooging deed de dreiging zakken.

- Luister naar haar! - luister naar haar!

Zij zeide maar enkele woorden. Kalm, zonder stemopzetting vroeg zij:

- Waarom niet? mannen. - Waarom zullen wij niet luisteren naar wat deze heeren zeggen willen?

- Ja! Ja - riepen de stemmen. - We kunnen altijd luisteren!

- Niet luisteren! - We hebben niets met hun praatjes te maken!

- Nee, niet luisteren!

- Wèl, vroeg het meisje, en zag de mannen aan die het laatst geroepen hadden, - hebben jullie zóó weinig vertrouwen in je eigen eendracht?

- Dan moeten we 't allemaal hooren! gilde een scherpe stem. - Allemaal!

- Ja, allemaal! allemaal!

- Natuurlijk, kalmeerde zij, - moeten wij 't allemaal hooren. Zeker! Maar als deze heeren niet spreken kunnen - ze zijn niet gewoon tegen velen te spreken - laat hen dan overleggen met enkelen die gij verstaat. Zij kunnen u onmiddellijk onderrichten.

- Dat is een bestuur! - Zij willen ons een bestuur opdringen! - Wij willen geen bestuur! werd overal geroepen.

- En wij aanvaarden immers geen bestuur! verzekerde de spreekster, glimlachend.

Een vlucht witte vlinders snipperend in de lichte lucht omhoog, - zoo geleek het handgeklap dat dadelijk inviel op haar woord. Alle kreten van geestdrift, van eenswillendheid mengden zich; men drong naar de tribune, men wilde huldigen...

Een enkele handwuiving van het meisje legde alles weder stil.

- Dan ben ik uw vertegenwoordiger, lachte zij...

Zoo, klein, verfijnd in de teederte der ruime, dunne lucht, stond zij en wachtte. Een straal van gejuich was omhooggespoten, golven na golven spoelden de ovaties naar hare voeten, klotsten in brandingen om haar blonde hoofd,... hare stille oogen, die als grijze sterren waren, wachtten, wachtten...

Nog eens streek haar hand de stemming gelijk en, lachende weer, of er vroolijkheid was in hetgeen zij zeide, bepaalde zij:

- De professor vergezelt mij om beter te luisteren als ik dom ben, en ons talenboek - waar is onze droomende tolk? - zal ons voor spraakverwarring bewaren!

Meteen stapte zij de treden der verhooging af, door het straatje der nu rustige mannen naar de ruimte op het gras. Terwijl de deputatie zich naar het gemeenschapshuis begaf, door de diplomaten gevolgd, die nog steeds niet hun verwarde waardigheid hadden teruggeplooid, bleef de menigte wemelend en ongewis achter. De Patriarch, schielijk nog eens op de hoogte geklommen, probeerde zijn redevoering te herbeginnen. Men had echter geen zin naar hem te luisteren; dreigende stemmen drongen overal op:

- Wij willen naar niemand luisteren! - Wij hebben niemand gevraagd hier te komen! - ‘Kameraden’... wij zijn jullie kameraden niet!

- Slaat 'm dood! gilde een magere jongen. Als uitgeworpen met zijn kreet, stak hij z'n zwarten, van hartstocht vervreten kop boven de massa uit; in hittige haat brandden zijn oogen.

Er was dadelijk geroep om te vermanen en te sussen. Men wilde geen geweld. Een aantal bedaarde sterke mannen waren op de verhooging gestapt. Zonder woorden, enkel met de afdoende overreding van hun kracht, dwongen zij den Patriarch de treden af, door de nu juichende en hoonroepende menigte naar zijn groep.

Tusschen beide partijen bleef verder een ruimte. Alwie, nieuwsgierig, met pogingen van toenadering, probeerde naderbij te komen, werd door de

kolonisten kalm en beheerscht geweerd. De mannen hadden hun houding terug gevonden; zij waren bereid af te wachten wat in het gemeenschapshuis beraden worden zou; zij waren niet bereid door deze demonstratie van de wereld, met welke zij hadden afgerekend, zich te laten verontrusten, of zich als een bende zonderlingen, iets als een beverkolonie of een mierenhoop, te laten bekijken. Zelfs de kleine, drukdoende Japanner, de aldoor lachende, als was hij van lakwerk, die onder geleide van den kranteman naar voren agiteerde, werd resoluut afgewezen, en de kreten der jongere leden van de kolonie moedigden den vertegenwoordiger van de *Daily Crier* weinig aan.

Binnen duurde de conferentie niet lang. Het zal een kwartier geweest zijn na hun verdwijnen in het gemeenschapshuis, dat de diplomaten naar buiten stapten met het zelfverzekerd air van lieden die een ernstigen plicht naar behooren hebben vervuld. Een gegons van verwachting agiteerde de groepen, toen nu ook Helen de deur uit kwam, gevolgd door haar beide begeleiders. Hunne gezichten schenen onder zorg gewolkt, het hare bleef echter glanzend van blijde innerlijke vastheid. In haar witte kleed, dat hing tot over 't gras, geleek zij een symbool. Niemand drong op. Men liet haar geduldig doorgaan tot aan de estrade, en allen kringden zich zoo dicht mogelijk daaromheen, de koppen luisterend gespannen.

Zij sprak maar enkele woorden.

- De wereld, zeide zij, met een stem waarin geen zweem was van spot, maar een stellige ver-

werping, door elk aarzelloos nagevoeld, - de wereld biedt ons vrijen aftocht, de reis naar Europa, ieder naar zijn land.

Even - als na een slag - bleef de stilte hangen over hen allen.

Toen, allen, alsof het afgesproken was, lachten ze...

En er kwam niets dan dit lachen... er was geen woede, geen dreiging meer... er was niets dan deze door de duizenden vermenigvuldigde lach in de ijle wijdte van den lentehemel!

Hoofdstuk XXXII

Mr. Harakiri's expeditie had in het bosch, waar de beek door een lichting stroomde, haar kwartier gemaakt. Een ruim veld was schoon van heesters gekapt, de automobielen ringden daar rond als de karren van een kafferkraal.

Voor de hooge heeren had men de barakken aan de beek bestemd, in linnen tenten langs den rand van 't geboomte hielden de soldaten zich op.

Het probleem wóóg. Men ademde als in een verstikkende atmosfeer.

Hoe kòn 't dat die menschen daarginder niet terug wilden naar de beschaving? dat zij niet als Sinterklaaskinderen, die de gard ontgaan zijn, - deserteurs zij allen, voor wie het militair strafwetboek den kogel bestemde - zich verheugden in de beloofde straffeloosheid!

Beladen van zware gedachten achter de neergelaten voorhoofden, waren de gezanten teruggekeerd, ten einde, bekomen van de bevreemding, op hun gemak te delibereeren.

Tot dat gemak zou allereerst bijdragen een uitvoerig middagmaal, door de koks inmiddels van den medegebrachten ruimen voorraad bereid. Vouwtafels waren uitgezet aan een lange rij, vereenigd door een wit-schitterend damast, practische vouwstoelen beloofden zooveel comfort als de situatie gedoogde; men behoefde in geen enkel opzicht zich te behelpen.

Ter vergemakkelijking van de verstandhouding, waren de kleine Japanner en de hoofdofficieren

als gasten aan de diplomatieke tafel bescheiden. Dankbaar hiervoor was alleen Mr. Harakiri; hij voelde zich gevleid. Wat de militairen betreft, zij rekenden zich van meet aan het voornaamste element der missie, haar eigenlijke kern, bij voorbaat als zij zich overtuigd hielden, dat geen andere oplossing verkregen worden zou dan door hun tusschenkomst. Het pourparleeren der diplomatieke heeren was onnoodig tijdverlies, en wat het burgerlijk element met deze zaak van overheid en gewapende macht te maken had, zij waren er niet in geslaagd het te begrijpen.

Zoo verheugden zij zich alvast over het aanvankelijk échec der gezanten en maakten daar geen geheim van. De commandant van den troep, een Italiaansche kolonel van internationale afkomst, was op den gezant van zijn land toegestapt; zijn pijpekoppenkop - gedramatiseerd door veel snorren op z'n lip en boven de oogen - illumineerend met een triumfantelijken schater, had hij hem grofgemeenzaam tutoyeerend toegesproken:

- Zie je nu wel?

Het gezamenlijk en voor deze penibele gelegenheid solidair vereenigd corps diplomatique wist met een correcte ijskilte, gelijkstaande aan een strategische overwinning van den eersten rang, zijn houding te bewaren. Toen had de krijgsman niet anders kunnen doen dan de schouders schokken, dadelijk deze gemelijke beweging, die niet bij zijn leeftijd en aanzien paste, - zijn pensionneering met den generaalsrang was om het onderscheidend commando der expeditietroepen

uitgesteld - verbergend in een ijverig trekken aan zijn zeemleeren handschoenen.

Zwijgend genoot men de hors d'oeuvre en de soep. Eerst het versche vischje uit de beek, als delicatesse opgediend, bracht wat levendigheid, - maar het onderwerp bleef zich bepalen tot dit vischje. Er was ham en doppertjes, en er kwam een jong malsch reekalf op tafel, en voor nagerecht had men uitvoerig gezorgd. De Japanner hief zijn champagne-glas in de vingertippen en scheen iets te willen gaan zeggen, maar aller onbeschrijflijk keurige houding van niet-luisteren, alsof daar geen menschen maar opgesierde pianokaarsen zaten, ontnam zelfs hèm den moed.

Joviaal in zijn triumf, had toen de kolonel met z'n glas gewenkt; daardoor kon Mr. Harakiri met fatsoen drinken en z'n glas kwijt raken aan den gegalonneerden lakei, die, het weder volschenkend, zonder een kreuk in z'n gezicht de ironie van de situatie slechts even door de papagaaipootjes naast z'n oogen deed rimpelen.

Ook tijdens de sigaar, die men wandelend bij tweeën of drieën over het baantje bij de beek genoot, kwam het onderwerp niet over den tong. De overige leden der expeditie hadden reeds veel vroeger hun maaltijd geëindigd, zij zaten op een afstand met benieuwde gezichten te kijken naar het elite-gezelschap, als lieden van een anderen stam. Met de oogen kon men 't niet zien, maar het wàs er toch: - er was een paleis om deze wandelende statigheid heen; tusschen gobelins en goud gingen ze, - en de overigen mochten daarbuiten toe-

kijken, kinderlijk versnaperd aan de blinkende lichtjes, de kristallen fonteinen der kronen, en de statige verschijning van nu en dan een lakei.

Meer echter kwam er ook voor de sterkste verbeelding niet te zien. Enkele van de oudste heeren, die de voornaamste mogendheden vertegenwoordigden, gingen een uurtje rusten; de Bulgaarsche graaf knipte met de vingers zijn vier Pommeren nabij om zijn hangmat in de boomen te sjorren, waarna hij in zijn barak ging en in pyama's met een plaid weer verscheen. Voorloopig zou er dus van eenig besluit, laat staan van eenige mededeeling, niets komen.

Dies besloot het burgerlijk element, aangezìen hun verboden was zich rechtstreeks met de kolonie in verbinding te stellen, althans een vergadering te houden. Zij kropen bijeen rond de resten van hun maaltijd, zeer mistroostig van allure, het armoedige kleumige gevoel in zich van menschen die een ideaal hebben verloren. Met benauwde knikken, zwijgend, werd de Patriarch als voorzitter aangewezen. Hij begon met veel langzaam pathos, zijn hoofd telkens oprichtend, zooals een kip doet wanneer ze met nadruk iets te zeggen schijnt te hebben, dat niet door den krop kan. Het viel wat lang, maar zeer schoon was het toch, elkeen betreurde dat de kolonie ginds deze redevoering had gemist.

Halverwege kwam de kolonel-commandant van het troepenescorte even, zwijgende, zien. Vóór hij heenging, kuchte hij een paar maal, en er was iets vaderlijk goedkeurends in de manier waarop

hij, wegstappend naast zijn sabel, zeide: ‘dat ze het maar niet te druk aan moesten leggen.’

Een der jongemannen uit den kring van den Patriarch schoot als een vlam driftig omhoog, vaardig tot hij wist niet welke daad. Maar met een waaiend handgebaar deed hem de spreker neerzitten. Hij had geleerd te dulden, en het woord (dat men zèlf sprak) was óók iets. Dies heerschte het Woord ongestoord over de vergadering, en het Woord was lang, en het Woord was abstract.

Toen de gelegenheid voor debat gekomen was, vroegen de drie afgevaardigden der Vrouwenbeweging tegelijk het woord. Ieder op haar beurt, par politesse, stond men toe te zeggen, dat er iets gedaan worden moest; en een der spreeksters liet zich onder instemming der vergadering ontvallen, dat het een schande was, - waarop enkelen: ‘Sss!’ riepen.

Op dit ‘Sss!’ kwam de kolonel nogeens langs; naast zijn sabel, die sleurde aan te lange verlakte riemen door het gras, stapten zijn beenen; even stond hij te luisteren naar de ingevallen stilte, dan ging hij goedkeurend knikkend weder heen.

Inmiddels trok de avond den hemel dicht. Rond de kronen van het bosch stond de lucht nog doorzichtig en sterrenloos, maar de zonnegloor tusschen de stammen was gedoofd, en uit de struiken drongen schaduwen naderbij. In het kampement hadden de soldaten een vuur gemaakt; men zag hun zwarte lichamen daaromheen, en zij zongen evenals zij overal elders gedaan hebben zouden, een lied met een honderdmaal herhaald refrein. De stem

van den voorzanger kon men in den afstand niet hooren, alleen zweefde als een bankwolk het sterkere geluid telkens aan van den koorinval; - dat geleek het geheimzinnig antwoord eener menigte op een onverstaanbare vraag.

Als een kleumsch nest jonge honden kropen de civielen dichter bijeen; de pacifisten, de vrouwen, de humanitairen, de anarchisten, de idealisten van zoovele gadingen als zich bij den verheerlijkten Japanner hadden weten te accrediteeren; fluisterend schimden de gesprekken, en men kwam overeen, nogeens buiten den Japanner en den Amerikaanschen journalist om een nachtvergadering te houden. Op deze afspraak kon de algemeene goedkeuring verkregen worden, toen Mr. Forbes zich verwijderd had, op zoek naar nieuws en steun in het diplomatenkamp.

Hij vond daar zijn Japanschen vriend en heer in een geagiteerde stemming. Zijn armen en beentjes trokken marionetachtig, terwijl hij, zuigend aan een vurige sigaret, een wonderlijken onzekerheidsdans om z'n as uitvoerde.

- Ah! explodeerde hij, den Amerikaan z'n beide handen toestekende.

Beiden voelden zich verongelijkt en verschoven: de Japanner als bekostiger van heel dit dure geval met hoffelijkheid gesloten buiten alles, de journalist, ingedeeld bij de menigte zonder meening, - alleen meeningen had ze, - die ginds aan 't vergaderen was en 't daarbij blijkbaar zou hebben te laten. Beiden zagen in, dat hun gewichtigheid bij de expeditie verder zou afhangen van de plaats die

zij zich zouden weten te verzekeren bij de diplomatie.

In het duisteren begaven zij zich samen op overleg.

Inmiddels was in het diplomatenkwartier ook meer leven gekomen; de bedienden dekten voor het diner in het feestelijk verlichte groote blokhuis, dat als eetzaal diende; de heeren rekten hun beenen na de siësta; den Bulgaarschen graaf had men in gezelschap van zijn Pommersche lijfwacht, het geweer over den schouder, op jacht zien gaan.

- Of deze heeren dan niets anders deden dan jagen en eten? verwonderde zich de Japansche vredesmaecenas. - Zóó'n manier van zaken-doen!

Overgeschoten, liepen de beide bondgenooten de open plek door in de richting van het soldatenkamp. Een schildwacht stuitte hen: niemand mocht passeeren!

De soldaten hadden hun zang nog niet geëindigd. Telkens improviseerde de voorzanger nieuwe rijmen, en het koor lolde mee om zijn vieze grappen, met een stoot het refrein inzettend. Maar uit de officierentent kwam een driftig iemand naar buiten, vloekende ‘dat ze hun bek moesten houden, men kon binnen z'n eigen stem niet verstaan!’

Als geslagen lag nu het kamp onder het nagedonkerd hemelopene. Twee sterren, een roode en een groene, stonden te spieden in hun eenzaamheid, en het enkel geschraap van een kikker in de beek, die weldra antwoord, vervolgens een groot, weder eenstemmig gezelschap kreeg, voltooide de stilte.

Juist intijds voor hun maal, zaten de twee gezworenen zwijgend met de andere civielen mee. Niemand had een zweem idealisme nog over. Men had wel kunnen huilen; - zwijgend ging men uiteen voor den nacht.

Maar tot zeer laat in den avond, nadat de koffie en het likeurtje pit hadden gebracht in de hoofden, bleven de diplomaten aan de redactie van een schriftelijk vertoog, dat zij de kolonisten aanbieden zouden. De beraadslaging leefde; alle reputaties fonkelden om 't hoogst, als een spel van vuurwerkfonteinen. Er was geen holheid meer in de hoofsche complimenten, waarmede men elkander bejegende, - elk meende 't en verwachtte wederkeerig gelijke hulde, als hij, verdiend, toedeelde.

Alleen graaf Plepkow von Niesterstrom zat met een gekreukelde ziel in een hoekje. Hij was hier minder groot dan hij met reden had verwacht. Zijn schitterend zwijgtalent vond geen waardeering, en hij voelde zich onrechtvaardig bejegend.

Hoofdstuk XXXIII

Dien nacht...

Wat in dien nacht is gebeurd, heeft verre naderhand de Enquête-commissie trachten vast te stellen in wekendurende verhooren, zonder te slagen in het optrekken van een zuiver en duidelijk beeld.

De persoonlijkheid der betrokkenen bemoeilijkte het neerzetten van vaste, zekere lijnen. In ieders geheugen had het geschiede weer een anderen vorm; men beschuldigde elkander van kwade trouw, van leugens en fantasterijen; niet zelden, in het gezicht der commissie, keven de getuigen verbeten over de waarde van eenig detail.

Slechts op één punt vonden allen vrede. De militaire autoriteit was schandelijk, en méér dan schandelijk, opgetreden, - gelijk ze altijd deed, gelijk haar wezen was te doen! - viel de Patriarch uit, die hierover een terechtwijzing aan moest hooren van den zeer bezadigden president. Alles zou anders geloopen zijn, hielden zij vol, indien men de poging, welke zij waren begonnen, gunstige vrijheid hadde gelaten.

Om welke gebeurtenissen ging het?

In den nacht zou de samenkomst der burgerlijken worden herhaald, buiten tegenwoordigheid van den Japanner en den vertegenwoordiger van de *Daily Crier*, die men niet vertrouwde. Ook deze beiden hielden, loopend en omloopend rond de barak: de journalist met de groote resolute passen, waarmede hij de energie van zijn land zoo waardig meende te vertegenwoordigen, de kleine

gele heer uit de poppendoos druk-dribbelend altijd een half stapje voor hem uit, een conferentie, welker einde nimmer scheen te willen komen. Het geduld van die-binnen werd zwaar beproefd, eerst zeer laat legden de beide samenzweerders zich te rusten.

Fluisterend frutselden de stemmen der anderen in de barak. Toen de Amerikaan zich even draaide onder zijn dek en een verheerlijkte zucht van weelde gaf, zwegen ze angstig. Maar een der discipelen van den Patriarch kroop nabij, en beluisterde zijn al slapenden adem. Daarna, gerustgesteld, slopen allen naar buiten.

Men vond elkander spoedig. Aan den hemel stond geen zichtbare maan, maar vol-geneveld was de stille atmosfeer met haar bleeke licht. Geen ding had vorm of silhouet, toch, dichtebij, was alles goed onderscheidbaar; men waadde als in een zilveren damp, wijkende overal waar men kwam, vóór en achter en opzij met een vreemde helderheid, waarin ook de massa's der boomen en tenten zich lichtende schenen op te lossen.

De beek had in haar ravijn, dat zij stormend had uitgebreed, bij een buiging een strandje gevormd; steil stond er de rots tegenaan, het overwebbend met de kale doornritsen van braam en de prille slingers van jonge vermetele hop. Daar kropen de sluipers bijeen, huiverend van kilte, de voeten plakkend in het vochtige slik.

Bij het fluisterend appèl bleken allen present. Men vond goed dat de Patriarch de leiding behield, die opnieuw in een redevoering uiteen begon te doen, wat men, hoe en waarom men het wilde.

Er bleef, zeide hij, geen ander middel dan, eer 't daagde, zich met de kolonie ginds in verstandhouding te stellen.

Van het onmenschkundig optreden der waanwijze diplomatie, vervolgde de Patriarch met giftige stem, en zijn dunne lippen trokken zich tot een wreede spleet, - van haar onmenschkundige brute inmenging kon men niets dan misverstand verwachten. Het ideaal tròk! Door de hier vergaderden slechts, in idealen aan haar verwant, zou de kolonie worden verstaan; - de nieuwe dag zou hen allen vinden hart-aan-hart!

Voor discussie, aangezien allen 't juist zoo dachten of hoopten, was geen redelijke stof voorhanden. Doch in alle groepen, en in alle groepen alle persoonlijkheden, woelde de querulante drang, het gezegde naar hun eigen aard nog eens te schakeeren. Dat gaf, over 't stille tjilpen van het beekwater heen, veel fluisterende redevoeringen... tot de morgen het reeds dreigend misverstand klaarde, - want nu diende men toch te gaan!

In een sluippatrouille volgden allen de slingers van de beek. Gras en struiken waren nat van dauw, vreemde schaduwgedaante slopen reusgroot mee door den mist, agiteerend met de armen om het evenwicht te bewaren in den slikgrond; verwenschingen, fluisterend, weerfluisterend, troubleerden de morgenstilte, en eenmaal deed de scherpe gil van een vrouw die viel, den optocht onraad-duchtend verstijven.

Eindelijk zag men het koloniedorp gloren in den koperen brand van den zonsopgang. Over het

kortgeschoren smaragden gras lag nog het blauwe duister van de schaduw... de morgendamp pluimde er in witte neveltjes over... maar achter de toppen der huizen stond heiligend het stralende rad.

Allen hielden stil en voèlden dat zij niet spreken konden. Hun gemoed was kinderlijk als vóór 't verwonderen had geleerd. Schooner had niemand ooit de Waarheid ondervonden. Sommigen strekten de armen wijd-uit, en sommigen zuchtten, en met bonzende harten stonden ze en wisten niet meer hoe dit worden moest... of zij hier iets te brengen hadden of te vinden!

Zou er iemand reeds wakende zijn, met wien zij aanknoopen konden? Maar ziet! daar kwamen al mannen, zij droegen gereedschap over den schouder, zij waren meer dan levensgroote gestalten, - reusachtig waren hun stappen, hun zeisen en spaden als geweldige gevaarten dreigden in den blakenden zonnehemel.

De Patriarch wenkte. Achter hem aan haastten zich allen naar voren, de handen omhoog geheven, als dansenden.

Op het vreemde gezicht, stonden ginds de mannen. En meer, en honderden op het zingen van een klok, kwamen uit de huizen in den ochtendgloed. In houding, gebeeldhouwde reuzen, stonden zij met hun houweelen en spaden, - uit alle houten woningen van het dorp rezen de mannen, de mannen te voorschijn, met witte hemden en bloote halzen stonden ze, de koppen in verwondering om de vreemde smeekprocessie.

- Luister! luister naar ons! riepen die vóor waren, en de Patriarch stelde zich op tot een rede.

Maar toen keerde een der mannen zich tot zijn kameraden om, vragende:

- Zullen wij luisteren, mannen?

- Waarom, waarom zullen wij luisteren? vroeg het van vele kanten terug. - Wat hebben zij ons te zeggen? - Wij hebben met hen afgerekend. - Er valt niets te luisteren!

En een waarschuwende stem, dringend als de schreeuw van een vogel in onraad:

- Luister niet! Luister niet!

Daarop werd het gedrag der mannen van een wonderlijke vroolijkheid. Zij omringden de kleine kleumende hoop, zij vroegen vriendelijk wie allen waren, waarom zij zich op reis begeven hadden, wat hen bewoog nu hier te zijn in den prillen morgen, wat zij dachten de kolonie te kunnen brengen aan schatten die zij niet bezat? Allen spraken ze dooreen, opgewekt, zonder dreiging. Nieuwsgierig als dwergen, schenen zij zich nu wel even met dit vreemde volkje op te willen houden, - er was echter geen gelegenheid, bij dit mengelen der stemmen, de vragen die welig uitschoten overal, maar geen antwoord wachtten, - er was geen gelegenheid van groep tot groep een allen-omvattend woord te spreken. Zoodat de Patriarch honderdmaal de rede kon beginnen welke hij onderweg had bedacht, een malende die zichzelf telkens in de rede valt - zonder haar aan iemand kwijt te raken.

Nòg meer, altijd door mannen, traden hun witte

woningen uit in het veld. De zon, uit haar roode lichtmeer geklommen, zette alle dingen, iedere figuur afzonderlijk; als uitgeknipt stonden ze in de ruimte. Zoo schenen er wel nog meer dan er waren, van alle zijden drongen ze om de schuwe saamscholende groep der apostelen heen, schoolkinders rond een raar geval...

Een air van meerderheid en vermaakt-zijn hadden zij allen. Zelfs de Patriarch daarbij voelde zich klein worden en gering, hij wist geen houding meer. Een oogenblik flitste ook in zijn brein de helderheid: dat zij hier niets te brengen hadden! Deze menschen bezaten in een groote zekerheid al 't geen hunzelf als ongrijpbare illuzie voorschemerde, idealen waaraan zij hun leven lang gerukt en getrokken en geplozen hadden... als ballen in een spel hadden zij ze heen geworpen en terug geworpen, en waren niet verder gekomen. Voor de eerste maal in z'n leven nederig van binnen werd hij; hij had willen smeeken: ‘geef ons mee van uw werkelijkheid! deel met ons van uw schat! neem ons in uw gemeenschap!’

Tegelijk brak al zijn verlangen samen: het zou nutteloos zijn! Hier werd niet geboden, hier was geen gemeenschap voor hen, armzalige gespette zeepbellen. Men bleef hen omstoeten, en er was medelijden met hun verkleumd, verworden voorkomen, men vroeg hen zich te gaan warmen in het gemeenschapshuis, men bood hun te eten aan.

Geen rijke kon onaantastbaarder staan voor een bedelenden schelm!

Zóó, een schooierstroepje waarover schoolkna-

pen, geamuseerd, zich wel willen grootmoedig ontfermen, omdromde men hen tot het gemeenschapshuis. Vriendelijk en hulpvaardig repten zich de handen, ieder wilde wat doen,... alleen: luisteren naar de begonnen, de herhaalde, de opgedrongen vertoogen, luisteren wilde niemand, - naar den Patriarch noch naar de feministen, noch over den vrede, noch over eenig ander ideaal, dat hen vulde tot zij ervan zweetten en het ademden uit, - nergens naar luisteren wilden deze mannen, of geen taal zij verstonden,... alleen goed en gul wilden zij zijn, vriendelijk voor het verschooierde kleumsche zoodje menschen, in hun geluksland neergestreken als een zwerm uitgehongerde musschen!

Om te huilen vernederd en overwonnen, voelden de gezanten der beschaafde wereld al hun hoogmoedigheid versmelten in een gulgeboden welsmakend ontbijt van warme haverdepap.

... Zes uur in den morgen kwam de patrouille hen halen. Er viel niet te twijfelen aan de bedoeling van den bevelvoerenden luitenant: - hij had zijn instructies, zeide hij - om geweld te gebruiken.

De kolonisten juichten deze blijspeloplossing toe. Zij gaven hun bezoek een welmeenend uitgeleide, en de humanisten, pacifisten, anarchisten en feministen gingen tusschen soldaten naar hun eigen kamp terug als boosdoeners naar de galg.

Inderdaad werd ook ginds verder met hun aanwezigheid geenerlei rekening meer gehouden door de overheerschende diplomatieke en militaire groepen. Het probleem hunner ongewenschte medewerking was op de eenvoudigste wijze zoo opgelost.

Zij kregen hun eten en werden verzorgd, maar door met scherp geladen geweren streng bewaakt binnen een staketsel.

Dus hadden zij geen andere troost dan hun samenkomen in vergaderingen, waar elke nuance hunner onderscheiden leerstellingen in academische debatten werd gekeurd. Het vernuft verfijnde met den dag...

Ten slotte kwamen zij waarlijk tot een zekere eensmeenendheid hierover, dat een systeem 't welk de menschheid in haar gezamenlijkheid niet omvatte, nòch omvatten wilde - gelijk uit de ontvangst was gebleken - onmogelijk het goede kon zijn. Zoodat ook na het door de kolonie gestelde voorbeeld het probleem nog op te lossen viel.

Hun allen gaf deze conclusie een zekere rust en vertroosting na het ongeval. Men behield althans de problemen.

Hoofdstuk XXXIV

De onderhandelingen, door het corps diplomatique inmiddels aangeknoopt, namen een eigenaardig, door niemand verwacht verloop.

In een groot aantal exemplaren vermenigvuldigd, was de nota der gezamenlijke mogendheden de kolonie aangeboden, men had daar beminnelijk toegelaten haar aan alle huizen aan te plakken, en er behoefde niet aan te worden getwijfeld: alle mannen moesten haar hebben gelezen.

Het effect echter bleef uit. Niemand scheen zich verder om het schriftuur of zijne afzenders te bekommeren. Uitgezonden spieders rapporteerden: iederen morgen begon, als vroeger, zingende het werk, en elken avond werd het zingende gestaakt; harmonie en eensgezindheid bleven ginds als veldbloemen bloeien. Dichterlijk, zei een der beloerders: het geluk groeide daar in de lucht! Men lachte om hem, blozende ging hij heen, verbergend de schaamte om zijn wonderlijk aangedaan hart.

Het gewichtige document, waarvan de avondwind de laatste verregende flarden van de houten muren rukte en met straatjongensmanieren honend sleurde door de ruimte, tot het slik van den weg de sidderende vlinders vasthield, - dit document scheen in de hoofden geenerlei aandacht te vinden.

Ervaren advokaten, lieten de diplomaten de tegenpartij haar termijn. Zij werden niet ongeduldig. Hunne maaltijden waren goed, hun siesta verliep voorspoedig, geen droom stoorde hun sluimer, geen meeningsverschil hun dag. Zij hadden bijna

geleerd het gezelschap van den Japanner, druk en bewegelijk als een kamervuurwerkje, te verdragen, en lieten den journalist aan zijn lot over, dat hij zocht te verzachten door hard werk aan zijn reisverhaal. Meer moeite gaf de omgang met het militair element, doch dit was, nu het alvast de civielen in hun kamp te bewaken en dus een taak naar z'n goesting had, tot een wapenstilstand bereid bevonden gedurende den tijd die de kolonie voor haar antwoord was gesteld.

Toen na een week geen bericht binnen gekomen bleek, zond men een boodschapper uit. Hij keerde terug: die ginder hadden hem beleefd ontvangen, maar op zijn verzoek om antwoord alleen gelachen.

Met verbazing werd het rapport aangehoord en protocollair vastgelegd. Doch men zou juist aan tafel gaan, dus kon er voorloopig over de verder te nemen stappen niet worden beraadslaagd.

Nog bij het dessert, dat traineerde, kwam de kolonel de samenkomst storen. Met gepaste bescheidenheid wilde hij zeggen, dat het nu tijd werd op te treden, en wat de heeren thans dachten te doen. Het werd even stil. Men hervond echter z'n houding. De koffie was goed, de pousse was goed, de heeren dachten niets te doen. En grimmig dronk de kolonel mee van de goede koffie en de goede chartreuse, en verdween met een dramatisch gezicht.

Dien avond slaagde men er niet in, het met elkander eens te worden. Sommige gezanten bleken tot krachtiger maatregelen geneigd: men moest een ultimatum zenden, maar bedachtzamer andere

sponnen fijne redevoeringen af, die alvast de verdienste hadden de zaak zwevende te houden tot den volgenden dag.

Men ging laat naar bed; niemand droomde onrustig.

't Werd een dag van hard werken, de volgende. Een nieuwe, moeilijke vraag werd door de gezanten der Vereenigde Staten en van Rusland gezamenlijk aan de orde gesteld. Of het namelijk mogelijk zoude zijn, het aanbinden van onderhandelingen te vergemakkelijken door een gepast gebruik te maken van het burgerlijk element? Met een verwijzing naar de bekende pogingen... de vredesidee... regeling van internationale geschillen langs den weg van het recht... betoogden elk op hun beurt de beide vertegenwoordigers, dat zij zeer ongaarne tot krasse maatregelen hun toevlucht zouden nemen, zonder vooraf elk middel te hebben aangegrepen om alsnog zich met de tegenpartij te verstaan. Natuurlijk mochten de officieele vertegenwoordigers der mogendheden niet worden voorbij gegaan, en het kon uiteraard niet op den weg van deze vergadering liggen een maatregel in dien geest in overweging te nemen, maar nu eenmaal de eerste stappen in de richting van rechtstreeksche onderhandeling niet tot het gewenschte doel hadden geleid, verdiende het beraad of... enz.

Waarna de Engelsche gezant fijntjes tusschen z'n perkamenten lippen ventileerde: dat de pogingen tot vredesbemiddeling door het recht, waarop de eminente confraters zich beriepen, inderdaad alle aanmoediging hadden gegeven, om van hun voor-

stel veel te verwachten, - evenals de expeditie welke het burgerlijk element reeds op eigen gezag zich veroorloofd had te ondernemen!

De vergadering vond veel pleizier in deze bedaarde leukheid; het overtuigendst lachte de Japansche Maecenas, die de hem gracelijk verleende gastvrijheid loonde door telkens wanneer een spreker geëindigd had zijn goedkeurend masker naar alle richtingen rond te laten glanzen. Hij was het eens met alle geachte vorige redenaars, en begon het welgeslaagde van zijn expeditie nu eerst waarlijk te voelen.

In stemming gebracht, kon het voorstel der vredesvrienden slechts een geringe minderheid vinden. Doch men kwam overeen: de tot de kolonie te richten dringend gestelde nota mocht niet den vorm van een ultimatum aannemen. Er zou met zachte vermaning te verstaan gegeven worden, dat men de positie der kolonisten, allen immers leden der vroegere legerscharen, liever niet van den militairen kant wenschte te bezien, - mits zijzelven daartoe door hunne houding geen aanleiding gaven.

De redactie der nota werd opgedragen aan twee leden der illustre vergadering; zij zou den volgenden dag worden overwogen en vastgesteld.

Hoofdstuk XXXV

Middelerwijl had Mr. Forbes van de *Daily Crier* te Baltimore een avontuur.

Zijn ongedurige geest kon zich niet tevreden geven met de rol van overal uitgeworpene, tot zijn durende verwondering hem blijkbaar toebedeeld. Hoe meer hij echter over dien zonderlingen toestand nadacht, hoe vaster hij tot de overtuiging geraakte, dat hij toch een belangrijk man in de onderneming moest zijn, om zoo door elkeen te worden apart gezet. Hèm, den eigenlijken initiateur, vreesde men!

Hij begon nu zijn geïsoleerde positie juist van groot voordeel te vinden, wijl ze hem in staat stelde zonder ruggespraak met iemand of verband met anderen zijn eigen plannen ten uitvoer te leggen. Welk een buitenkans eigenlijk! In welk verbijsterend net van complicaties was hij nu weder geraakt... aan alle kanten copy, copy voor 't grijpen!

En hij greep er naar met kinderlijk-gretige handen. Alles was speelgoed voor dezen man. Tegenover de wereld had zijn beroep hem geplaatst als een knaap bij een vischvijver: tusschen het vreemde geslinger daar benee van zwalpende gewassen, gleden met kort-veerende staartslagen de aardige vischjes, en stonden op hun trillende vinnen, en richtten zich om met groote maanoogen naar eenig vaag-vermoed aas. En hij, hij zette z'n hengeltje uit, hij zag de schaduwige lijfjes wentelen om zijn blinkende broodkorrel... hij zag maar in dat vreem-

de wereldje... alles was zoo raar, zoo onbegrijpelijk fantastisch... het vermaakte hem eindeloos, hij kon er niet moe van worden, - en het kwam niet in hem op te bedenken, dat hij nimmer iets wezenlijks ving.

Zoo zette hij nu zijn fuik voor een groote vangst: een reeks interviews van allen die met de expeditie iets te maken hadden. Het moeilijkst zouden de diplomaten zijn, die waren niet aan het spreken te krijgen. Hij hoopte maar op het effect van een jachtinvitatie aan den Bulgaarschen graaf, wiens geïsoleerde positie hij ried en in 't belang van zijn plannen achtte. Maar het allereerst zou hij de kolonisten nemen: - uit oude vriendschap zou men hem wel zeker willen ontvangen.

Bij het ontbijt was hij niet present. Een patrouille werd uitgezonden om de bosschen af te zoeken, zij keerde zonder resultaat terug. Men had het vermoeden dat Mr. Forbes wel in de richting der kolonie te vinden zou zijn, schoon een streng consigne elkeen verbood, zich met deze vreemde mogendheid in eenigerlei aanraking te begeven.

Geen grenzen scheidden de beide op zes kilometer van elkander gelegen nederzettingen, toch waren zij inderdaad niet nader bij elkaar dan twee zonnen in het heelal. Aan niemand was dit scherper bewust dan aan de kolonisten zelf, die de houding hadden gevonden van volkomen niet-weten dat er een wereld en een deputatie van aanzienlijke, welwillende en macht-dreigende menschen, uitgezonden om namens deze wereld hen lastig te vallen, bestond.

Toen Mr. Forbes van de *Daily Crier*, geschubd van zakken in zijn khakipak, de oude, zooals hij indertijd uit de lucht was komen vallen, weder bij zijn vroegere gemeenschap zich aanmeldde, vond hij er alles in het meest gewone doen. Alleen miste hij de verwachte vriendelijkheid. Weldra spartelde hij in de sterke armen van vier, vijf mannen, die zonder bedreiging, zonder boosheid, zonder opheldering ook, hem als vaardig-geworden automaten hadden aangegrepen; een overmachtige kracht, waartegen geen verzet baatte, die op geen protest reageerde, - en ze brachten hem in vroolijken doen naar het gemeenschapshuis, waar ze hem met sierlijke slagen van een touw handig bonden aan denzelfden paal, aan welken hij tevoren nimmer iemand anders dan Jean Rauque den apache had gebonden gezien.

Had Mr. Forbes, sterk in vergelijkingen, zichzelf zoo willen en kunnen zien, tusschen de tangende handen dezer eendrachtig handelende mannen, - wellicht zou hij aan een vloo hebben gedacht, die men opvangt - meer was hij inderdaad voor hen niet: een kriebelig insect dat hen hinderde zonder hen voldoende boos te maken om het kwaad te willen doen. Het kwaad dat zij hem deden, was juist, hem met zoo weinig onderscheiding te behandelen, en toen hij daar, na wat bewegelijkheid en bewering, veilig gebonden alleen bleef, onaanzienlijk zelfs voor zichzelf in de holle hooge ruimte, voelde hij zich zeer vernederd en gekrenkt.

Uren achtereen scheen men hem volkomen te

vergeten. Hij had geen andere afleiding dan zijn woede, die zeer langzaam in een journalistieke berusting overging - het was toch weder ‘copy’ die hij zamelde! - en de gesneden beesten en figuren, hem met een zekere welwillendheid - dat leek hun algemeen karakter - beloerend uit den hooge. Zeer miste hij zijn vrijheid van bewegen, om alles op te teekenen wat hem naar aanleiding daarvan inviel voor zijn artikelen. Een schrikkelijke hoeveelheid dierbare lectuur ging zoo voor de gemeenschap verloren. Wanneer hij daaraan dacht, werd hij zeer opgewonden, - hij schreeuwde een paar malen luid toen hij buiten stemmen voorbij meende te hooren gaan - heel zijn lichaam jeukte van jachterigheid, als door mieren bekropen.

Dan, vermoeid van de nuttelooze opwinding, zonk hij in passiviteit. Ook deze positie, troostte hij zich, kon hem nuttig zijn voor z'n taak, en hij prevelde in zichzelf een uitvoerig betoog, met vele halen en wendingen de journalistiek verheerlijkend, die al 't geen hare beoefenaars overkomt belangwekkend maakt, in nood en genot! Hij leed voor de lezers van de *Daily Crier*, - eenmaal zouden ze hem dank weten!

Midderdag, kwam een vroolijke knaap hem een bord eten brengen. Hij ontbond hem de handen, hield gewillig het bord voor hem op, liet hem lepelen. Op alle vertoogen die de gevangene daarvoor, daartijdens en daarna loosde, reageerde de knaap met geen syllabe. Er kon evengoed niets gezegd zijn. Was deze mensch doof? Verstond hij geen Engelsch? - de barbaar! De journalist probeerde

't met alle talen die hij verstond als een smid met een bos loopers een slot probeert, zonder het geringste effect op den jongen man. Met dezelfde hulpvaardige opgewektheid, als deed hij hem een dienst, bond hij den gevangene de handen weder in 't koord, nam het bord op van den vloer, waar hij 't had neergezet, verdween, half omziende, met een korten, vriendelijken knik.

Mr. Forbes van de *Daily Crier* hoopte nu maar één ding: dat men hem terechtstellen zou, zooals men Jean den apache terechtgesteld had, en hij gelegenheid zou hebben het misverstand - want eenig delict kon men hem niet ten laste leggen - op te klaren.

Er gebeurde echter niets. Tegen den avond droeg dezelfde zwijgende vriendelijke jongeman zijn veldbed aan, maakte dat zorgzaam gereed, ontbond den gevangene en gaf hem nogmaals te eten. Mr. Forbes had even goed een hond kunnen zijn, wiens bak en slaapmand men klaar zet voor den nacht. Zonder een woord, opende de ander de deur, die hij bij 't komen achter zich op het slot had gedaan, glipte naar buiten, en sloot ze weder toe.

Alleen en vrij in de holle ruimte van de hal, zat de Amerikaan neder op den rand van zijn bed. Langzaam, in 't aandonkeren van den avond, begon hij te noteeren wat hij niet wilde vergeten.

'Als een hond...' schreef hij, en peinsde wat hij bedoeld had, en op het verdere...

Maar niets wilde meer komen.

De weg van zijn hersens naar de punt van zijn potlood was te lang, en er waren zoovele zij wegen...

niets werd meer helder en kwam aan z'n bestemming. Ellendig als een kapel die sterven gaat, zat hij gebogen op zijn brits.

En hij vond alleen zichzelf nog interessant, en wèl beklagenswaardig...!

Hoofdstuk XXXVI

Den volgenden morgen kwam het ultimatum, gebracht door een parlementair met vier gewapende soldaten.

Men bekeek hem met verwondering, dezelfde vreemde houding aannemend van niet te willen hooren. Iedere man, dien de afgezant aansprak om inlichting aan wien hij zijn brief zou kunnen afgeven, antwoordde alleen met een schoudertrek, glimlachend alsof zij z'n taal niet hadden verstaan.

Dan wendden zij zich af met een innemende gelatenheid, die niets krenkends had, zoo onnoozelgelaten, - het zou onmogelijk zijn geweest er boos om te worden.

Nadat hij een dozijn keer zoo geprobeerd en telkens dezelfde ervaring opgedaan had, voelde de parlementair zich belachelijk. Hij wist geen houding meer. Had hij voor de soldaten, zijn wacht, z'n figuur niet moeten redden, hij zou zich gekeerd en den terugweg genomen hebben. Om hèn, meende hij, ging dat nu niet.

Maar wat dan?

Hij was in een groep mannen geraakt, die, met allerhande handwerk bezig, een wijl gestaakt hadden om naar hem te zien. Argeloos stonden ze, kinderen rond een wonderlijk krabbelend insect. Uit hun oogenklaarte was de lach niet weg, doch alleen dààr deed zij zich merken: zij wilden niet onbeleefd zijn.

Bij hen was de Engelsche professor. Hem sprak

de parlementair aan. Hij was een Franschman van correcte allure, langzaam-zorgvuldig in zijn manieren. Wellevend, merkend een Engelschman voor zich te hebben, tastte hij naar zijn beste Engelsch.

Voor het eerst kreeg hij een antwoord. En de mannen rondom stonden erbij toe te zien, met hun vragende welwillende gezichten geleken ze vriendelijke wilden, wier opperhoofd met een van verre gekomen vreemden bezoeker onderhandelt.

- Een geschrift, merkte de professor op, - gelijk de parlementair zoo beminnelijk was aan te bieden, had in deze nederzetting geen adres. Men kende de meeningen van de heeren die het schreven zeer wèl en was vol tegemoetkomende waardeering van het goede in hun bedoeling. Doch met allen eerbied daarvoor - in een verdere verbinding wenschte niemand te treden.

De andere mannen lachten. Zij schenen de formule te apprecieeren.

Opeens zag de onderhandelaar, vóór hij zijn antwoord vaardig had, de rijen opengaan, en tusschen eenige geleiders Mr. Forbes van de *Daily Crier* naderen tot binnen den kring. Ontdaan zag de Amerikaan eruit, van alle eigenwaardigheid ontkleed. Al wat journalist, ‘vertegenwoordiger van de Koningin der Aarde’ aan hem was, leek uit zijn voorkomen verdampt; zelfs de zakken, waarmee zijn lichaam was benaaid, lagen slap en karakterloos: de pronklooze schubben van een dood gedierte.

Met een stil gebaar boden de kolonisten hun gevangene den parlementair aan. Deze viel uit zijn

correcte houding; bijna hondsch vroeg hij den Amerikaan:

- Wat doet ù hier?

Voor 't eerst in zijn leven wist de journalist geen antwoord. Toch trachtte hij, zich richtend, door zijn houding een protest te vinden tegen de bejegening waar zijn mond geen woord voor had.

- Al goed! - sneed de parlementair af. Hij had zijn tenue gevonden, beval de vier soldaten van zijn wacht, den deserteur in verzekering te nemen.

- Voor de laatste maal, - keerde hij zich nu barsch tot den professor, - voor de laatste maal verzoek ik u dit document te ontvangen. De gevolgen zijn voor u.

Maar de kring was reeds aan 't verloopen; men scheen elke verdere vertooning overbodig te achten, en elk ging weder aan z'n werk.

Alleen, met zijn vier soldaten en zijn gevangene, bleef de Fransche gedelegeerde in de ruimte staan.

- Ik stel u aansprakelijk! riep hij de verdwijnenden nog na. De woorden verzwonden in de wijdte rond hem heen.

Toen de diplomaten het rapport van hun afgezant ontvingen, begonnen ook zij zeer onrustig te worden. Hun ervaring kende een dergelijke bejegening niet; er was geen precedent.

Men zou eerst aan den maaltijd gaan en des middags in een spoedvergadering zich beraden. En zeer veel indruk maakte aan het dessert de opmerking van den doyen, die de Britsche regeering vertegenwoordigde, onder het afplukken van een

rozijntje, dat hij vervolgens - de staat van zijn gebit liet geen ander gebruik meer toe - in zijn champagneglas liet zinken, waar het door de aanschietende gasbelletjes met eendrachtige kracht tot de oppervlakte geheven werd - de opmerking dat optreden met den sterken arm moeilijk meer te vermijden zou zijn.

Dit was zoo een louter verstandelijke conclusie, de appreciatie, na lang zwijgen en wikken, van een in het vak ervaren diplomaat. Zijn gemoed stond erbuiten, zijn aandacht trok zich bijeen op het vreemde ballonnetje in het champagneglas: het als door mieren door luchtjes omstormd rozijntje, telkens geheven naar de oppervlakte, waar een deel der belletjes met een frisch spetje ketsten uiteen, zoodat de zwaarte weer de overhand kreeg, en de rozijn-duiker zonk naar den bodem.

Hij had niet méér gevoeld bij zijn uitspraak dan een dokter, die in consult zijn meening zegt: de patiënt zal waarschijnlijk onder de operatie succombeeren. Een kwestie eigenlijk van techniek: hoe men dit vreemde ding, die kolonie daar van tuchtelooze menschen, aanpakken zou?

En nogeens ging hij zwijgend na wat men al had beproefd. De officieele pogingen waren op niets uitgeloopen... het rozijntje, wentelend om het dikste eind, maakte een draai over den bodem van het glas... evenmin - hala! de belletjes waren nog niet sterk genoeg om den duiker op te heffen, log als een kever zakte de rozijn in het vocht - evenmin hadden de onderhandsche bemoeiingen der rebelsch geworden idealisten tot eenig resultaat

geleid - daar steeg het rozijntje nogeens op, waarlijk... neen, de gaskrachten waren niet uitgeput, op den bodem bleef de rozijn liggen, omschoten, omkropen door de van alle kanten loerende luchtoogjes - het ultimatum was niet eens ontvangen!

- Tja! smakte de lord. Zijn gepolijste lippen sprongen ineens vaneen als een peul, zoodat de witte tanden van zijn kunstgebit blinkend bloot kwamen. - Een restantje brood verkruimelend, zonk hij weer in elkander. Het werd tijd, zich te herinneren, en deze herinnering in dien wonderlijken van den wereld afgescheiden stam te doen ontwaken, dat zij allen deserteurs waren en als zoodanig konden worden behandeld.

De stilte spande. Maar aan het andere eind van de tafel kwam een opluchtende agitatie. In de geserveerde koffie was een verkeerde boon gemengd; de bediende kreeg last andere te laten zetten. De heeren die gedronken hadden, zaten met vieze gezichten; proevend smakten hun lippen, men bette ze met het servet.

Middelerwijl gaf dit een aangename wending aan het discours, het werd zeer levendig en vol herinneringen. Oude diplomaten, die vele onderhandelingen en internationale conferenties hadden meegemaakt, wisten hun kring met anecdoten over minder geslaagde en uitnemend geslaagde gerechten voortreffelijk te onderhouden.

Vooral de Fransche gezant, een causeur, had wil van zijn episode.

- Wij waren, vertelde hij, - te New-Orleans

bijeen om de grenslijn vast te leggen tusschen de Nederlandsche en Fransche bezittingen in Guiana.

Twee maanden... twee maanden hadden de onderhandelingen geduurd; het werd vervelend en vermoeiend. De plaats, saai en zonder vertier, had geen andere afwisseling te bieden als de charmante vrouw van den Franschen consul, die - het moet gezegd - haar best deed!

Zijn roode lippen smachtten in herinnering; er was op alle gezichten een opglimming van verlekkerd meegenieten.

- Doch we konden - ging hij voort - het niet eens worden over een waterval, door beide partijen tot hun gebied gerekend. Van belang voor het verkeer was deze stroomversnelling niet; integendeel, men kon er eenvoudig met geen vaartuig overheen. Maar ze zou mettertijd van waarde kunnen blijken als leverancier van werkkracht. Beide partijen begrepen, in dit slechtbevolkte gebied een dergelijken factor niet te mogen verwaarloozen.

Wij zitten aan tafel en vriendschappelijk, bij het dessert, bezien we het onderwerp nogeens van alle kanten.

Daar, eensklaps, springt mijn eminente collega Lord Hollingpipe aan het andere eind van de tafel op. Hij schijnt onwel. Blijkbaar kost het hem moeite de goede vormen te bewaren, - in een seconde is hij de kamer uit.

Wat gebeurt er? - In Godsnaam!...

Consternatie overbodig. Er was bij het dessert een bittere amandel, die zijn Lordschap zonder erg te vermoeden had gekraakt en genuttigd.

Even geeft de spreker zijn gehoor gelegenheid, van het Lord Hollingpipe overkomen ongeval te bekomen. De vingers plaatsend tegen elkaar, bedenkt hij zich, en hij vervolgt:

- Dit voorval nu, wordt aanleiding tot een curieuse weddenschap tusschen mij en den vertegenwoordiger van Holland, 'n generaal in ruste... zijn naam is me ontschoten, - ik zou hem trouwens ook niet kunnen uitspreken.

Onze beide regeeringen hebben dus evenveel recht op den waterval in kwestie. Niemand kan zijn aanspraken uit vrije beweging opgeven. Welnu, wie van ons beiden den strijd zal staken, - wij zullen erom loten!

Op de volgende wijze.

Ieder onzer - let op! - krijgt twintig gepelde amandelen vóór zich...

Glunder in 't geval, kwamen de luisterende hoofden dichter bij.

- Twintig! zegt de spreker. Wij nemen er tegelijkertijd een in onzen mond en eten 'm op. - Zoo telkens de een na de ander.

Wie het eerst een bittere krijgt, verliest!

In pleizierige aandacht omringden allen den verteller, brandend op den afloop dezer geestig bedachte diplomatieke manoeuvre.

Inmiddels wordt de nieuwe koffie gebracht, men proeft met de aandacht welke de zaak waardig is; zij smaakt, de nieuwe koffie, voortreffelijk.

De Franschman gaat voort:

- De amandelen dus, worden gehaald. Het duurt eenigen tijd, want voorraad is er niet meer.

Van de pauze maak ik gebruik, mijn secretaris op te dragen: ‘zorg dat de Hollander uitsluitend bittere krijgt!’ Hij lacht, weet de portée niet van 't geval, en gaat heen om de commissie uit te voeren.

Ik verkneuter me op den afloop!

Na eenigen tijd: de butler komt binnen, keurig, met twee kristallen schaaltjes. Op ieder liggen twintig amandelen, als overeen gekomen. Verschil is niet te bemerken: ze zien er alle eender uit. - Even krijg ik de schrik: als ik toevallig maar niet de bittere tref! Een bittere amandel is iets vreeselijks...

Maar bij voorbaat verheug ik mij reeds op het gezicht dat mijn collega-tegenstander zetten zal, wanneer hij bij z'n eerste keus al blijkt verloren te hebben! - Natuurlijk laat ik niets merken.

De verteller neemt een gepaste pauze om het effect van het verdere voor te bereiden. Langzaam zijn koffie slurpend, ziet hij het gezelschap rond, dat geamuseerd dichterbij is gedrongen. De oogen schitteren van verwachting.

Plastisch arrangeert de Franschman de scène:

- Aan weerskanten van een klein tafeltje gaan wij zitten - ik hier, de Hollandsche generaal dààr - vóór ons het schoteltje met de goudgele amandeltjes, die er alle even onschuldig uitzien, - een glas water ernaast om...

Beiden nemen wij onze amandel.

Een beet... Ik dacht door den grond te zullen gaan!

De mijne was - en hoe! - bitter!

Groote vroolijkheid. De Engelsche doyen, met

een nieuw glas champagne, heeft zijn spelletje met den duikrozijn hervat, maar zijn oog tintelt van aandacht.

Nogeens, ervaren, laat de verteller de heeren wachten. Sommigen denken dat het uit is en gaan heen. Doch het gezicht van den verhaler voorspelt een vervolg:

- Natuurlijk, glundert hij, - laat ik niets merken! De diplomatieke carrière geeft méér bittere pillen te slikken. Maar de smaak is waarlijk afschuwelijk, 't brandt in m'n tong en m'n lippen...

Wat denkt ge dat de Hollander doet? De Hollander, die óók een bittere amandel in den mond heeft! - de blik van mijn secretaris laat er geen twijfel aan.

Hij laat evenmin iets merken! Geen vertrekking is op zijn gezicht te zien. Bedaard, met de gelaten goedmoedigheid van een pruimenden bootsman gaat hij voort, zijn amandel te kauwen.

Heeft hij misschien bij toeval tóch een zoete?

Nogeens. - Wij nemen de tweede. En weer is op zijn impassibel masker niets te zien. Hij praat en eet met bedaarde aandacht, alsof hij met iets anders bezig was. Ik moet den man bewonderen. Want ik - ik heb al mijn beheersching noodig om het wrange, giftige ding naar binnen te krijgen, zonder iets te laten merken.

Opeens... een diabolische gedachte! Groote goden - zou de bediende zich tòch vergist hebben?... Zou hij daar mijn schoteltje... en ik...!

Ik zie de achttien overgebleven nootjes aan - het is afschuwelijk - niet denkbaar is het!

Doch wij beginnen de derde... na de derde de vierde... en de vijfde. - Mijn mond staat in brand... het vleesch krampt om mijn gebit... m'n keel wordt oproerig.

- Ze zijn zoo droog! stamel ik, bijna stikkend. Met een glas champagne drink ik nieuwen moed.

En verder gaan we.

Tot - de tiende!...

In mijn wanhoop, krijg ik een genialen inval.

- In een duel, zeg ik, - is het gewoonte, halverwege de degens om te wisselen. Vindt u 't goed dat wij deze gewoonte volgen?

Ha! denk ik. Nu heb ik hem!

Maar hij, doodleuk, antwoordt:

- Goed!

En wij wisselen de schaaltjes.

Elfde amandel... ik leef in hoop... Vergeefs! ook die is bitter! - Iedere volgende lijkt wranger en afschuwelijker dan de voorgaande. - Twaalfde... weer zoo. En hij, mijn tegenpartij, houdt zich beter dan ik. Heeft die man een gehemelte van gewapend beton?! - Hij drinkt niet, hij eet; eet zonder ophouden, de eene bittere amandel na de andere!

Na de twintigste - eindelijk! - lééf ik nog? - drukt hij mij de hand.

- Hùlde, Excellentie!

- Hoezoo? heb ik nog de durf te vragen.

- U hebt ze alle opgegeten. Ik, - ik slikte ze alleen maar in.

Had mijn secretaris me niet opgevangen, ik verzeker u, ik zou op dat oogenblik...

Samen - want de Hollander had toch ook eenige

restauratie noodig - begaven wij ons naar buiten om ons te verfrisschen.

Een schaterlach beloonde den verteller.

- En hoe is het met den waterval afgeloopen? vroeg iemand.

- O, den volgenden dag kwam ons protocol in orde. Ik moest erkennen, verloren te hebben, en de tegenpartij was zoo genereus, den waterval samen te deelen.

Het verhaal, en weder oververtellen der geschiedenis aan anderen, die niet goed gevolgd hadden, rekte het samenzijn. Niemand had lust, aan de pijnlijke discussie te beginnen, en tegenover de militairen te erkennen, dat men échec had geleden.

In de namiddagsamenkomst kwam het vanzelf. De officieren, mede genoodigd, stapten in hun groot uniform, vol goud en kwasten, als overwinnaars binnen. Vooral de kolonel-commandant, die het altijd wel gezegd had, voelde zich een groot man. Zijn houding was zoo moeilijk te verdragen, dat de Fransche gezant een collega influisterde: ‘twintig bittere amandelen zijn nòg aangenamer dan die man daar!’

Zoo vierde hij de triumf van zijn grap nog eens over.

Maar de voorzitter klopte plechtig met den hamer; de vergadering begon.

Na een uur was zij afgeloopen.

Dien avond kregen de troepen bevel, den volgenden ochtend bij het aanbreken van den dag gereed te zijn voor de marsch.

Hoofdstuk XXXVII

Een glans lag over de kolonie; alle gezichten, als spiegels, weerkaatsten dien. Wijder stond de lucht, witter blonken de tenten en de huizen, het jonge blinkende gras, pril-groen, rilde begeerig in den morgenwind.

Snel vorderde 't werk; soms zonk het zingen der mannen spontaan ineen, of zij zich moesten bezinnen, maar uit de bezinning rees het opnieuw te voorschijn, de fontein eener enkele ijle klare stem, waarbij van lieverlee de overige zich kwamen mengen.

Geen dacht aan gevaar. Schoon het gevaar de nieuwe blijde eenheid geboren had als de slag een lichtenden vonk. Den vonk zag men alleen. Hij verlichtte alle harten, helder opende hij alle hoofden, de lijven vonden hun blijdte in het werk en de spelen werden er vroolijk geruchtig van, als het spel eener eindelijk geslaakte school.

In Helen vervluchtigde de angst om wat komen zou bij het zien, zóó, van haar blijde jongens. Voor de eerste maal na de nare najaarsgebeurtenis zette zich uit haar hart; zij voelde de lichtheid van zijn klop; een wondere helderheid vloeide om haar hoofd, en zij gehoorzaamde aan een lust, zich schoon en heerlijk te maken.

Zoo met bloemen tooide zij zich; zij wond voor den spiegel de blonde halmen van haar haren, en haar voet trad luchtiger in de wei als zij heenging om met de anderen het werk te verrichten.

Een glimlach vereenigde hen allen, dien glim-

lach op hun gelaten kon het dreigend nabij-zijn der afgezanten van beschaving en gewelddadig recht niet doen beslaan, noch konden hunne papieren bevelen hem storen.

Zij geleken de vogels in hun zuiveren drang naar het Zuiden, wanneer de winter nadert.

Toen zij het meisje komende zagen, staakten de mannen het werk, zij stonden een wijl, en vergaten te groeten; in een wonder-gelukkige verlegenheid begonnen zij maar weer. Gretiger beet de spade in den bodem, de zaaiende hand schreef een breeder slinger, dat de korrels ruimer uitregenden over den gullen grond. Aan het einde van zijn voor stond de jonge Elzasser rustende op zijn spade. Hij leek, een simpele, vergeten wat hij verder moest. Helen's woord, dat tot hem sprak, bracht leven terug in zijn blik; langzaam begon hij, de gegraven geul langs, een voor terug te graven.

Vóór de middagzon eindigden allen hun taak. Groote gestalten met hun spaden boven het hoofd, schreden zij, als op een schilderij, voorbij de huizen. Elk in zijn woning, ging zich verfrisschen; er zou een spel zijn, had men de rijen langs elkander beloofd. En elkeen hoopte: het zou de hervatting zijn van het blijde Meispel, dat de diplomaten hadden gestoord met hun ongenoode komst. Elkeen hoopte 't en niemand sprak het uit; men beloofde elkander er te zijn, lachende en schertsende gingen allen in de koelte van hun huis, hoofd en lichaam verfrisschen en zindelijke kleeren aandoen.

Tusschen de gebouwen waren van toen de slingers dorrend blijven hangen; als de armen van

kinderen, die wegpeinzen uit hun spel, schommelen ze vagelijk in den wind; men had den feestmast op het groene middenveld niet omvergehaald; hij priemde nog hoog en fier in de verre blauwte van de lucht; bont zwalpten de linten van de kroon in lange langzame lijnen op den luchten tocht...

Toen de mannen gereed kwamen, vonden zij de bloemen in duizelhoogte daarboven door een stout klimmer vernieuwd. Als een ruiter te paard omklemde hij den mast met zijn sterke knieën, zijn handen in 't enteren sloegen blanke kletsende slagen tegen 't hout. Men had nooit een vaster klauteraar gezien; bewonderend gejuich loonde telkens het volbrengen van zijn tocht. En schielijk kwam hij, na 't bevestigen der laatste roode klokken, omlaag gegleden, zich reppend om op tijd nog gereed te zijn, hij ook, voor het naderend feest.

Uit al de huizen stroomden de mannen... vroolijk gingen zij hun weg in de zonneklaarte... alle kleuren bleekten daarin tot een wemeling van blauw-in-blauw, - enkel helderheid was er en licht, en de lucht als schuimwijn bruischende was.

Niemand sprak van het feest, maar het feest was in hen allen; zij allen waren het feest, - zij spraken immers ook over het ademen niet of over de lichte veering hunner pezen over 't gras!

Feest...

Vreugde is een sprong... levensgeluk is de blijde uit-werping van het lijf, dat zwieren gaat en spelemeien in de ruimte - die is overal waar het komt en gaat - als een zwemmer in 't oneindige meer...

Zich wendend en wentelend, beweegt het levende lijf, het juichend-feestende lijf... de voeten volgen het in zijn luchten drang, óveral volgen ze, zooals het lichaam den geest verheugd-gehoorzaam volgt; - overal waar de blijde geest hene-werpt het lenigdienende lijf, volgen de voeten mede in een zalig ondervinden der vreugd die het rhythme is!

Verrukking, laaiende, werpt zich uit, tastende naar de ruimte die vliedt... de ruimte die vèrder is, en óveral is, en rondomme... Zwaaien, waaieren de armen... als van een werper met zilveren ballen zwaaien, waaieren de armen... De handen reiken, reiken naar het licht: bloemen zijn ze die reiken naar het licht, vogelen zijn ze, wit vliegen ze naar het licht! - gebonden dan, éven, in teleurstelling wijken ze... dàn ze vliegen uit opnieuw: zie! ze vliegen nògeens uit, telkens en telkens opnieuw... hun teleurstelling van gebònden te zijn, aan de armen, iedermaal overwinnen ze, en hun sierlijke vlucht en wederkeer wordt een weerslag op den blijden uitjubel van lijf en geest... Wèlbehagelijk deinen de lange polsen mede in dat fijne spel der armen, de borst die hen samenpaart als wèlbestelde vleugelen, zet zich omhoog,... de spieren, barstens-gespannen, houden een prachtig-evenwicht... dan in edel gespeel zinken zij nogeens terug... straks wagende zich werpend: als een minnaar naar zijn geliefde, werpt zich hun gretigheid uit! - overwinnen ze nogmaals hun vorigen wederstand, pràchtiger nog dan ooit - een seconde! - als een fonkelende waterbel becirk'len ze in hunnen greep!

Maar het hoofd: een schoone knaap die een wip balanceert, zwenkt op het wankel evenwicht der leden... de lach des gelaats is een straling van heerlijk-heden naar de zon... een zon is 't gelaat van den danser! Jubelend, jubelend zwiert de dansende gestalte, omme, alomme over het heldere gras; onder zijn voeten blijven de madelieven, éven getipt, onverlet bloeien, - nastarend het wegzwevend godenbeeld met hunne kinderoogen!... De zon opent haar licht, sluit het schielijk weer te zamen overal waar zijn ranke sprongen gaan,... hij is een fontein naar het licht... een gonzende vlam is hij!... elke uitworp van zijn lijfsschoonheid is een vlàm, laaiende en weder verzwonden... maar de verrukking die de vlammen uitschieten doet, zij blijft brandende: een loeiend, grommend, hartstochtelijk ongetemd vuur - zie! de vlammen golven elkander na, stuwend en dringend naar de ruimte, naar de zon!

Hij is een geest, de danser, een geest is hij, die het licht is, - die het licht zoekt, - die in het licht vergaat... Hij is een ster, ontsprankeld aan den zingenden haard zijner verrukking... een lichtgod is hij, blauw in de blauwe heerlijkheid der zon... een zon, de zon is hij, weg-zengend in haar glorieuse zelf!

Zie! hun juichende, hunne vermetele, hemeltartende fonteinen - daar zijn ze! - ginds! - en hier ook! - en verder, verder... overal zijn ze! - de zaaddoozen der vreugde zijn ze, die openspringen en over àlle aarde gutsen doen hun gespannen ziel... zie! nu gaat allerwege 't land met vreugde worden bevrucht... Daar spreiden zich de bloemen;

sperrende oogen, staan ze het toe te zien, huiverend in de luchte aanraking van den tred, maar aanstonds verzaligd gereed om te zien! - te zien!

O, schoon is het lijf dat zijn heerlijkheid ontviert in doorglansde ijlte! Hoe spant het en ontspant het rhythme van zijn evenmaat, - verheerlijken komt het zijn god'lijke zelf, en het schroomt niet, het is verrukt van zichzelf, verliefd van zichzelf, verslingerd in zìchzelf, - o, het omjubelt zijn goddelijke zelf met de blijde klanken zijner liefde! Als een klaterend kristal spat het uit in een duizelend vuurwerk om zichzelven te vieren, en stààt, ineens voltooid - een tijdglimp maar, de duur eener spat! - en het zinkt in elkander tot een ander nieuw wonder, - het schiet, het verschiet - en 't is weg, en het is er weder - en weder en overal... wemelingen van àldoor àndere pracht!

O, verzaligd is het danserslijf van zijn kwikwisselende schoonheid, stralende van zijn spel, dat wankelt en wiegt, zich bevruchtend aan zichzelven, verliefd van zichzelven, zich kussend en omkoesterend en omvangend in barende zelfliefde!

O liefde, zèlfliefde van het lijf, dat zijn heerlijkheid viert in den feestelijken dans! Dronken in eigen schoonheid, nimmerzatte zwelger, spiegelt, spiegelt het zich in een eindelooze herhaling zijner pronkende, zijner boeleerende sprongen, zwijmelend in de rhythmenpracht zijner spieren en pezen, reikende, rekkende naar de alleruiterste formule van zijn wezen!

Alzoo begaven zij zich ten dans - de jongste

mannen, knapen nog, wier leden glad en blank glansden in het zonnelicht, zij reeksten zich vooraan - spelemeiend wierpen zij de lichamen op, en zij kaatsten als luchtbellen van geluk over de teedere wei, ringden de handen tezaam, rond den Meiemast, dringend daarheen, of hun lieflijke branding klotsen zou tot de bloemkroon omhooge! - dan vallende weder wijde-uit, de armen gestrekt, formeerend guirlanden. Daaronder bukten de anderen, tweede reeks, zich met hun schielijke gracie, en bonden den krans nogeens en drongen om den Meipaal op... de armen omstrengeld - dan terug, juichende, viel hunne rij door de opene guirlande der anderen... een nieuwe golfde aan - àf en ààn joelden de rijen op het rhythme van hun geluk, op de muziek hunner verrukking, en niemand bleef zièn, want elkeen wilde het deelen, dit geluk, dezen dronkenen zwijmel, elkeen drong zich in den krans!... Af en aan, af en aan golfden ze... dan plotseling van de paal scheurde 't zich los, als een guirlande die slingert zich uit haar lus... en spreidend over het wijde jonge veld, vierden zij het gebonden spel, in een wedijver van vaart, dat de verre knapen ijlings haast verdwenen uit het gezicht!

Bloemen-omhangen, had zich de Meikoningin gesteld aan den top der rij, vóórgaand met haar luchten sprong - er was in hen allen niets meer dat wòòg - hun geesten zweefden vrij, hunne lichamen veerden als dolende wicht-looze pluimen naar de luimen van hun spel...

Om hen heen was het licht, overal om hen henen

was alleen het licht, de zon maakte geen schaduwen meer - hijgend van lichtgenot lag het jonge gras te stralen naar den openen hemel - benieuwd sperden de licht-dronkene madelieven hunne witte irissen, dat de gouden pupillen vol-liepen van zon!

Vóór in den stoet was een jongen te zingen begonnen, en allen zongen mee, terwijl de guirlande spiraalde nogeens om den Meimast, windend, inwindend de oneindige in een boog gekeerde rij, tot allen, een gonzende blijde zwerm, de Koningin omhommelden, die de hand gestrekt hield naar den paal.

Dan open-barstten de kringen opnieuw, de handen wierpen elkander als ballen terug, - met een uitjuiching, een jubel van beweging, sprongen de jongsten naar alle kanten over 't uitgespannen veld: - de gouden spatten van een vuurwerk, zoo blonken hunne lijven in de zon, en verre, verre, zeer verre schoten ze vaneen, - als voor altijd vloden ze, men zag hen nauwelijks meer in de trillende wit-te - hun kreten schalmeiden weg in de zòn-vervulde leegten alom...

Toen - een knal!

En, een bedreigde wolk vogels, schielijk schoten ze van alle zijden naar het midden, stoven naar hun honk terug... een phalanx van schoone jeugd, drongen zij zich rond hun vaandelenden Meiemast.

Voor het bosch stond ineens een gelid soldaten. Overal, achter de huizen en uit het opene, waar de graanakker lag, en de ongemeten verte van het vrije

land, naderde 't zich sluitend gelid der soldaten...

Tot een schorre stem commandeerde:

- Halt! -

Er was geen angst in de menigte onder den feestboom, en de vreugd leefde na in hun bonzende hart.

Zij voelden een wonder gaan gebeuren... Het wonder was in henzelven, die hier stonden hart aan hart, en zich niet bewogen, en gespannen waren van geluk, als radium, het wondermetaal, van onverloren licht...

Zij zagen het gebeuren - niemand roerde zich of vreesde...

Zij zagen dat de officier naar voren kwam, een grimmige snorrebaardige operafiguur, binnen de donkere, gesloten heining van soldaten, en dat hij las van een papier...

Maar géén hoorde, wat hij las.

Toen, terwijl in de stilte geen man zich bemoeide om een antwoord of eenige verklaring, herhaalde de officier zijn lezing - langzamer, met een minder barsche, trillende stem.

En nu konden zij eenige woorden ook verstaan. Zij begrepen iets van desertie, ontrouw aan het vaandel, - zij hoorden van een hand die hun tot redding was toegestoken... van humaniteit, en van geduld, dat was uitgeput...

En zij hoorden het dreigement voor wie niet in goeden wil zich overgaf...

Maar opnieuw spande de stilte toen het woord geklonken had.

Niemand...
Niemand roerde...

Buiten den drom, die zich opende voor haar, schreed een jonge vrouw. Hare guirlande sleepte achter haar witte kleed, van heur haren was de krans als een lange pluim losgeslipt...
Zij scheen te willen gaan tot den officier en hem zeggen...
De harten stonden stil...
Angst spande in de hoofden, of ze barsten wilden.
Geen dòrst te raden wat gebeuren ging.
Doch zij, terug tredend, bedacht zich, en glimlachte alleen.
Toen sprong in hen allen als een fontein het juichende geluk!

Nogmaals, dichter genaderd tot den drom, begon de kolonel zijn sommatie te lezen. Hij zette zijn stem uit tot krachtiger geluid, de zinnen knalden als commando's - en niemand was er die niet hoorde wat hij zeide, en niemand was er die aan zijn stem en de houding het niet verstond!
Allen verstonden het.
In allen was de wankellooze zekerheid van het geluk.
Zij bewogen zich niet.
Zwijgende, de koppen fier gerecht, wachtten zij.

De officier had een gebaar van wanhoop. Hij aarzelde terug te keeren. Toen hij een stap deed, wankelde hij.

Nogeens, scheen hij te willen spreken. Dan, driftig opeenen, bereikte hij met enkele schreden zijn bataljon, en het bevel knalde van zijn mond:

- Open het gelid! - Leg-aan!

De soldaten kwamen in beweging en, zich zoo stellend dat zij het vierkant aan twee zijden open lieten, stonden zij in een wig met de gerichte geweren gereed.

Nog scheen de officier te weifelen. Talmend draaide hij aan zijn knevels ...hij sprak met een luitenant, die, den degen presenteerend, in de houding bleef staan.

Toen riep hij:

- In naam der wet!...

Het commando haperde...

En nogeens, met schor geluid:

- In naam der wet...!

Een pauze...

- Vuur!

Geen der feest'lijke offers binnen den kring had zich bewogen. Over hunne gezichten lag een glimlach van peilloos geluk.

Dien glimlach behielden al degenen die niet vielen...

Geen kreet.

Gemaaid lag na den knal het jonge gelid der van verst schuilgekomen dansers - staande bleven de anderen gedrongen rond hun eendrachtsboom!

Een vreemd lichaam zonder armen was bij het meisje neergegleden. Het bewoog niet. Maar zij

zelve stond vast-op, kracht in de oogen, als een beeld...

De officier wist niet meer, wat te doen. Radeloos liep hij dan hier dan daar voor de soldaten, die hunne geweren, met rookenden tromp, hadden neergezet. De luitenant wilde uit het gelid treden, raadplegen met zijn chef. Maar als een krankzinnige spuwde deze hem een vloekwoord toe, en dat hij te blijven had op zijn post en te doen wat hem werd bevolen!

Beschaamd, trok de jonge man zich terug.

En in ééne drift, wendde de kolonel zich om, vloekte een commando opnieuw:

- Leg-aan! - Vuur! -

- Snèlvuur!

Kort knapte het tweede salvo... met snelle tikjes volgden de kogels elkander...

Tot - om den Mei-gekroonden boom een warrige hoop witte lichamen lag, als hooi dat de wind in flarden verzameld heeft tegen een hek.

Maar:

- Vuur! - vuur! - snelvuur! - bleef de zinnelooze officier bevelen. Bezeten draafde hij langs het gelid, met zijn rood hoofd en zijn snorren, en zijn grooten rooden mond, die maar vloekte...

Een kogel - niemand wist vanwaar - was voor hèm. Zijn lichaam, in de vaart gestuit, stuipte over den grond en bleef stil.

Hoofdstuk XXXVIII

In den namiddag, na de lunch, kwamen de diplomaten de slachtplaats bezoeken voor het opstellen van hun proces-verbaal. Zij bezichtigden den hoop dooden, alsof 't hun niet aanging.

- Zonde! - zei alleen Lord Brookham, de Engelsche doyen.

Het woord is later in zijn levensbericht opgeteekend, met de vermelding dat hij dadelijk daarop een cigaret had aangestoken.

Niemand wist wat hij bedoeld had.

In het bosch vingen de vier trawanten van graaf Plepkow een vluchteling op.

Het was de man met het brandgat in den slaap.

De man, die alle talen sprak, en in geene ervan zijn wezen had teruggevonden...

Met belangstelling las de wereld het grijsboek der expeditie en de verhalen van Mr. Forbes van de *Daily Crier* te Baltimore.

En de wereld ging verder, zichzelf te zijn...

December 1916.